

**İSTANBUL TARİKİNDE AŞERE-İ SUĞRÂ İLE AŞERE-İ KÜBRÂ
ARASINDAKİ USUL FARKLILIKLARININ İNCELENMESİ**

Fevzi YAZICI

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. Yakup YÜKSEL
2024**

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSTANBUL TARİKİNDE AŞERE-İ SUĞRÂ İLE AŞERE-İ KÜBRÂ
ARASINDAKİ USUL FARKLILIKLARININ İNCELENMESİ

Fevzi YAZICI

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Doç. Dr. Yakup YÜKSEL

TEKİRDAĞ-2024
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

22/05/ 2024

Fevzi YAZICI

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZET

Kurum, Enstitü, : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD : Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tez Başlığı : İstanbul Tarîkinde Aşere-i Suğrâ ile Aşere-i Kübrâ Arasındaki
Usul Farklılıklarının İncelenmesi

Tez Yazarı : Fevzi YAZICI
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Yakup YÜKSEL
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2024
Sayfa Sayısı : 120

Kur'an-ı Kerîm'in telaffuzunun bozulmadan günümüze kadar aktarılması kıraat ilmi sayesinde olmuştur. Genel olarak kıraat imamlarının, Kur'an-ı Kerîm'in edasında ittifak ettikleri bazı usul ve ferş yönünden ise birbirlerinden ayrıldıkları görülmektedir. Kıraat imamlarından her birinin Kur'an kelimelerinin her geçtiği yerde kendilerine nispet edildiği şekilde okuması, kıraat ilminde usul farklılıkları olarak ifade edilmektedir. Usul diye tarif edilen bu okuyuşlar, nispet edildiği imamdan nasıl alınmışsa aynı şekilde sonraki nesillere aktarılmıştır.

Bu çalışmada, Kur'an kelimelerindeki lehçe ve fonetik farklılıklarla ilgili İstanbul Tarîki Ahmet es-Sûfi Mesleğinde, aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasındaki ihtilaf edilen usul konuları ele alınarak farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan bu farklılıklar örneklerle açıklanarak kıraat ilmi alanına ilgi duyan kimselere kolaylık sağlamak amaç edinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kıraat, İmam, Râvi, Tarîk, Usul, Aşere-i Suğrâ, Aşere-i Kübrâ

ABSTRACT

Institution, Institute : Tekirdağ Namık Kemal University, Social Science Institution
Field : Department of Basic Islamic Sciences
Title of Thesis : Examination of Procedural Differences Between Asherah-i
Sugra and Asherah-i Kübra in the Istanbul Road
Thesis Author : Fevzi YAZICI
Thesis Advisor : Assoc. Doç. Dr. Yakup YÜKSEL
Degree Awarded, : Master Degree Thesis, 2024
Year
Page Number Pages : 120

It is thanks to the science of recitation that the pronunciation of the Quran has been transmitted without distortion until today. Generally, the recitation imams agree on the perform of the Quran, but they differ from each other in terms of method and fersh. In terms of method, the fact that each of the recitation imams recites the words of the Qur'an in the manner attributed to them in every place they are mentioned in the recitation is expressed as procedural differences in the science of recitation. These readings that described as method, were transferred to the next generations in the same way as they were taken from the Imam to whom they were attributed.

In this study; procedural methods related to dialect and phonetic differences of Quran words, dispute between asherah-i suğrâ in the Istanbul Tariki Ahmet es-Sûfi Profession (the famous ten imams and their two rāwī) and asherah-i kübrâ (the ten imams and their two rāwīs and two additional rāwīs added to the tarîk) were discussed and evaluated from a different perspective. These differences are explained with examples, and aimed to provide convenience to those who are interested in the field of recitation science.

Keywords: Recitation, Imam, Rāwī, Tarîk, Method, Asherah-i Sugra, Asherah-i Kübrâ

ÖNSÖZ

Kur'an; indirilişinden günümüze kadar bütün insanların sorunlarına çareler sunan, okuyanların ve dinleyenlerin ruhunu okşayan, kendine özgü ahenk ve tilavetiyle insanları derinden etkileyen yüce bir kitaptır. Allah'ın (c.c) Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber'e Arapça olarak gönderdiği Kur'an-ı Kerîm, indirildikten sonra ezberlenerek ve yazılarak koruma altına alınmıştır. Kur'an-ı Kerîm'in mesajları ve muhtevası bizzat Hz. peygamber tarafından yapılmış ve vahiy son buluncaya kadar devam etmiştir. Peygamber efendimizin Kur'an-ı Kerîm'i okuyup açıklaması başta kıraat ilmi olmak üzere birçok ilim dalının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kur'an ilimleri içerisinde önemli yere haiz olan kıraat ilmi; Kur'an kelimelerinin imam ve râvilere nispet edilerek (nakil) nasıl telaffuz edilip seslendirileceğini konu edinen ilim dalıdır.

Sahâbe, tabiîn ve sonraki dönemde yaşayanlar peygamber efendimizin uyguladığı metodu takip ederek kıraat ilminin korunmasını sağlamışlardır. Kur'an kelimelerinin doğru okunması ve anlaşılması için hicrî II. asırdan sonra kıraat âlimleri çalışmalar yaparak kitaplar yazmışlardır. Kâsım b. Sellâm tarafından yazılan *Kitâbü'l-Kırâ'ât*, İbn Mücâhid tarafından yazılan *Kitâbü's-Seb'a* ve Mekkî b. Ebû Tâlib (ö. 437/1045) tarafından yazılan *el-Keşf 'an vüçûhi'l-kırâ'âti's-seb' ve 'ilelihâ ve hucecihâ* isimli kitaplar kıraat alanında yazılan ilk eserlerdir.

Kıraat ilminin temel kaynaklarından; Ebû 'Amr ed-Dânî'nin *et-Teysîr*, İbnü'l-Cezerî'nin *Tahbîrû't-Teysîr fî kırâ'âti'l-e'immeti'l-aşere* ile *en-Neşr fî'l-kırâ'âti'l-aşr* isimli eserleri İstanbul tarîki'nde kıraat eğitimi ve öğretiminde usul ile yöntem açısından müracaat edilen temel kaynak kitaplardır.

İstanbul (Teysîr) tarîki Ahmet es-Sûfî Mesleğinde aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasında ortaya çıkan usul farklılıklarının incelemesini yaptığımız bu çalışmanın birinci bölümünde; kıraat ilminin tanımı, kıraat ilminde kullanılan kavramlar, sahih kıraatin şartları açıklanmıştır ve yedi harf meselesi açıklanmıştır. İkinci bölümde ise farklılığa konu olan usul konularından istiâze-besmele, med mertebeleri, sıla, nakil, ibdâl, idğam ve diğer konular örneklerle açıklanmıştır.

Öncelikle çalışma konusunu belirleme ve planlama noktasında büyük katkısı ve desteği bulunan danışman hocam Doç. Dr. Yakup Yüksel'e, ayrıca Kıraat ilmini bizlere öğreten Pendik Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Kıraat bölümü hocalarından Ramazan Pakdil, Talip Akbal, Murat Sefilođlu, Mahmut Ercan, İbrahim Çavdar ve Mehmet Kılıç hocalarımıza da teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca eğitim çalışmalarımnda her zaman bana destek olan aileme teşekkür ederim.

Fevzi YAZICI

Tekirdağ 2024

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	2
ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	3
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. Kıraat İlmi	5
1.1. Kıraat İlminin Tanımı	5
1.2. Kıraatle İlgili Temel Kavramlar	7
1.3. Kıraatin Geçerlilik Şartları	8
1.4. Kıraat İlminde Yedi Harf Meselesi.....	9
2. Kıraat İlminin Tarihi Süreci	10
2.1. Hz. Peygamber Dönemi	10
2.2. Sahâbe Dönemi.....	12
2.3. Tâbiûn ve Sonrası Dönem	14
3. Kıraat İlminde Tarîk Kavramları	15

3.1.Sayı Yönünden Kıraatlerde Tarîkler	16
3.1.1. Seb'a Tarîki.....	16
3.1.2. Aşere Tarîki	17
3.1.3. Takrîb Tarîki	17
3.2.Tilâvet Yönüyle Tarîkler	18
3.2.1. İnfirâd Tarîki.....	18
3.2.2. İndirâc Tarîki	18
3.3. Takip Edilen Kitaplar ve Okutulan Bölgeye Nispetle Kıraat İlmi Eğitiminde ve Öğretiminde Tarîkler.....	19
3.3.1. İstanbul (Teysîr) Tarîki.....	19
3.3.2. Mısır (Şâtıbiyye) Tarîki	21
4. Kıraat İmamları, Râvileri ve Tarîkleri	23
İKİNCİ BÖLÜM	25
İSTANBUL TARÎKİNDE AŞERE-İ SUĞRÂ İLE AŞERE-İ KÜBRÂ ARASINDAKİ USUL FARKLILIKLARI	25
1. İsti'âze ve Besmele.....	25
1.1. İsti'âze	25
1.2. Basmel	26
1.3. İsti'âze ve Besmele Vecihleri.....	27
1.3.1. Sûre Başlangıcındaki Vecihler	27
1.3.2. Sûre Ortasındaki Vecihler	28
1.3.3. İki Sûre Arasındaki (Sûreteyn Beynindeki) Vecihler	29
2. Med Mertebeleri.....	31
2.1. Medd-i Munfasıl.....	32
2.2. Medd-i Muttasıl	36
2.3. Medd-i Ta'zim	38

2.4. Medd-i Bedel.....	39
3. Sıla (Cemî Mîm'i).....	42
3.1. Meddi Munfasılın Cemî Mîmin'den Önce Gelmesi	43
3.2. Meddi Munfasılın Cemî Mîminden sonra Gelmesi	44
3.3. Meddi Muttasılın Cemî Mîmin'den Önce Gelmesi.....	45
3.4. Meddi Muttasılın Cemî Mîmin'den sonra Gelmesi	46
3.5. Cemî Mîminden Sonra Hemze-i Kat'î'nin Gelmesi	48
3.6. Müzekker Müfred Gâib Zamir Sılası.....	49
4. Nakil	49
5. İbdâl.....	51
5.1. Hemzenin Vâv Harfine İbdâli	52
5.2. Hemzenin Yâ Harfine İbdâli.....	52
5.3. Hemzenin Elif Harfine İbdâli	52
6. İdğâm.....	54
6.1. İdğâmın Şartları.....	54
6.2. İdğâmın Sebepleri	55
6.3. İdğama Engel Olan Durumlar	55
6.4. İdğâm-ı Kebîr.....	56
6.5. İdğâm-ı Sağîr	60
6.5.1. Sâkin Zâl (ذ) Harfinin Tâ (ت), Cîm (ج), Dâl (د), Sîn (س), Zây (ز) ve Sâd (ص) Harflerine İdğâm Edilmesi.....	60
6.5.3. Sâkin Sâ (ث) Harfinin Tâ (ت) ile Zâl (ذ) Harfine İdğâmı	62
6.5.4. Sâkin Bâ (ب) Harfinin Fâ (ف) ve Mîm (م) Harfine İdğâmı	63
6.5.5. Müenneslik Tâ'sının Cîm (ج), Sâ (ث), Zây (ز), Sîn (س), Sâd (ص) ve Zâ (ظ) Harflerine İdğâmı	63

6.5.6. Sâkin Lâm (ل) Harfinin Tâ (ت), Sâ (ث), Zây (ز), Sîn (س), Dâd (ض), Tâ (ط), Zâ (ظ) ve Nûn (ن) Harflerine İdğâmı	64
6.5.7. Sâkin Râ (ر) Harfinin Lâm(ل) Harfine İdğâmı.....	65
7. İsmâm.....	65
8. Sekte	67
8.1. Hemze-i Münekkerenin Halleri	68
8.1.1. Vasıl ve Vakıf Durumu	69
8.1.2 Hemze-i Münekkereden Önce Cemî Mîmi'nin Gelmesi.....	70
8.1.3. Hemze-i Münekkerenin Vasıl ve Vakıf Halinde Beraber Gelmesi	70
8.1.4. Hemze-i Münekkereli Kelimenin Önce ve Lâm-ı Ta'rifli kelimenin iSonra Gelmesi	71
8.2.Lâm-ı Ta'rifli (ل) Kelimelerin Durumu.....	72
8.2.1. Lâm-ı Ta'rifli Kelimelerin Vasıl ve Vakıf Durumu.....	72
8.2.2. Lâm-ı Ta'rifli Kelimelerin Vasıl ve Vakıf Halinde Beraber Gelmesi.....	73
8.2.3. Lâm-ı Ta'rifli kelimenin Önce Hemze-i Münekkerenin Sonra Gelmesi	74
8.3. Vasıl Halde Gelen ثىء Kelimesinin Durumu	75
8.3.1. ثىء Kelimesi ile Hemze-i Münekkerenin Beraber Gelmesi	75
8.3.2. ثىء Kelimesinin Önce Hemze-i Münekkerenin sonra Gelmesi Durumu	75
8.3.3. ثىء Kelimesi ile Lâm-ı Ta'rifli Kelimelerin Beraber Gelmesi	76
8.4. Aşere-i Kübrâda Hamza İçin Sekte Uygulaması.....	77
8.4.1. Hemze-i Münekkerenin Halleri	77
8.4.2. Lâm-ı Ta'rifli Kelimelerin Halleri.....	79
8.4.3. Vasıl Haldeki ثىء Kelimesinin Halleri.....	81
8.4.4. Harfi Medden Olan Sekteler	83
8.4.4.5. Harfi Medden Olmayan Sâkin-i Muttasıl Sektesi	84
8.5. Diğer İmamların Sektesi	84
9. Tağlîz	86

10. Terkîk	90
11. İmâle	95
11.1. İmâletü'l-Kübrâ	95
11.1.2. İttibâ'u İmâle.....	98
11.1.3. On Fiilde Yapılan İmâle	98
11.1.4. Vakıf Halindeki Hâû't-Te'nîs'in İmalesi	99
11.2. İmâletü's-Suğrâ	101
11.2.1. Verş'in Zevât-ı Yâ'lı Kelimelerdeki Mizânları.....	103
11.2.1. Ezrak'ın Zevât-ı Yâ'lı Kelimelerdeki Mizânları	106
11.2.1. Ebû Amr'ın İmâletü's-Suğrâ ile Okuduğu Kelimelerdeki Farklılıklar	108
12. Hâ-i Sekt	110
13. 'Adem-i Ğunne (Bila Ğunne)	111
14. Lâm (ل) ve Râ (ر) Ğunneleri	111
15. İsbahânî'nin Teshîl ile Okuduğu Hemzeli Kelimeler	114
SONUÇ	115
KAYNAKÇA	116

KISALTMALAR

Blm.	: Bölüm
c.	: Cilt
c.c.	: Celle celâlühû
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazreti
İbn	: Oğul
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
ö	: Ölümü
nr.	: Numarası
nşr.	: Neşreden
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

Kur'an'ın Hz. Peygamber'e iniş ve günümüze kadar geliş süreci incelendiğinde arz ve semâ metodunun uygulandığı görülmektedir. Bu metot; Cebrâil'in Allah'tan almış olduğu vahiyleri okuması, Hz. Peygamber'in dinlemesi daha sonra Hz. Peygamber'in okuyup Cebrâil'in dinlemesiyle gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber aynı yöntemle almış olduğu Kur'an kelimelerini vahiy katiplerine okumuş, onlar da ezberlemiş ve yazmışlardır. Hz. Peygamber, vahiy katiplerinden ezberlemiş ve yazmış olduğu Kur'an kelimelerini okumalarını istemiş, yazıda veya okuyuşta hata varsa onları düzeltmiştir.¹ Nitekim Kur'an-ı Kerîm sahâbe, tabiîn ve sonraki dönemlerde Rasûlullah'ın uygulamış olduğu bu metot sayesinde okunarak ve yazılarak korunmak suretiyle günümüze ulaşmıştır.

Kur'an-ı Kerîm'in nüzûlü birçok ilim dalının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu ilim dallarının başında gelen kıraat ilmi; Kur'an kelimelerinin rivâyet edenlere nispet edilerek yazılışta ve okunuşta ortaya çıkan farklılıklarını ele almaktadır.

Kıraat ilmi açısından Kur'an kelimelerinin okunması, korunması ve bizlere kadar gelmesinde usul kavramlarının katkısı oldukça fazladır. Bu kavramlar her nesilde nakil yoluyla alınıp değişikliğe uğramadan aktarılmıştır. Kıraat imamları, Kur'an kelimelerindeki usul kaidelerinde okumada birlik yaptığı gibi farklılıkları da olmuştur. Bundan dolayı kıraat ilminde usul kavramlarının iyi bilinmesi, telaffuzlarının doğru alınıp aktarılması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Usul lügatte; asıl kelimesinin çoğuludur. Başkasının kendisi üzerine bina edildiği şeye denmektedir. İstılahta ise şartları kendisinde tahakkuk eden küllî hükümlerden ibarettir.² Örneğin; sıla ile okunan bir kelimenin geçmiş olduğu her yerde aynı şekilde gerçekleşiyor ve okunuyor olmasıdır.

¹ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'âs b. İshâk el-Ezdîes-Sicistânî, *es-Sunen*, 5 Mısır: 1952; Ziya Şen, "Kur'an-ı Kerim'in Yazılması", *Diyanet İşleri Başkanlığı* 46/1 (2010), 34-35.

² Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Manzûr el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1999), 1/155; Ali Muhammed Debbâ', *el-İdâe fî beyâni usûli'l-Kirâ'e* (Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, 1960), 10.

Kur'an kelimelerinde bölgesel şive ve ağızların ses özelliklerinden kaynaklanan usul farklılıkları mana yönüyle önemli bir farklılık oluşmamaktadır. Kur'an'ın okunmasıyla ilişkili olan bu telaffuzlar, sözlü geleneğe ait olmaları nedeniyle sadece okuyuşta kendini göstermiş; yazıda ise bunun yansımaları olmamıştır.³ Mana üzerinde fazlaca bir değişiklik yapmamakla birlikte, telaffuzda ortaya çıkan bu durum kıraat farklılıklarının büyük bir bölümünü oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu; Kur'an kelimelerinin okunması esnasında ses ve fonetik açılarından ortaya çıkan durumlar ile İstanbul tarîki Ahmet es-Sûfî Mesleğinin kıraat eğitim ve öğretiminde uygulamış olduğu metot ve usul yönünden ortaya çıkan farklılıklar olacaktır. Kıraat eğitiminde önemli bir yere sahip olan usul kavramlarının hangi imam ve râviye nispet edildiğinin ve ne şekilde telaffuz edildiğinin bilinmesi büyük önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmamızın amacı, kıraat ilmini öğreten, öğrenen ve bu alanda araştırma yapan kimselere kolaylık sağlamasıdır. İstanbul Tarîki Ahmet es-Sûfî Mesleğinde kıraat eğitim ve öğretiminde usul kavramlarının aşere-i suğrâ ve aşere-i kübrâda ne gibi farklılıklar olduğunu örnekleriyle açıklamaktır. Aşere-i kübrâda tariklerden gelen rivâyetlerin eklenmesiyle usul uygulamalarının daha çok olması, aşere-i suğrâda olmayan usul uygulamalarının bulunması, aşere-i suğrâ ve aşere-i kübrâ uygulamaları açısından farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Bu çalışmada ayrıca aşere-i suğrâ eğitimini tamamlayan kimselerin, usul yönünden aşere-i kübrâ eğitimine hazırlık yapabilmeleri, farklılıkların neler olduğunu öğrenebilmeleri ve almış oldukları eğitimin daha verimli olması amaçlanmıştır.

³ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l Cezerî, *en-Neşr fi'l kırâati'l- 'aşr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2016), 1/28.

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İstanbul Tarîki usulünde Ahmet es-Sûfî Mesleği, kıraat eğitimi ve öğretimi yapan tek meslektir. Yapmış olduğumuz araştırmalarda bu meslekteki usul konularıyla ilgili çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Ancak yapılan çalışmalarda usul konuları imam ve râvilerle sınırlı olup tarîklerden gelen rivâyetler alınmamıştır. Bu çalışmada ise tarîklerden gelen rivâyetler eklenmiş, farklı bir bakış açısıyla değerlendirilmiş ve aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasında ortaya çıkan usul farklılıkları tespit edilerek örnekleriyle açıklanmıştır. Farklılığa konu olan bu usul kavramları, önceki nesillerde olduğu gibi ses ve telaffuz bakımından değişikliğe uğramadan asıl kaynağından öğrenilmesi ve gelecek nesillere aktarılmasının önemi ortaya çıkmıştır. İstanbul tarîkinde usul konuları hakkında bilgi edinmek isteyenler açısından önemli bir çalışma olmuştur.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Çalışmamız, giriş ve iki bölüm şeklinde oluşmuştur. Giriş kısmında araştırmanın konusu, amaç ve yöntemi, önemi ve kaynakları gibi başlıklara yer verilmiştir. Birinci bölümde; kıraat ilminin tanımı yapılarak Hz. Peygamber'den günümüze geliş sürecinden bahsedilmiştir. Kıraat ilminde günümüzde okutulan tarîklerden ve mesleklerden bahsedilmiş, kıraat imamlarıyla râvileri ve tarîkleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümdeyse çalışmamızın asıl konusu olan usul kavramları kıraat kaynak kitapları taranarak neler olduğu tespit edilmiş, kıraat kaynak kitaplarından faydalanılarak açıklanmış ve daha iyi anlaşılması için örnekler verilmiştir. Aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasındaki farklı durumlar izah edilerek ortaya çıkan farklılıkların neler olduğu belirlenmiştir.

Çalışmamıza, kıraat ilmi temel kaynak kitapları ve günümüzde yazılmış olan eserler, makaleler, yüksek lisans ve doktora tezleri kaynaklık etmiştir. Araştırmamızda; İbnü'l-Cezerî'ye ait (ö. 833/1429) *Tahbîru't-Teysîr* ve *Takrîbü'n-neşr*, *en-Neşr fi'l-kırâ'âti'l-aşr*, Ebû Hafs Serâceddîn Ömer'e ait (ö. 938/1531) *el-Budûru'z-zâhira*, Dimyâtî'ye ait (ö. 1117/1705) *İthâfü fûdalâi'l-beşer fi'l-kırâ'âti'l-erbe'ati 'aşer*, Hâmid b. Abdülfettâh el-Pâluvî'ye ait (ö. 1209/1794) *Zübdetü'l-İrfân*

fî vücûhi'l-Kur'ân ile Muhammed Emîn Efendi'ye ait (ö. 1275/1856) '*Umdetü'l-hallân fî izâh-i Zübdetü'l-İrfân* eserlerinden istifade edilmiştir.

Ayrıca günümüz eserlerinden olan İsmail Karaçam hocanın *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* isimli eseri, Ali Osman Yüksel'in *İbnü'l-Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr* adlı kitabı, ile Abdurrahman Çetin'in *Kur'an Okuma Esasları* isimli eseri Nihat Temel'in *Kırâat ve Tecvîd Istılahları* isimli eseri yararlandığımız eserlerden bazılarıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Kıraat İlmî

1.1. Kıraat İlminin Tanımı

Karae قَرَأَ kelimesinden türeyen kıraat قراءة sözlükte; tilâvet etmek, okumak, telaffuz etmek anlamlarında masdar olarak; sessiz ya da sesli, nağmesiz ya da nağmeli şekilde tilâvet etme, okuma anlamlarında ise isim olarak kullanılmaktadır.⁴ Kıraat ilmi ıstılahında ise her bir kıraat imamının, kendisine has üslûpla râvi ve tarîklerden gelen rivâyetleri naklederek yine birtakım kurullarla diğer kıraat imam ve râvilerinden farklı olarak Kur'an'ı okumalarına denir.⁵ şeklinde tanımlanmıştır. Kur'an kelimelerinin eda keyfiyetleri ile ilgili kıraat ilminin birbirinden farklı çok sayıda tarifleri yapılmıştır.

Dimyatî (ö.705 /1306) kıraat ilminin tanımını şu şekilde yapmaktadır: Vahiy olarak indirilmiş olan Kur'an lafızlarını i'caz ve beyan etmek, harflerdeki farklı telaffuzları ortaya koymak veya eda keyfiyetindeki tahfif, teşdîd ve bunun dışında kalan durumlardaki farklılıkları ortaya çıkarmaktır.⁶

Ebü'l-Bekâ el-Kefevî (ö. 1095/1684) ile Râğıb el-İsfehânî'ye (ö. 425/1034) göre kıraat ilmi; telaffuz sırasında kelimeler ile harflerin bir kısmını diğer kısmına katmaktır⁷ şeklinde tanımlamışlardır.

Kıraat ilminde ittifak edilen tanımlardan bir diğeri de kırat ilminde otorite kabul edilen İbnü'l-Cezerî'ye aittir. O, kıraat ilmini Kur'an kelimelerindeki

⁴ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*,78-82; Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît* (Lübnan: Müessesetü Risâle Nâşirûn, 2005), 49.

⁵ Muhammed Abdü'l-Azîm ez-Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân fî ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l- Kitabi'l-Arabî, 1995), 332; İsmail Karaçam, *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2013), 73.

⁶ Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî ed-Dimyâtî Bennâ, *İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-Kirâati'l-erba'ati 'aşer* (Mısır: Sanduku Bostanu Gurre, ts.), 5.

⁷ Ebü'l-Bekâ Eyyüb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî, *el-Külliyât* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993), 703.

okuyuşların ne şekilde olacağını, râvilerden gelen senetle bu kelimeler üzerinde ortaya çıkan değişik okuyuşları ele alan ilimdir.⁸ şeklinde tanımlamaktadır.

Kıraatle ilgili yapılan tanımlar ele alındığında, Hz. Peygamber'den bu zamana kadar geliş sürecinin nakil ve senet bütünlüğü içerisinde olduğu görülmektedir. Her bir dönemde alınan kıraatler ve rivâyetler alındığı şekliyle değişikliğe uğramadan bütün yönleriyle ve farklılıklarıyla okunmaya ve gelecek kuşaklara aktarılmaya çalışılmıştır. Kur'an-ı Kerim'in vahiy sürecindeki ilk aktarımı arz ve semâ yoluyla gerçekleşmesi sebebiyle kıraat ilminde de kıraat imamlarının almış oldukları rivâyetleri aynı şekliyle aktardıkları görülmektedir. Bu da bizlere kıraat ilminin kitaplardan okumakla elde edilemeyeceği, mutlaka nakil senet zincirine uyarak bu ilmi almış olan kimselerden öğrenilebileceği gerçeğini göstermektedir. Ayrıca kıraat ilmi açısından önemli sayılacak hususlardan birisi de işitmeyi esas alan bir ilim olmasıdır.

Kıraat ilmi; Kur'an kelimelerinin farklı okunuş biçimlerini inceleyerek ve sahih okumaları belirleyerek onu öğrenme, koruma ve doğru okuma becerisi kazanmayı amaçlayan önemli bir ilim dalıdır.⁹ Bu ilim dalından özellikle tefsir ve fıkıh ilmi gibi birçok ilim dalı faydalanmaktadır.¹⁰ Tefsir ve fıkıh âlimleri, farklı okuyuşları ele alarak etkin bir şekilde kullanmakta ve kıraat farklılıklarını delil olarak göstermektedirler. Bu farklılıklara rağmen, ayetler ve kelimeler arasında okuma ve anlam açısından çelişki bulunmamaktadır. Dolayısıyla kıraat ilmi, Kur'an'ın mucizesi bağlamında da önemli bir konuma sahiptir. Ayrıca unutulmaması gereken bir gerçek vardır ki kıraat farklılıkları birbirine aykırı değildir yani birbirleri arasında tenakuz yoktur.¹¹

⁸ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el İbnü'l Cezerî, *Müncidü'l-mukriîn ve müşşidü't-tâlibîn* (Kahire: Mektebetü'l Kûdsî, 1350), 3; Talip Akbal, *Kur'an-ı Kerim ve İlmî Kıraat Ders Notları* (İstanbul: İlmî Âlâ Yayınevi, 2023), 85.

⁹ Bennâ, *İthâf*, 5.

¹⁰ Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî ed-Dimyâtî Bennâ, *İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-Kirâati'l-erba'ati 'aşer* (Beyrut: Âleme'l-Kütüb, 1987), 1/67.

¹¹ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2016), 61.

1.2. Kıraatle İlgili Temel Kavramlar

Kıraat ilmini doğru anlamak için konuyla ilgili birtakım terimleri açıklamak gerekmektedir. Bu kavramlar; kıraat, rivayet, tarîk, vecih, kârî, mukrî, kurrâ ve râvi'dir.

Sözlükte kıraat; قَرَأَ fiilinden türemiş olup okumak anlamında bir mastardır.¹² İstilahta ise; Kur'an kelimelerinin okunmasında kıraat imamıyla râvileri ve tarîklerinin görüş birliğinde olup kıraat imamlarının diğerlerinden farklı okumalarına denmektedir.¹³ Buradaki ihtilaf, râviler ve râvilerinde râvisi arasında olan okumada değildir, imamlar arasındaki okuyuştur.

Rivayet; kıraat imamlarının râvileri arasında ortaya çıkan farklılık ve imamdan râviye nispet edilen ihtilaftır.¹⁴

Tarîk; Kıraat imamlarının râvilerinin râvileri arasındaki farklılıklara denir.¹⁵

Vecih; imamın, râvinin ve râvinin tarikleri dışında kalan yani okuyanın tercihine bırakılan okuyuştur. Medd-i arız olan bir kelimedede kıraat imamlarının her biri için tûl, tevassut ve kasır vecihleri vardır. Bu üç vecihten birini okumasına okuyucunun tercihi denir.¹⁶

Kârî; genel anlamda Kur'an tilâvet eden, okuyan manasında kullanılmaktadır. İnfirâd yöntemiyle üç imama nispet edilen kıraati bilene mübtedî, kıraatlerin çoğunu okuyup nakledene muntehî, dört veyahut beş kıraati infirâd metoduyla bilen kimseye de mütevassıt denmiştir.¹⁷

Mukrî; Kur'an-ı tecvîd kurallarına bağlı kalarak okutan, öğreten kimsedir. Bununla beraber kıraat ilmindeki nazari bilgileri bilen ve müşâfêhe yoluyla kıraati

¹² Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît* (Kahire: Darü'l-Hâdis, 2008), 1298.

¹³ Bennâ, *İthâf*, 5;

¹⁴ Debbâ', *el-İdâe*, 5.

¹⁵ Debbâ', *el-İdâe*, 5.

¹⁶ Debbâ', *el-İdâe*, 5.

¹⁷ İbnü'l-Cezeri, *Müncidü'l-mukriîn*, 3; Bennâ, *İthâf*, 5; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstilahları*, 101.

rivâyet eden kimsedir. Kıraati müşâfehe yoluyla almayan kimse nazariyatta çok yetkin de olsa mukrî sayılmaz.¹⁸

Kurrâ lugatte; okuyan, okuyucu anlamındaki kârî kelimesinin çoğuludur. İstılahtaysa; seb'a ve aşere kıraatlerinin nispet edildiği meşhur imamlara denmektedir. Bununla birlikte Kur'an-ı ezberleyip kıraatlere vakıf olan kimselere de kurrâ denmektedir.¹⁹

Râvi; kıraatleri imamdan doğrudan ya da vasıtalı almış olduğu rivâyetleri nakleden kimselere denir. Kıraat istilahında; imamından rivâyeti alan ve diğer râviden farklı olarak bu ihtilafları rivâyet edene râvi denmektedir. Her kıraat imamının iki râvisi vardır.²⁰

1.3. Kıraatin Geçerlilik Şartları

Kıraat âlimleri; kıraatleri senet ve metin yönüyle inceleyip, tahkik ve tenkit ederek bir kıraatin geçerli olabilmesini üç şarta bağlamışlardır.²¹ Bu üç şarttan herhangi birinin eksik olması durumunda ilgili kıraat sahih kabul edilmemektedir. Bütün kıraat otoriterleri bu konuda ittifak etmişlerdir. Bu şartlar şöyledir:

1. Kıraat; sahih ve kesintisiz bir zincir ile Hz. Peygamber'e ulaşıyor olmalıdır. Bu da sahih kıraatin en önemli şartıdır.²²
2. Kıraat; en az bir vecih ile de olsa Arapçadaki gramer (sarf ve nahiv) kurallarına uymalıdır.
3. Kıraat, Hz. Osman döneminde yazılarak çoğaltılan mushâflardan herhangi birine takdiren de olsa uygun olmalıdır.²³

¹⁸ İbnü'l-Cezeri, Müncidü'l-mukriîn, 3; Bennâ, İthâf, 5; Temel, Kıraat ve Tecvîd İstilahları, 127;

¹⁹ Bennâ, İthâf, 5; İsmail Karaçam, Kur'an'ın Nüzûlü ve Kıraatı (İstanbul: İFAV Yayınları, 1995), 241; Temel, Kıraat ve Tecvîd İstilahları, 105.

²⁰ Debbâ', el-İdâe, 5; Abdulhamit Birişik, "Kıraat", TDV İslam Ansiklopedisi (25.Cilt, 425-432), 241; Temel, Kıraat ve Tecvîd İstilahları, 105.

²¹ Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Ali en-Nüveyrî, Şerhu tayyibeti'n-neşr fi'l-Kirâati'l-'aşr (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 8.

²² İbnü'l Cezerî, en-Neşr, 1/15; Abdullah Yücel, Mütevâtir Kıraatlerin Tefsir İlmindeki Yeri (İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 2020), 55.

²³ İbnü'l Cezerî, en-Neşr, 1/15.

Kıraat âlimleri, yukarıda zikredilen şartları taşıyan kıraatleri sahih veya makbul, bu şartlara uymayanları ise şâz veya makbul olmayan kıraat olarak görmüşlerdir. Bu durumda şartları taşıyan sahih kıraatleri kabul etmemek caiz olmamakla birlikte bu kıraatleri inkâr etmekte helal değildir.²⁴

1.4. Kıraat İlminde Yedi Harf Meselesi

Yüce Allah, Kur'an-ı peygamber efendimize Kureyş lehçesiyle göndermiştir. Ancak Hz. Peygamber'in ashâbından çoğu Arap olmakla beraber tamamı Kureyş kabilesine mensup değildiler. Bunların arasında yaşlı, çocuk, köle ve cariyeler bulunmaktaydı. Bu durum, Kur'an'ın tilaveti ve anlaşılmasında bazı zorluk ve sıkıntılar meydana getirmiş ve Hz. Peygamber'i de endişeye sevk etmiştir.²⁵ Bu sebeple Hz. Peygamber, Cebrâil'e "Ey Cibrîl! Ben, ümmî olan bir millete gönderildim. O milletin içerisinde yaşlı kadın, ihtiyar erkek, çocuk, köle ve hiç kitap okumamış kimseler var" diye söylemiştir. Onun bu sözleri üzerine Cebrâil şöyle cevap vermiştir: "Ey Muhammed! Kur'an-ı Kerîm yedi harf üzerine inmiştir".²⁶ Bu hadisten anlaşıldığı üzere yüce Allah, Kur'an'ı okuma ve anlamada kolaylık olsun diye Müslümanlara kıraat ilmindeki yedi harf ile okuma iznini vermiştir.

Yedi harfle ilgili birçok hadis ve bunlara dair farklı yorumlar bulunmaktadır. Biz burada kıraat ilminde otorite kabul edilen İbnü'l-Cezerî'nin ortaya koyduğu tespitleri paylaşacağız.

İbnü'l-Cezerî, kıraat alanında birçok araştırma ve çalışma yaparak yedi harfle ilgili ortaya çıkan farklılığın yedi vecih ihtilafından olduğunu tespit etmiştir. Bunlar şu şekildedir:

1. Kelimenin lafız ve manasında değişim olmaksızın harekede meydana gelen değişikliklerdir.²⁷ Örneğin: (الْبُخْلُ - الْبُخْلُ ، يَحْسَبُ - يَحْسَبُ)

²⁴ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/15; Akbal, *İlmi Kıraat Ders Notları*, 93.

²⁵ Zürcânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 78-79; Ramazan Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2020), 354.

²⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* şrh. Ahmed Muhammed Şâkir, (Kâhîre: Dâru'l-Meârif, 1956), "Kırâat", 11; Abdurrahman Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2013), 62; Abdulhamit Birişik, *Kırat İlmi ve Tarihi* (Bursa: Emin Yayınları, 2018), 42.

²⁷ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/28.

Kıraat ilmi usulleri arasında yer alan idğâm, izhâr, işmâm, revm, terkîk, tefhîm, kasr, med, imâle, beyne, fetih vb. kavramlar lafız ve mana yönüyle okuyuşta bir değişiklik yapmadığı ancak bu vecihlerde lafız ve mana değişikliği olduğu düşünülürse bu grupta değerlendirilir.²⁸

2. Kelimedeki lafız değişmeyip harekenin değişmesi sebebiyle mananın değişmesi şeklindeki ihtilaftır.²⁹ Örneğin: (أَدَمٌ كَلِمَاتٌ - أَدَمٌ كَلِمَاتٍ)

3. Resm-i hat üzerinde herhangi bir değişme olmadan harflerin değişmesiyle mananın değişmesi şeklinde ortaya çıkan ihtilaftır.³⁰ Örneğin: (تَبَلُّوا - تَتَلَّوْا)

4. Kelimenin resm-i hattaki yazımı ve telaffuzu ayrı ancak kelimedeki mana yönüyle herhangi bir değişiklik olmaması şeklinde ortaya çıkan ihtilaftır.³¹ Örneğin: (بِصْطَةً - بَسْطَةً)

5. Resm-i hattaki yazımı ve telaffuzu ayrı olması ve manalarının farklı olması durumunda ortaya çıkan ihtilaftır.³² (أَشَدُّ مِنْهُمْ - أَشَدُّ مِنْكُمْ)

6. Kelimeler arasında takdim ve te'hir yapılması sebebiyle ortaya çıkan ihtilaflardır.³³ Örneğin: (يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ - يُقَاتَلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُونَ وَيُقَاتَلُونَ)

7. Telaffuzda ve resm-i hatta ziyâde ya da noksanlık şeklinde ortaya çıkan ihtilaflardır.³⁴ Örneğin: (وَأَوْصَى - وَوَصَّى)

Yukarıda açıklamış olduğumuz bilgilerden hareketle kıraat ilminde yedi harf meselesinin Allah'ın kullarına sağladığı kolaylıktır.³⁵

2. KIRAAT İLMİNİN TARİHİ SÜRECİ

2.1. Hz. Peygamber Dönemi

Kur'an ilimlerinin başlangıcı Cebrâil tarafından Peygamberimize getirilen vahiyle başlamıştır. Dolayısıyla kıraat ilminin başlangıcı ve tarihi de Kur'an'ın

²⁸ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/28;

²⁹ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/28;

³⁰ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/28;

³¹ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/28;

³² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/28;

³³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/28;

³⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/28;

³⁵ Mehmet Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü* (İstanbul: Haciveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2019), 107.

nüzulüyledir. Allah tarafından Cebrâil aracılığıyla gönderilen vahiyleri insanlara ulaştıran Hz. Peygamber olmuştur. Vahye muhatap olarak gönderilen Peygamberimiz Kureyş kabilesine mensup olup, kendisine indirilen Kur'an-ı Kerîm'in diliyse Arapça'dır.³⁶

Rasûlullah, Cebrâil'den almış olduğu vahiyleri okuyor, ashâbına öğretiyor ve tebliğ ediyordu. Ashapta öğrenmiş oldukları âyetleri de namazda ve namazın dışında sürekli okuyarak ezberliyorlardı. Kıyâmet sûresinde buyrulduğu üzere Efendimiz de şahsına indirilen ayetleri ezberliyor³⁷ daha sonra katiplere yazdırarak ilgili surenin neresine konulacağını bildiriyordu.³⁸ Hz. Peygamber'in vefatı öncesinde vahiy kâtipleri tarafından Kur'an'ın tamamı yazıldı. Ancak mushâf veya kitap diyebileceğimiz bir şekilde değildi.³⁹ Hz. Peygamber döneminde vahyin devam etmesi sebebiyle kitap haline getirilmemesi normal bir durumdur. Çünkü Hz. Peygamber yaşadığı müddetçe vahiy gelmeye devam ediyordu.

Sahabe, Kur'an okumayı Rasûlullah'tan öğrenmiş, onlar da aynı şekilde öğrendiklerini ailelerine ve arkadaşlarına öğretmişlerdir. Sahâbe içerisinde Kur'an'ı çok güzel okuyan meşhur kimseler vardı. Bunlar Hz. Peygamber'in yetiştirmiş olduğu değerli kişilerdi. Hz. Peygamber'den kıraat öğrenenlerin durumu aynı değildi. İçlerinden bir kıraati öğrenenler olduğu gibi iki ya da daha da fazla kıraati öğrenenler de vardı.⁴⁰ Kur'an-ı telaffuz ederken zorlandıklarında Hz. Peygamber onlara lehçelerine uygun olacak şekilde okuyabilmelerine ruhsat verdi. Hz. Peygamber onlara bu ruhsatı Cebrâil'in öğretmesiyle verdi.

Her kabile Kur'an'ı kendi lehçesine göre okuyordu. Ashâb kıraatle ilgili herhangi bir farklılık olduğunda Hz. Peygambere gidiyordu. Efendimiz de farklı

³⁶ Yûsuf 12/2.

³⁷ Kıyâmet 75/17,18,19.

³⁸ Ahmed el-Hanbel, *El-Müsned* (Kahire: Dâru'l-Meârif, 1956), 57; Muhsin Demirci, *Kur'ân Tarihi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 100.

³⁹ Ebü'l-Feth Osman İbn Cinnî, *el-Muhteseb fi tebyîni vücûhi şevâzî'l-kıraâti ve'l-îdâhi 'anhâ* (Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 1/5; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988), 62-65; Yakup Yüksel, "Kıraatlerin Mâhiyeti ve Tarihi", *Mevzu -Sosyal Bilimler Dergisi*, (Mart 2020), 15.

⁴⁰ İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2011), 62; Yüksel, "Kıraatlerin Mâhiyeti ve Tarihi", Mart 2020, 15.

lehçelerde okuyan kimseleri dinledikten sonra herhangi bir yanlışlık bulunmadığını, Kur'an'ın bu şekilde de vahyolunduğunu açıklayarak kıraat hususunda insanları rahatlatmak tatbiklere müsaade ediyordu ki Hz. Ömer ile (ö. 23/644) Hişâm b. Hâkim (ö. 15/636) arasındaki yaşanan olayda bunun en belirgin örneğidir.⁴¹

2.2. Sahâbe Dönemi

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Kur'an-ı Kerîm'in eğitimi ve öğretimine sahâbe tarafından önem verilmiş, hâfızların sayısı daha da artmıştır.⁴² Bu dönemde Hz. Ebû Bekir zamanında Kur'an-ı Kerîm'in cemedilerek kitap şekline getirilmiş olması ve Hz. Osman zamanında da istinsah edilerek İslâm beldelerine gönderilmesi önemli olaylardır.

Kur'an-ı Kerîm'in inmesi ve kitap haline getirilmesi hakkında genel bir değerlendirme yapıldığında, Kureyş lehçesiyle başlayan Kur'an kıraati Hz. Peygamber'in isteğiyle artırılarak farklı okunuşlarla Cebrâil tarafından kendisine ta'lim edilmiştir. Hz. Peygamber'in vefatıyla Kur'an ayetleri üzerinde oluşacak ihtilaflara ve yanlışlara karşı Hz. Ebûbekir'in hilafeti zamanında Kur'an-ı Kerîm cemedilerek kitaplaştırılmıştır.⁴³

İslâmiyetin Mekke ve Medine'nin dışında genişlemesi ve yayılmasıyla Hz. Peygamber tarafından o bölgelere görevliler gönderiliyordu. Bu bölgelere gönderilenler Peygamber efendimizden hangi kıraati öğrendiyse gitmiş olduğu yerde insanlara o kıraati öğretiyordu. Halifeler döneminde de bu uygulama devam ediyordu. Bunlardan İbn Mes'ûd Kûfe, Übey b. Ka'b ise Şam şehrine gönderildi. Bunların mushâflarının tertibi ve kıraatleri birbirlerinden farklıydı. Dolayısıyla gitmiş oldukları bölgeler arasında kıraat farklılıkları vardı. Azerbaycan ve Ermenistan fethinde orduda görevli olan Şam ve Iraklı askerler Kur'an-ı Kerîm'i birbirlerinden farklı okuyorlardı. Kûfeliler; bizim kıraatimiz daha doğrudur, çünkü biz kıraati İbn-i Mes'ûd'dan öğrendik dediler. Şamlılar ise hayır, bizim kıraatimiz daha doğrudur, çünkü biz Übey

⁴¹ Birişik, *Kırat İlmi ve Tarihi*, 39.

⁴² Ali Öge, *18. Yüzyıl Osmanlı Alimlerinden Yusuf Efendizâde 'nin Kıraat İlmindeki Yeri* (İstanbul: Haciveyisâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2019), 24.

⁴³ Ziya Şen, *Kur'an'ın Metinleşme Süreci* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 163.

b. Ka'b'dan öğrendik diyorlardı. Böylece iki taraf birbirinin yanıldığını düşünüyorlardı. Onlarla orduda bulunan, olaya tanıklık yapan ve bu duruma çok üzülmüş olan Huzeyf b. el-Yeman, Medine'ye döndüğünde bu durumu Hz. Osman'a anlattı.⁴⁴

Hz. Osman, sahâbeyi toplayarak durumun çok önemli olduğunu anlattı ve yapılan istişareler sonucunda istinsaha karar verdiler. Yapılacak istinsahta Hz. Ebû Bekir Sıddık'ın toplatmış olduğu mushâf baz alınacak ve bu işi de sahâbenin en güvenilir ve faziletli olanlarından Zeyd b. Sâbit, Saîd b. el-Âs, Abdullâh b. ez-Zübeyr, Abdurrahmân b. Hâris b. el-Hişâm'ın yapmasına karar verdiler.⁴⁵

Zeyd b. Sâbit liderliğinde oluşturulan bu heyet, Kur'an-ı son arzaya göre, noktasız ve harekesiz olarak ve Ahrufu's-Seb'a'yı da kapsayabilecek şekilde nüshaların çoğaltmasıyla istinsah faaliyeti tamamlanmıştır. Bu nüshaların yazı dizimine "Resm-i Hatt-ı Osmanî" denir.⁴⁶

İstinsah edilen bu mushâflar, son arzada okunan tüm harfleri ihtiva ediyordu. Bu ayetler, Hz. Peygamber'e Cebrâil aracılığıyla indirildiği şekilde buldukları sûre içerisinde tertip sırasına da uygun şekildeydi. Yazılan nüshalardan biri Medine'de bırakılmış diğer nüshalar da Mekke, Şam, Kûfe, Basra ve diğer bölgelere ihtiva ettiği kıraati okuyan kurrâ ile gönderildi.⁴⁷

Kıraat eğitimi için görevlendirilen sahâbeler, Peygamber'den öğrendikleri kıraatleri aynı şekilde öğretmişler, birçok kurrânın ve hâfızın yetişmesine sebep olmuşlardır. Muallim sahâbeler yaptıkları bu hizmetle Kur'an eğitiminin sistemli bir hale gelmesinde önemli görev üstlenmişlerdir. Sonuç olarak Hz. Ebûbekir ile Hz. Osman döneminde daha önce örneği bulunmayan, hiçbir kitaba uygulanmayan bir metotla Kur'an-ı Kerîm korunarak nesilden nesile ulaştırılmıştır.

⁴⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 3; Birışık, *Kırat İlmi ve Tarihi*, 60.

⁴⁵ Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 49.

⁴⁶ Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*, 361.

⁴⁷ Zerkânî, *Menâhilü'l-irfân*, 1/330; Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, 53.

2.3. Tâbiûn ve Sonrası Dönem

Sahâbe döneminden sonra gelen tâbiûn dönemi, kâriilerin-kurrâların çoğaldığı dönem olarak kabul edilmektedir. Tâbiûn dönemlerinde sahâbenin izinden gidilmiş, aynı usul ve yöntemle kıraat ilmi okutulmaya devam edilmiştir. Tabiûn ve sonrası dönemlerde imam olarak isimlendirilen; kıraat ilmiyle sıkı bir şekilde ilgilenen, bu yola hayatını vakfeden, kıraatle meşgul olup meşhur olan, halk nazarında öncü kabul edilen çok değerli şahsiyetler yetişmiştir. Kıraat ilmi literatüründe yetkin olan bu kişilere kıraat imamı denilmiştir.⁴⁸

Emevîler zamanında Ebü'l- Esved ed-Düeli'nin (ö. 69/688) Kur'an'a nokta biçiminde hareke vermesi,⁴⁹ öğrencilerden Nâsır b. Âsım (ö. 89/797) ve Yahya b. Ya'mer'in (ö. 129/747) Kur'an harflerine nokta koyması, müslümanlar için çok önemli hizmet olmuştur.⁵⁰ Bu çalışma sayesinde Kur'an, herkes tarafından rahatça okunabilir duruma gelmiştir. Daha sonraki dönemlerde ise başta istinsah edilen mushâfların gönderilmiş olduğu şehirlerde ve muhtelif beldelerde kıraat merkezleri oluşturulmuştur.

Tedvîn süreci başlamadan önce kıraatler, hafızlar ile kıraat imamları aracılığıyla hocadan öğrenciye, ağızdan ağıza şifâhen arz-semâ ve edâ metotlarıyla nakledilmiştir. Tedvîn süreci başladıktan sonra ise kıraatlerin nakli, eğitim-öğretimi bir disiplin içerisine alınarak, yazılan eserlerle de desteklenerek çıkabilecek karmaşıklıklar önlenmiştir.⁵¹ Kıraat kitapları tâbiûn devrinde hicrî I. asrın sonlarına doğru tedvin edilmeye başlanmıştır.⁵² Harun b. Mûsâ (ö. 170/786) sahîh ile şâz kıraatleri inceleyerek kıraat vecihlerini açıklayan, kıraatlerin isnadları hakkında bahseden ilk kişidir.⁵³ Bu sahada oluşturulan eserler hicretin ilk üç asrında Mekke, Medîne, Basra, Kûfe, Şam ve diğer beldelerde yoğun bir şekilde sürmüştür. Ayrıca

⁴⁸ Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*, 362.

⁴⁹ Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/224-225; Birişik, *Kırat İlmi ve Tarihi*, 72.

⁵⁰ Zürkânî, *Menâhilü'l-'irfân*, 1/224.

⁵¹ Mustafa Atilla Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 54; Öge, *Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, 3637.

⁵² Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 63.

⁵³ Abdurrahman Çetin, *Kur'an İlimleri ve Kur'an-ı Kerim Tarihi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 163.

İslâm beldelerinin fetihlerle birlikte genişlemesi sebebiyle bu alandaki çalışmalar Mısır, Kuzey Afrika, İran, Endülüs, Anadolu ve Orta Asya'ya da yayılmıştır.⁵⁴

Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm (ö. 224/838) hicrî üçüncü asrın başlarında kıraat ilminde *Kitabü'l-Kırâât* adıyla eser yazan ilk kişi olmuştur. Fakat bu eser günümüze ulaşmamıştır.⁵⁵ Ebû Hâtim es-Sicistânî (ö. 255/868) ve Ebû Ca'fer et-Taberî (ö. 310/922) ise eserlerini Kâsım b. Sellâm'dan sonra yazmışlardır. Bunlar, eserlerinde yediden fazla kıraatten bahsetmişlerdir.⁵⁶

Hicrî III. asırda eser yazan kıraat âlimlerinden bir diğeri de Ebû Bekir b. Mücâhid'dir. (ö.324/935) O, *Kitâbü's-Seb'a fi'l-Kırâât* isimli kitabında yedi kıraat imamından bahsederek, kıraatleri yediyle sınırlandırmıştır.⁵⁷ Daha sonrasında Ebû Bekir el-İsbehânî en-Nisâburî (ö. 381/992) *el-Gâye fi'l-Kırâati'l-'aşr* isimli kitap yazmış ve yedi kıraat imamına Ebû Ca'fer, Ya'kûb ve Halef'i de ekleyerek kıraatlerin sayısını ona çıkarmıştır.⁵⁸ İbn Mücâhid ve Nisâburî'nin yazdığı zikredilen eserler İbnü'l Cezerî'nin kaynak kitapları arasında yer almaktadır.⁵⁹

3. Kıraat İlminde Tarîk Kavramları

Tarîk (طريق) lügatte; usul, gidilen yol, seçilen vasıta, meslek, vesîle ve sebep anlamlarına gelmektedir.⁶⁰ Tarîk kelimesi ıstılahta; kıraat-i seb'a ya da aşerede, râvilerin naklinden sonraki nakil halkasında ortaya çıkan ihtilâflardır.⁶¹ Örneğin; İbn

⁵⁴ Birişik, *Kırat İlmi ve Tarihi*, 74; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 54.

⁵⁵ Mehmet Emin Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi* (Ankara: Otto Yayınları, 2016), 50.

⁵⁶ Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, 202-221; Maşalı, *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*, 5051.

⁵⁷ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/68.

⁵⁸ Çetin, *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, 163; Öge, *Yusuf Efendizâde 'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, 39.

⁵⁹ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/68; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, 221.

⁶⁰ İbn Manzûr Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1999), 9/8/157; Muhsin Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014); Temel, *Kırâat ve Tecvid İstihlaları*, 108.

⁶¹ Debbâ', *el-İdâe*, 5; Mustafa Atilla Akdemir, "Kıraat İlmi Eğitim-Öğretiminde Med Mertebeleri Ve Ölçüleri Bağlamında Oluşan Ekoller", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2018), 61.

Âmir kıraati Hişâm rivâyetinden Hulvânî ve Dâcûnî tarîki veya Âsım kıraati Hafs rivâyetinden Ubeyd b. es-Sabbâh ile ‘Amr b. es-Sabbâh tarîki şeklindedir.⁶²

Kıraat, rivâyet ve tarîk ilişkisini örnekle açıklayacak olursak; iki sûre arasında okunan besmele vecihleri İmâm olan İbn Kesîr’den kıraattir. İmâm Nâfi’nin râvisi Kâlûn’dan ise rivâyettir. İmâm Nâfi’nin diğeri râvisi olan Verş’ten gelen rivâyet ile de Ezrak tarîkidir. Bu durumda iki sûre arasındaki besmele vechi doğrudan İbn Kesîr’in kıraatidir. Nâfi’nin birinci râvisi Kâlûn’a göre ise rivâyettir. Nâfi’nin ikinci râvisi Verş için râvisi olan Ezrak’tan gelen tarîktir. Buradaki Verş’in râvisi olan Ezrak, tarîk olduğundan bu yolla iki sûre arasındaki besmele vechi, tarîk şeklindedir.⁶³

Tarîk kelimesi zikredilen bu mananın haricinde kıraat ilminde eğitim ve öğretim yol ve yöntemleri⁶⁴ teysîr, aşere, indirâc tarîki diye isimlendirilerek kullanılmaktadır. Bu metot ve usullerden hepsi, kıraat ilminde eğitim ve öğretimin farklı bir cihetini ele almaktadır.

3.1. Sayısı Yönünden Kıraatlerde Tarîkler

Kıraat ilminde tarîkler sayı yönünden seb’a, aşere ve takrîb tarîki şeklinde üç bölümden oluşmaktadır.⁶⁵

3.1.1. Seb’a Tarîki

Seb’a tarîki; kıraat-ı seb’a imamlar ile râvileri arasında ortaya çıkan ihtilâflar dikkate alınarak nakledilen kıraat vecihlerine denmektedir. Seb’a tarîkinde Ebû ‘Amr ed-Dânî’nin (ö. 444/1052) *et-Teyisîr fî'l-Kırââti's-seb’a* isimli eseriyle Şâtibî (ö. 590/1194)’nin *Hirzû'l-emânî ve vechü't-tehânî* isimli eseri temel kaynak olarak kabul edilmektedir.⁶⁶

⁶² Ahmed Mahmud Hafeyân, *Eşheru'l-mustalahât, fî fenni'l-edâ ve 'İlmi'l-Kırâât* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001), 156.

⁶³ Hafeyân, *Eşheru'l-Mustalahât*, 156.

⁶⁴ Demirci, *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, 271; Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 67.

⁶⁵ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân fî izâhi zübdetü'l-irfan*, 1287, 114.

⁶⁶ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 114.

3.1.2. Aşere Tarîki

Aşere (aşere-i suğrâ) tarîki; kırat-ı aşere imamları ile râvileri arasında ortaya çıkan ihtilâflar dikkate alınarak nakledilen kıraat vücûhatına denmektedir. Seb‘a tarîki kaynak kitaplarına İbnü’l-Cezerî’nin (ö. 833/1429) *Tahbîru’t-teysîr fi’l Kırâati’l-‘aşr* ve *ed-Dürretü’l-müdie*’si ilâve edilmektedir.⁶⁷ İbnü’l-Cezerî’nin *Tahbîr* adlı eseri nesir; *Dürre* isimli eseriye nazım olup 240 beyitten oluşmaktadır.

3.1.3. Takrîb Tarîki

Takrîb (aşere-i kübrâ) tarîki; on kıraat imamlarının râvileriyle, bu râvilere ait tarîkler arasında ortaya çıkan ihtilâflar dikkate alınarak nakledilen kıraat vecihlerine denmektedir.⁶⁸ Ayrıca bu usul Tayyibe Tarîki diye isimlendirilmektedir.⁶⁹ Bu usul; İbnül-Cezerî’ye ait *en-Neşr* ile *et-Takrîbü’n-neşr*’inde andığı tarîkleri esas almaktadır.⁷⁰ İbnü’l-Cezerî, Takrîb Tarîki’yle kıraat eğitimi ve öğretiminin daha kolay olması düşüncesiyle bahse konu olan eserleri nazım hale getirerek 1015 beyitten müteşekkil *Tayyibetü’n-neşr fi’l Kırâati’l-‘aşr* adlı eserini kaleme almıştır.⁷¹

Takrîb (aşere-i kübrâ) tarîkinde usul kavramlarının aşere-i suğrâ tarîkinden daha fazla olmasının nedeni tarîklerden gelen nakil ve rivâyetlerin eklenmesidir. Örneğin Kâlûn; medd-i munfasıl olan kelimelerde aşere-i suğrâda bir ve iki elif uzatırken, aşere-i kübrâda bir, iki ve üç elif uzatarak okumaktadır. Bununla birlikte medd-i muttasılda aşere-i suğrâda yalnız iki elif uzatırken, aşere-i kübrâda ise iki, üç

⁶⁷ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 4.

⁶⁸ Bennâ, *İthâf*, 7.

⁶⁹ Demirci, *Tefsîr Terimleri Sözlüğü*, 269; İsmail Karaçam, *Kur’an Tilavetinin Esasları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 109.

⁷⁰ Bennâ, *İthâf*, 9.

⁷¹ Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 102.

ve beş elif uzatarak okumaktadır. Diğer usul uygulamalarında da buna benzer farklılıklar bulunmaktadır. İlerleyen bölümlerde bunlar örnekleriyle açıklanacaktır.

3.2. Tilâvet Yönüyle Tarîkler

Kıraat imamlarından, râvilerden ve tarîklerden gelen farklı okuyuşları sıralama ve tilâvet yaparken takip edilen usuller de tarîk ismiyle ifade edilmektedir. Zikredilen usulün iki uygulaması bulunmaktadır.⁷²

3.2.1. İnfirâd Tarîki

İnfirâd; yanında kimsenin bulunmaması ve yalnız kalma gibi anlamlara gelmektedir.⁷³ Kıraat ıstılahındaysa, kıraatleri ve rivâyetleri birleştirmeden ayrı ayrı okumak, her kıraat ve rivâyet için farklı hatim indirmek şeklinde isimlendirilmektedir.⁷⁴ Kıraatlerin tedvîn süreci sonrasında Vahyin bütünü infirâd tarîki ile okunmuş ve okutulmuş, bu ilmin yolcusu bir kıraatte hatmi tamamlamadan diğer kıraate geçirilmemiştir. Bu ilmi öğrenmek çok uzun zaman alması, sabır gerektirmesi sebebiyle de uzun yıllar almıştır. Bu yöntem, hicri beşinci asra değin uygulanmıştır.⁷⁵

3.2.2. İndirâc Tarîki

İndirâc; içine sıkıştırmak ve dahil olmak gibi anlamları kapsamaktadır.⁷⁶ Kıraat ıstılahındaysa; tek hatimde kıraat vecihlerinin tamamını kıraat ve tadrîs etmek, rivâyetleri cemederek bir araya getirip okumaya denmektedir.⁷⁷

Kıraatlerin indirâcı konusu hicrî V. asırdan sonra yaygınlık kazanmaya başlamıştır. İndirâc tarîkinin ortaya çıkış sebebi; hocalarda ve talebelerde gayretlerin azalması, gündelik meşguliyetlerin çoğalması, her şeyi bir anda öğrenme isteği ve çok

⁷² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/146-147.

⁷³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 10/215.

⁷⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/146-147.

⁷⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/217.

⁷⁶ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 4/321.

⁷⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/147; Murat Akkuş, *Diyanet İlmî Dergi*, “İbnü'l-Cezerî’de İndirâc Usülü”, (ts.), 9.

olan hatimlerin sayısı, kısa zamanda fazla bilgiler öğrenme ve eğitimin kolaylaşması gibi durumlar zikredilmiştir.⁷⁸

Nitekim indirâc metodunun günümüzde de kıraat eğitiminde uygulanıyor olması çok doğru ve isabetli bir uygulama olduğu aşikardır.

3.3. Takip Edilen Kitaplar ve Okutulan Bölgeye Nispetle Kıraat İlmi Eğitiminde ve Öğretiminde Tarîkler

Kıraat ilmi eğitimi ve öğretimi yapılırken takip edilegelen kitaplar ve okutulan beldelere nispet yönüyle tarîkler iki kısımdan oluşmaktadır. Bunlar ise İstanbul (Teysîr) Tarîki ve Mısır (Şâtıbiyye) Tarîki'dir.⁷⁹

3.3.1. İstanbul (Teysîr) Tarîki

Teysîr (İstanbul) tarîki; Ebû Amr ed-Dâni'nin *et-Teysîr*'i ile İbnü'l-Cezerî'nin *Tahbîru't-teysîr*, *et-Tayyibe* ve *en-Neşr*'inin kaynak alınarak oluşturulan tarîke denmektedir.⁸⁰ Aynı zamanda ihtiyaç duyulması halinde ikinci derece kaynak olarak İmam Şâtıbî'ye ait *Hirzû'l-emânî* ile İbnü'l Cezerî'nin *Dürre* adlı eserlerinden faydalanılmıştır. Teysîr (İstanbul) tarîki usulüyle kıraat eğitim-öğretimi, Osmanlı zamanında hicrî onuncu asrın ortasında Kânûni (ö. 974/1566) zamanında uygulamaya girmiştir. Mısır'da kıraat ilminde şöhret olmuş Şeyh Ahmed el-Mesyerî'yi⁸¹ (ö. 1006/1597) Kânûni'nin görevlendirdiği Sadr-ı Âzam Sokullu Mehmet Paşa (ö. 1505/1579) İstanbul'a davet edilmiştir. Şeyh Ahmed el-Mesyerî kendisine yapılan daveti kabul ederek İstanbul'a gelmiş daha sonra Eyyüb Sultan Camisine imam olarak görevlendirilmiştir. Mesyerî, Eyüp'teki Sokullu Dâru'l-Kurrâ'da İstanbul tarîkîyle ilm-i kıraati okutmuş ve çok sayıda kıraat âlimi kendisinden eğitim almıştır.⁸² Şeyh

⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/147.

⁷⁹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-Hallân*, 112.

⁸⁰ Muhammed Emin Efendi, *Zuhru'l-erîb fî idâhi'l-cem'i bi't-takrîb*, 11, 55; Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 116.

⁸¹ Muhammed Emin Efendi, *Zuhru'l-erîb*, 5b.

⁸² Yavuz Fırat, "Kıraat İlmi ve Tarikler", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (01 Şubat 2011), 44; Yüksel, *Kıraatlerin Mâhiyeti*, 18.

Ahmed el-Mesyerî (1006/1597) tarihinde vefat edince Sokullu Türbesi'nin bahçesine defnedilmiştir.⁸³

Osmanlı döneminde Teysîr (İstanbul) Tarîki üzere kıraat eğitimi ve öğretimi yapılmış ve birçok talebenin yetişmesi sağlanmıştır. Bu eğitim İstanbul'da başlaması sebebiyle (1000/1591) yılından itibaren İslâmbol tarîki şeklinde isimlendirilmiş, sonraki zamanlarda ise İstanbul tarîki ismi ile şöhrete ulaşmıştır.⁸⁴

3.3.1.1. İstanbul (Teysîr) Tarîki'nin Meslekleri

Genel anlamda vecihlerin sıralaması ya da alınıp alınmaması gibi farklı tercihlerle birbirlerinden ayrılan mesleklerin bir kısmı azîmet yöntemini diğer kısmı ise ruhsat yöntemini tercih etmişlerdir. Azîmet; senet ve nakil yönüyle daha kuvvetli olan, zayıf olmayan vecihleri tercih etmektir. Ruhsat ise azîmetin nakil ve senet yönüyle zayıf gördüğü vecihleri ihtiyaten de olsa almasıdır.⁸⁵ İstanbul Tarîki'nde İtilâf ve Sûfi meslekleri vardır. Şimdi bu meslekleri açıklamaya geçebiliriz.

3.3.1.1.1. İtilâf Mesleği

İtilâf mesleğine Yusuf Efendizâde (ö. 1167/1753) öncülük etmiştir. Yusuf Efendizâde, *el-İtilâf fi vücûhi'l-ihtilâf* isimindeki eserini yazmış ve bu eserin giriş bölümünde ise meslek tercihinin ruhsat olmadığını, azîmet yöntemi olduğunu söylemiş ve kıraat öğretiminde aynı yöntemi uygulamıştır.⁸⁶ Yusuf Efendizâde'nin yazmış olduğu bu eserden ötürü de meslek, İtilâf Mesleği diye anılmıştır.⁸⁷

Seb'a kıraat-i ve aşere kıraatinde merâtib-i erbaa ve mertebeyn, takrîbde ise yalnızca merâtib-i erbaa metodu uygulanmıştır.

Merâtib-i erbaa, Fâtiha sûresinden Rûm sûresine kadardır. Merâtib-i erbaa; medd-i munfasılda kasır seviyesi üzerine bir, iki, üç ve dört elif miktarı; medd-i

⁸³ Muhammed Emin Efendi, *Zuhru'l-erîb*, 5b.

⁸⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 116-117.

⁸⁵ Yusuf Efendizâde, *El-İtilâf fi vücûhi'l-ihtilâf* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2022), 13-14.

⁸⁶ Yusuf Efendizâde, *El-İtilâf fi vücûhi'l-ihtilâf*, 7.

⁸⁷ Muhammed Emin Efendi, *Zuhru'l-erîb*, 241b; Ahmet Gökdemir, "Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 13 (26 Haziran 2019), 101.

muttasılda ise kasır üzerine bir, iki ve üç elif miktarı ziyade etmekle ortaya çıkan med farklılıklarına denir. Mertebeteyn; sûre-i Rûm'dan Nâs sûresinin nihayetini kapsayan kısma denir. Mertebeteyn, munfasıl med ile muttasıl meddin iki mertebe olarak okunmaları şeklinde gerçekleşen okuyuş şekline denir.⁸⁸

İtilâf mesleği, aşere-i kübrâda İbnü'l-Cezerî'nin *Tayyibetü'n-neşr* ile *Takrîbü'n-neşr* adlı kitaplarını temel kaynak kabul etmiştir.⁸⁹ Bahse konu mesleğin öğreniminin çetin ve zahmetli olması ve de okutacak hocanın bulunmaması sebebiyle günümüzde pratik olarak okutulmamaktadır.

3.3.1.1.2. Sûfî Mesleği

Sûfî mesleğine Kastamonu'lu Ahmed es-Sûfî Efendi (v. 1172/1758) öncülük etmiştir. Kıraat ilmi eğitimini Çelebi İmam Mehmed Efendi'den almıştır. İstanbul tarîki kıraat öğretimi uygulamalarında ruhsat yöntemini tercih etmiştir. Ahmed es-Sûfî Efendi ile talebeleri bu mesleğin öğretimiyle ilgili yazdıkları herhangi bir esere rastlanmamıştır.⁹⁰

Sûfî mesleği öğretiminde kullanılan kaynaklar kütüphanelerdeki defter ve kürrâselerden oluşmaktadır.⁹¹ Sûfî mesleği; kıraat-i seb'a, aşere ve takrîb usullerinde gerek merâtib-i erbaayı gerek mertebeyni uygulamıştır.⁹² Sûfî mesleği, ruhsat yöntemini esas kabul etmiştir. Bu sebeple zikredilen mesleğin öğretimi itilâf mesleği'nden daha kolay olmuştur. Bu meslek, başta İstanbul olmak üzere günümüzde birçok yerde okutulmaktadır.

3.3.2. Mısır (Şâtibiyye) Tarîki

Şâtibiyye tarîki; *Hırzû'l-emânî* ile *Dürre* adlı kitapların kaynak eser; Cezerî'nin *Teysîr* ile *Tahbîrû't-teysîr* adlı eserlerinin yardımcı kaynak alınmasıyla

⁸⁸ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 333.

⁸⁹ Akdemir, *Kıraat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 117.

⁹⁰ Ahmet Gökdemir, *Ali B. Süleyman El-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tariki Kurrâları* (İstanbul: Ravza Yayıncılık, 2018), 214.

⁹¹ Muhammed Emin Efendi, *Zuhru'l-Erib*, 214a; Gökdemir, *Ali B. Süleyman El-Mansûrî*, 213.

⁹² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 117.

oluşturulan tarîke denmektedir.⁹³ Ayrıca Şeyh Nâsîruddîn et-Tablâvî'nin talebesi Şehâzetü'l-Yemânî, imam Şâtîbî'ye ait *Hırzû'l-emânî* adlı eserini esas kabul ederek Mısır'da kıraat okutması sebebiyle bu usule de "Mısır Tarîki" denilmiştir.

Mısır tarîki usulüyle Osmanlı'da kıraat öğretimi, hicri on birinci asrın sonlarına doğru Sultan IV. Mehmed (ö. 1104/1693) zamanında başlatılmıştır. Köprülü Fâzıl Mustafa Paşa (ö.1102/1690)'nın Sadrazamlığından evvel, Mısır'da valilik yaptığı dönemden tanış olduğu, Mısır'da şöhret olmuş kurrâlardan Şeyh Ali b. Süleyman el-Mansûrî (ö. 1134/1721)'yi İstanbul'a davet etmiş o da bu davete icabet ederek buraya gelmiştir.⁹⁴ İstanbul'a gelen Ali b. Süleyman el-Mansûrî sırasıyla Belgrad Köprülü Ahmet Paşa Dâru'l-Kurrâlığında, Köprülü Mehmed Paşa Türbesi, Saliha Sultan Türbesi ile Sultan Ahmed Dâru'l Kurrâlığı'nda müderris olarak görevlendirilmiştir. Görev yaptığı yerlerde şeyhulkurrâlık, hâfız-ı kütüplük, muhaddislik ve ders-i âmlık yapmıştır. Ders halkasındaki öğrencilerine sarf, nahiv, hadis, aruz ve kıraat dallarında birçok ders okutan Ali b. Süleyman el-Mansûrî, 3 Kasım 1721 (Hicrî 13 Muharrem 1134) senesinde vefat etmiştir.⁹⁵ Onun naaşı, Ayasofya'da namazı kılındıktan sonra Üsküdar mezarlığına defnolunmuştur.⁹⁶ El-Mansûrî'nin kıraat zinciri Zekeriyâ el-Ensârî aracılığıyla İbnü'l-Cezerî'ye ulaşmaktadır.⁹⁷ Mısır tarîki'nde Mutkin ve Atâullah meslekleri vardır.

3.3.2.1. Mutkin Mesleği

Kettânîzâde ismiyle meşhur olan Muhammed b. Mustafa en-Nâimî Efendi (ö. 1169/1755) Mutkin mesleğine öncülük etmiştir. Azimet yöntemini esas kabul eden Kettânîzâde, *Mütkinü'r-rivâye fî 'ulûmi'l-Kırâeti ve 'd-dirâye* adlı bir kitap yazmış ve

⁹³ Pakdil, *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*, 375; Temel, *Kırâat ve Tecvid Istılahları*, 158.

⁹⁴ Akdemir, *Kırâat İlmî Eğitim ve Öğretim Metodları*, 120; Gökdemir, *Ali B. Süleyman El-Mansûrî*, 61; İsmail Öden, *Mısır Tarihi Şeyh Ataullah Mesleği'nin El-Aşru's-Suğrâ Ve El-Aşru'l-Kübrâ Öğretim Usulleri* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019), 64.

⁹⁵ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 116; Akdemir, *Kırâat İlmî Eğitim ve Öğretim Metodları*, 120; Öden, *Mısır Tarihi Şeyh Ataullah Mesleği Öğretim Usulleri*, 64.

⁹⁶ Öge, *Yusuf Efendizâde'nin Kıraat İlmindeki Yeri*, 95.

⁹⁷ Gökdemir, *Ali B. Süleyman El-Mansûrî*, 61.

kıraat eğitim ve öğretiminde yine bu yöntemi tatbik etmiştir.⁹⁸ Bahse konu meslek, yukarıda ismi zikredilen eserden dolayı Mutkin mesleği diye isimlendirilmiştir.⁹⁹

Mutkin mesleği, seb‘a, aşere ve takrîb tarîkleri’nin eğitiminde merâtib-i erbaa ve mertebeteyn metodunu esas kabul etmiş ve uygulamıştır.¹⁰⁰ Bu mesleği de okutacak hocası kalmadığından dolayı günümüzde okutulmamaktadır.

3.3.2.2. Atâullah Mesleği

Ali el-Mansûrî’nin torunu olan Atâullah en-Necîb b. El-Hüseyn Efendi (ö. 1209/1794) Atâullah mesleğine öncülük etmiştir. Mısır tarîki’nde kıraat öğretimi uygulamalarında ruhsat yöntemi seçilmiştir.¹⁰¹ Bu mesleğin herhangi bir yazılı eserine rastlanmamıştır.

Kıraat-i seb‘a, kıraat-i ‘aşere ve takrîb eğitiminde kullandığı med tarikeleri ise merâtib-i erbaa ve mertebeteyn’dır.¹⁰²

Atâullah mesleğine kaynaklık eden eserler Güllü Hâfız olarak tanınan Ahmed Rüşdî’nin (ö. 1217/1802-03) *Mürşidü’-t-talebe* isimli eseriyle Ârif Hıfzî’nin *Muhtâru’-l-ikrâ* isimli eseridir.¹⁰³ Zikredilen meslek, ülkemizde yaygınlaşmış olup Mısır tarîkinin günümüzde icra edilen tek mesleğidir.¹⁰⁴

4. Kıraat İmamları, Râvileri ve Tarîkleri

İbnü’l-Cezerî, imam, râvi ve tarîkler hakkında birtakım bilgiler tespit etmiştir. Bu bilgileri bir tablo halinde şu şekilde göstermek mümkündür:¹⁰⁵

⁹⁸ Muhammed Emin Efendi, *Zuhru’-l-erîb*, 11, 215b; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*; Gökdemir, *Ali B. Süleyman El-Mansûrî*, 215.

⁹⁹ Muhammed Emin Efendi, *Zuhru’-l-erîb*, 11, 215b.

¹⁰⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’-l-hallân*, 117.

¹⁰¹ Ahmed Hilmi Hocaşâde, *Hilmi, Ravdâtü’-l-kurrâ ve Tarihi Kur’ân-ı Kerim* (İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu Yayınları, 1959), 275.

¹⁰² Muhammed Emin Efendi, *Zuhru’-l-erîb*, 11, 214a; Gökdemir, *Ali B. Süleyman El-Mansûrî*, 210.

¹⁰³ Muhammed Emin Efendi, *Zuhru’-l-erîb*, 11, 215b.

¹⁰⁴ Akdemir, *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*, 123.

¹⁰⁵ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/82-152.

İmam	Nâfi' (ا) 169/785			
Râvi	Kâlûn (ب) 220 (835)		Verş (ج) 197 (812)	
Tarîk	Ebû Neşît	Hulvânî	Ezrak	Isbehânî
İmam	İbn Kesîr (د) 120 (738)			
Râvi	Bezzî (هـ) 250 (864)		Kunbül (ز) 291 (904)	
Tarîk	Ebû Rabi'a	İbn Hebbâb	İbn Mücâhit	İbn Şenebûz
İmam	Ebû Amr (ح) 154 (771)			
Râvi	Dûrî (ط) 248 (862)		Sûsî (ي) 261 (874)	
Tarîk	Ebû'z-Za'râ	İbn Fereh	İbn Cerîr	İbn Cumhur
İmam	İbn Âmir (ك) 118 (736)			
Râvi	Hişâm b. Ammâr (ل) 245 (859)		İbn Zekvân (م) 242 (857)	
Tarîk	Hulvânî	Dâcûnî	Ahfeş	Sûrî
İmam	Âsım (ن) 127 (745)			
Râvi	Ebû Bekir Şu'be (ص) 193 (808)		Hafs b. Süleyman (ع) 180 (796)	
Tarîk	Yahyâ b. Âdem	Uleymî	'Amr b. Sabbâh	Ubey b. Sabbâh
İmam	Hamza b. Habîb (ف) 156 (773)			
Râvi	Halef b. Hişâm (ض) 229 (844)		Hallâd b. Hâlid (ق) 220 (835)	
Tarîk	İdrîs Haddâd			
İmam	Kisâî (ر) 189 (805)			
Râvi	Ebü'l-Hâris (س) 240 (854)		Dûrî (ت) 248 (862)	
Tarîk	Muh. b. Yahyâ	İbn Âsım	Ca'fer -Nusaybî	Osman ed-Darîr
İmam	Ebû Ca'fer el-Kârî (جـ) 130 (747-48)			
Râvi	İbn Verdân (عي) 160 (777)		İbn Cemmâz (جم) 170 (786)	
Tarîk	Fadl b. Şâzân	Hibetullâh	Hâşimî	Dûrî
İmam	Ya'kûb el-Hadramî (يع) 205 (821)			
Râvi	Ruveys (يس) 238 (852)		Ravh b. Abdülmü'min (حه) 235 (849)	
Tarîk	Nehhâs		İbn Vehb	Zübeyrî
İmam	Halef b. Hişâm (خل) 229 (844)			
Râvi	İshak el-Verrâk (سح) 286 (889)		İdrîs b. Abdülkerîm (سه) 292 (905)	
Tarîk	İbn Ebî Ömer			

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL TARİKİNDE AŞERE-İ SUĞRÂ İLE AŞERE-İ KÜBRÂ ARASINDAKİ USUL FARKLILIKLARI

1. İsti'âze ve Besmele

1.1. İsti'âze

İsti'âze, sözlükte (ع، و، ذ) 'a-v-z kökünden türeyen ve sığınma anlamına gelen bir kelimedir.¹⁰⁶ Terim anlamı ise, şeytanın vesvesesinden ve her türlü kötülüğünden güven içinde olabilmek için Allah'a sığınmayı ifade eden (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) “Kovulmuş olan şeytanın şerrinden Allah'a sığınırım”¹⁰⁷ sözünü söylemektir. İsti'âze okuyan kişinin Kur'an okuduğu zaman oluşabilecek hatalardan veya şeytandan gelebilecek sıkıntılı ve öfkeli hallerden yalnızca Allah'a iltica etmekle korunmanın mümkün olabileceğini bilmesidir. Yüce Allah, Kerîm kitabımızda “Kur'an okuyacağın zaman kovulmuş şeytandan Allah'a sığın”¹⁰⁸ ve “Eğer şeytanın fitlemesi seni dürtürse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, iştirir, bilendir” âyetleriyle Kur'an okunacağı zaman ortaya çıkacak hatalardan, şeytanın vereceği kötü dürtülerden ve vesveselerden korunmanın yolunu bizlere öğretmektedir. Hz. Peygamber'de kavga eden kişinin öfke ve hiddetinin أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ kelimesini söylemekle gideceğini vurgulamaktadır.¹⁰⁹

Âlimler, Kur'an-ı okumaya istiâze ile başlanmasında ittifak etmişlerdir. Ancak en-Nahl sûresi 98. âyette geçen فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ lafzının emir sîğasında gelmesi sebebiyle istiâzenin hükmü hususunda ihtilaf etmişlerdir. Netice itibariyle âlimlerin çoğunluğuna göre istiâzenin hükmü müstehaptır.¹¹⁰

¹⁰⁶ İbn Manzûr *Lisânü'l-Arab*, 9/464; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 94.

¹⁰⁷ Abdurrahman Çetin, *Kur'an Okuma Esasları* (Bursa: Emin Yayınları, 2020), 450.

¹⁰⁸ Halil Altuntaş - Muzaffer Şahin, *Kur'an-i Kerim Meâli* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009), Nahl 98.

¹⁰⁹ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/192.

¹¹⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/ 203.

Hız. Peygamber'den birçok istiâze sîğası rivâyet edilmiştir. Bu sîğâlar şu şekildedir:¹¹¹

1. أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
2. أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ
3. أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
4. أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
5. أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
6. أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
7. أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَأَسْتَفْتِحُ اللَّهَ وَهُوَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ
8. أَعُوذُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَيُوجِّهُهُ الْكَرِيمِ وَسُلْطَانِهِ الْقَدِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

Her ne kadar yukarıda zikredilen isti'âze vecihleri rivayet olursa da Nâfi b. Cübeyr, Rasûlullâh'ın kıraate (أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzıyla istiâze ederek başladığını rivâyet etmiştir.¹¹² Kıraat imamları; Kur'an ve sünnete uygun olması sebebiyle isti'âze de أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ lafzını tercih etmişlerdir.¹¹³

1.2. Besmele

Genel anlamda besmele, her bir hayırlı işin başlangıcında Allah'ın ismini zikretmenin, özel anlamda ise “*Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle*” manasını ifade eden بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ cümlesinin adıdır.¹¹⁴

Besmele; Tevbe sûresinin haricinde diğer sûrelerin başında yazılmıştır. Çünkü Tevbe sûresi, besmelesiz nâzil olduğundan dolayı Peygamberimiz tarafından bu sûrenin evveline besmele yazdırılmamıştır.¹¹⁵

¹¹¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1./196-197.

¹¹² Ebû 'Amr Osmân b. Saîd ed-Dânî, *et-Teysîr fî'l-kirââti's-seb'* (Beyrut: Mektebetü's-Sahâbe, 1983), 17; Ebû'l Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt teysîr fî kirââtil eimmetil aşere* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 38.

¹¹³ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 16-17; İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 38.

¹¹⁴ Mehmet Emin Özaşar vd., *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013), 1/178.

¹¹⁵ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 453.

Kıraat imamları, Tevbe sûresi dışındaki sûre başlarında yer alan bismelenin okunmasında görüş birliğindedirler.¹¹⁶ Kur'an'ın herhangi bir sûresinin orta kısmından (ilk âyetinden sonra gelen herhangi bir âyetten) okumaya başlama sırasında Tevbe sûresi de dahil, besmeleyi okuma veya terk etme hususundaki tercih okuyucuya bırakılmıştır. Bununla birlikte sûre ortasında bismelenin okunması daha faziletli görülmüştür.¹¹⁷

Neml sûresi 30. âyette (إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)¹¹⁸ şeklinde geçmesi sebebiyle bismelenin, Kur'an'dan bir âyet olduğuna işaret etmektedir. Fâtiha ve diğer sûrelerin başlangıcındaki bismelenin âyet olup olmaması hususu ise ihtilaflıdır.¹¹⁹

1.3. İsti'âze ve Besmele Vecihleri

1.3.1. Sûre Başlangıcındaki Vecihler

Kıraat imamları için herhangi bir sûrenin evvelinden okumaya başladığında, Tevbe sûresi dışındaki sûre evvellerinde dört vecih okumak câiz olup¹²⁰ uygulaması ise şöyledir:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	أَلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ¹²¹
وصل _____	وصل _____	وصل كل _____
قطع _____	قطع _____	قطع كل _____
_____	وصل _____	قطع اول وصل ثانى _____
وصل _____	قطع _____	وصل اول قطع ثانى _____

Vasl-ı küll: İstiâzeyi, besmeleye ve sûreye birleştirerek okumaktır.

Kat'-ı küll: İstiâze ve besmelede vakfederek sûreye geçiş yapmaktır.

¹¹⁶ ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 17; İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 39-40; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 357.

¹¹⁷ ed-Dânî, *et-Teyşîr*, 18; İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 40.

¹¹⁸ Neml 27/30.

¹¹⁹ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 452.

¹²⁰ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 355.

¹²¹ Fâtiha 1/1.

Vasl-ı sâni: İstiâzede vakıf yapıp besmeleyi sûreye birleştirerek okumaktır.

Kat'-ı sâni: İstiâzeden besmeleye geçiş yapıp vakfetmek, sonra sûreyi okumaya başlamaktır.¹²²

İndirâc usulü ile okunduğu zaman kat'-ı evvel-vasl-ı sâni vechi öne geçmektedir.

Vasl-ı küll merâtib-i erbaada, kat'-ı küll ise mertebeteinde mukaddemdir.¹²³

Tevbe sûresinde evveli sûre ise şu şekildedir:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِرَأْءٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ¹²⁴

جمهور	وصل
	قطع

Şekilde görüleceği üzere Tevbe sûresini okumaya besmele okunmaksızın yalnız istiâze ile vasl ve vakf yaparak başlanmaktadır.

1.3.2. Sûre Ortasındaki Vecihler

Tevbe sûresi de dâhil olmak üzere okumaya sûre ortasından başlanıldığında dört vecih bulunmaktadır.¹²⁵

Sûre ortasından okumaya başlamaya örnek şöyledir:

أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ¹²⁶

جمهور	وصل كل
	قطع كل
	قطع اول وصل ثانى
	وصل اول قطع ثانى

¹²² Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, 355.

¹²³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 123.

¹²⁴ Tevbe 9/1.

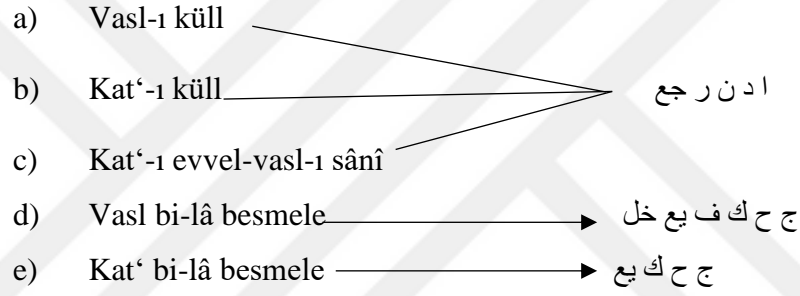
¹²⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 209; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 453.

¹²⁶ Bakara 2/197.

1.3.3. İki Sûre Arasındaki (Sûreteyn Beynindeki) Vecihler

Kıraat imamları, bir sûreyi okumayı bitirip ondan sonra gelen veya okunan sûrenin peşi sıra olmayan herhangi bir sûrenin okunmasında ihtilaf ettikleri gibi sûreler arasındaki geçişlerde de ihtilaf etmişlerdir.

Besmele vecihlerini sûreteyn beyninde Nâfi‘, İbn-i Kesîr, Âsım, Kisâi ve Ebû Ca‘fer üç vecih okumaktadır. Nâfi‘’nin ikinci râvisi Verş, Ebû Amr, İbn Âmir ve Ya‘kûb besmeleyi okumadan vasl ve sekte vecihlerini yaparak, Hamza ve Halef ise yalnız vaslederek okumaktadırlar.¹²⁷ Kıraat imamlarının iki sûre arasındaki okuyuşlarını şöyle bir şema ile göstermek faydalı olacaktır:

Tecvîd kurallarına bağlı kalarak önceki sûrenin sonunda besmeleyi terk edip sonraki sûreye birleştirerek okumanın adına vasl bilâ besmele,¹²⁸ evvelki sûrenin bitiminde sekte yaparak besmele okumaksızın sonra gelen sûreye geçiş yapmaya da kat‘ bilâ besmele¹²⁹ denmektedir.

Besmelenin önceki sûreden bir âyet olabileceği izlenimi verebileceğinden dolayı caiz görülmeyen vasl-1 evvel-kat‘-1 sânî¹³⁰ vechi alınmamaktadır. Sûreteyn beyni için besmele vecihlerinin uygulaması şöyledir:

¹²⁷ Abdulfettah Paluvî, *Zübdetü’l-irfân* (İstanbul: Asitane, ts.), 6.

¹²⁸ Karaçam, *Kur‘ân-ı Kerim’in Faziletleri*, 359.

¹²⁹ Karaçam, *Kur‘ân-ı Kerim’in Faziletleri*, 359.

¹³⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 124.

عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ¹³¹ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ا لَمْ (1)¹³²

اد ن ر ج ع	وصل	وصل
	قطع	قطع
	وصل	
ج ح ك ف ي ع خل	وصل بلا بسمله	
ج ح ك ي ع	سكت بلا بسمله	

Sûrelerin tertibine bağlı kalmak şartıyla bir sûrenin nihayetinden diğer sûreye geçiş yaparken beş vecih bulunmaktadır. Örneğin, Fâtiha sûresinden En'âm sûresine ya da herhangi bir sûreye geçiş yapılabilmektedir.¹³³ Sûreteyn beynindeki besmelesiz geçişlerde merâtib-i erbaa da vasıl bi-lâ besmele, mertebeteinde sekiz bi-lâ besmele mukaddemdir. Uygulaması da şu şekildedir:

وَلَا الضَّالِّينَ ¹³⁴	بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ ¹³⁵
اد ح ك ن ر ي ع ج ع	وصل	وصل
	قطع	قطع
	وصل	
ج ح ك ف ي ع خل	وصل بلا بسمله	
ج ح ك ي ع	سكت بلا بسمله	

Enfâl veya herhangi bir sûreden Tevbe sûresine geçiş yapıldığı zaman besmele alınmamıştır. Kıraat imamaları için üç vecih vardır.¹³⁶ Uygulaması şu şekildedir:

¹³¹ Bakara 2/286.

¹³² Âl-i İmrân 3/1.

¹³³ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 6; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 122.

¹³⁴ Fâtiha 1/7.

¹³⁵ En'âm 6/1.

¹³⁶ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 314.

138بِرَّاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ

137 إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ

جمهور	وصل بلا بسمله
	سكت بلا بسمله
	قطع بلا بسمله

İstiâze ve besmele ile ilgili bu genel bilgilerden sonra aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasındaki farklılıklara geçebiliriz.

Aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasındaki farklılıklar şu şekilde özetlenebilir:

1. Sûreteyn beyninde aşere-i suğrâda vasl-ı küll, kat'-ı küll, vasl-ı sâni, sekit bi-lâ besmele ve vasl bi-lâ besmele vecihlerini okuyan Verş iken, aşere-i kübrâda bu vecihleri Verş'in tarikinden Ezrak okumaktadır. Verş'in tarikinden İsbehanî ise Kâlun gibi vasl-ı küll, kat'-ı küll ve vasl-ı sâni vecihleriyle okumaktadır.¹³⁹

2. Günümüzde okutulan sûretlerde Ebû Amr, İbn-i Âmir ve Ya'kûb için besmele vecihleri alınsa da aşere-i suğrâ için İtilâf mesleğinde merâtib-i erbaa ve mertebeynde, Ahmet es-Sûfî mesleğinde ise mertebeynde, aşere-i kübrâda hem merâtib-i erbaada hem mertebeynde besmele vecihleri olmayıp¹⁴⁰ teberrüken alınır.¹⁴¹ Bu imamlarımız için iki sure arasında vasıl bilâ besmele ile sekit bilâ besmele vecihleri bulunmaktadır. Vasl-ı kül, kat'-ı kül, vasl-ı sâni vecihleri bereketlenme olsun için alınmaktadır.

3. Hamza ve Halef için sûreteyn beyninde (iki sûre arası) besmele vecihleri olmamakla birlikte aşere-i kübrâ'nın mertebeyn kısmında teberrüken alınır.¹⁴²

2. Med Mertebeleri

Kıraat imamları, aslî medde ilâve med yapma ve bu ilâve meddin miktarı hususunda ihtilaf etmişlerdir. Onlardan bazıları, munfasıl med ve muttasıl medde

¹³⁷ Enfâl 8/75.

¹³⁸ Tevbe 9/1.

¹³⁹ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 310.

¹⁴⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 125.

¹⁴¹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 564.

¹⁴² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/207.

kasırla okurken, bazıları da kasr üzerine bir, iki, üç ve dört elif miktarı ilâve ederek okumaktadırlar.¹⁴³ Kasır ashabı, manevi sebepten ötürü medd-i munfasıl hükmünde olan لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ, لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ kelime-i tevhitlerde, ulûhiyetin Allah'a ait olduğunu belirten medd-i ta'zim (medd-i mübalağa) medlerini aslî med üzerine ilâve ederek okumaktadırlar.¹⁴⁴ Medd-i bedel hükmünde olan kelimelerde de aslî med üzerine ilâve yapılarak okunmaktadır.¹⁴⁵

2.1. Medd-i Munfasıl

Kıraat imamlarının merâtib-i erbaada munfasıl meddin uzatma miktarları şöyledir:¹⁴⁶

Aslî medde ilâve yapmadan kasırla okuyan Kâlûn, İbn Kesîr, Ebû 'Amr, Ebû Ca'fer ve Ya'kûb'dur.

Meddi aslîde bir elif ilâve ederek iki elif miktarıyla Kâlûn ve Dûrî, dört elif ilâve yaparak beş elif miktarıyla Verş ile Hamza, iki elif ilâve ile üç elif miktarıyla İbn Âmir, Kisâî ve Halefü'l-Âşir, üç elif ilâve yapmak suretiyle dört elif miktarı uzatarak Âsım okumaktadır. Kıraat imamlarının med mertebeleri şu şekildedir:

مد منفصل	
ب د ح جع يع	١
ب ط	٢
ج ف	٥
ك ر خل	٣
ن	٤

Âyet üzerinde gösterimi ise şu şekildedir:

¹⁴³ Çetin, Kur'an Okuma Esasları, 211-212.

¹⁴⁴ Muhammed Emin Efendi, Umdetü'l-hallân, 228.

¹⁴⁵ Yüksel, İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr, 334.

¹⁴⁶ Paluvî, Zübdetü'l-irfân, 8; Muhammed Emin Efendi, Umdetü'l-hallân, 126.

وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا¹⁴⁷

ب د ح ج ع	١
ب ط	٢
ج ف	٥
ك ر خ ل	٣
ن	٤

Mertebeteynde kıraat imamlarının med miktarları şu şekildedir:

مد منفصل	
ب د ح ج ع	١
ب ط ك ن ر خ ل	٣
ج ف	٥

Âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

وَإِذَا أَدَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا¹⁴⁸

ب د ح ج ع	١
ب ط ك ن ر خ ل	٣
ج ف	٥

Aşere-i suğrâ için mertebeteyn ile merâtib-i erbaa karşılaştırılması yapıldığında, kasr ve beş med ile okuyanların değişmediği ancak kasr üzerine iki elif ziyadesiyle okuyanlara Kâlûn, Dûrî ve Âsım'ın katılmasıyla üç elif miktarı uzatarak okuyanların değiştiği görülmektedir.

Aşere-i kübrâda merâtib-i erbaaya göre kıraat imamlarının med miktarı şu şekildedir:

¹⁴⁷ Bakara 2/26.

¹⁴⁸ Rûm 30/36.

مد منفصل

ب اصبهانی د ح حلوانی ع جمع یع	۱
ب اصبهانی ح یع	۲
ب اصبهانی ح ک ن ر یع خل	۳
ازرق اخفش ف	۵
ن	۴
ف	مدسکت ۵

Burada Hamza'nın okumuş olduğu med sekti hulflüdür.¹⁴⁹ Sekte, med ile ilişkili olduğu için burada sadece şekil olarak gösterilmiş olup sekte konusunda bunun açıklaması yapılacaktır. Âyet üzerindeki uygulaması şöyledir:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ¹⁵⁰

ب اصبهانی د ح حلوانی ع جمع یع	۱
ب اصبهانی ح یع	۲
ب اصبهانی ح ک ن ر یع خل	۳
ازرق اخفش ف	۵
ن	۴
ف	مدسکت ۵

1. Aşere-i kübrâda munfasılı kasr ile okuyanlara Verş'in tarikinden İsbehânî, Hişâm'ın tarikinden Hulvânî ve Hafs'ın tarikinden ise Amr b. Sabbâh katılmaktadır.¹⁵¹

¹⁴⁹ Hulf: Kıraat imamının ya da ravisinin kendi kıraati veyahut rivayetinin haricinde kalan sair ravilere katıldığı ikinci okuyuşa denir. Temel, *Kırâat ve Tecvîd Isulahları*, 79.

¹⁵⁰ Bakara 2/21.

¹⁵¹ Bennâ, *İthâf*, 1/160.

2. Aslî medde bir elif ziyadesiyle 2 elif okuyalar; Kâlûn, İsbehânî, Ebû Amr ve Ya‘kûb’dur.¹⁵² Aşere-i suğrâda râvi olarak 2 elif okuyan Dûrî, burada imamına muvafakat etmektedir.

3. Aşere-i kübrâda medd-i munfasılı medd-i aslîye 2 elif ilâve yaparak 3 elif miktarı okuyan; Kâlûn, İsbehânî, Ebû ‘Amr, İbn Âmir, Âsım, Kisâî, Ya‘kûb ve Halefü’l-Âşir’dir.

4. Medd- aslîye 3 elif ekleyerek 4 elif okuyan Âsım’dır.¹⁵³

5. Medd- aslîye 4 elif ilave ederek 5 elif miktarı uzatarak okuyanlar; Verş’in tarikinden Ezrak, İbn Zekvâ’nın tarikinden Ahfeş ve Hamza’dır.

Aşere-i kübrâda mertebeteinde ise kıraat imamlarının med miktarları şu şekildedir:

مد منفصل	
ب اصبهانی د ح حلوانی ع جع يع	۱
ب اصبهانی ح ك ن ر يع خل	۳
ازرق اخفش ف	۵
ف	۵ مدسکت

Âyet üzerindeki uygulaması şöyledir:

قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتَضَعِفُوا أَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ¹⁵⁴

ب اصبهانی د ح حلوانی ع جع يع	۱
ب اصبهانی ح ك ن ر يع خل	۳
ازرق اخفش ف	۵
ف	۵ مدسکت

¹⁵² Mustafa Atilla Akdemir, “Kıraat İlmi Eğitim-Öğretiminde Med Mertebeleri ve Ölçüleri Bağlamında Oluşan Ekoller”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2018), 35-36.

¹⁵³ Akdemir, “Med Mertebeleri ve Ölçüleri”, 35-36.

¹⁵⁴ Sebe’ 34/32.

2.2. Medd-i Muttasıl

Kıraat imamları, muttasıl meddi merâtib-i erbaada dört, mertebetynde ise iki mertebede okumaktadır.¹⁵⁵ Bu mertebeler, merâtib-i erbaada aslî medde bir, iki, üç ve dört elif miktarı, mertebetynde ise iki ve üç elif miktarı ilâve ederek okunmasıyla gerçekleşmektedir.¹⁵⁶

Aşere-i suğrâ için merâtib-i erbaada med mertebeleri şu şekildedir:

مد متصل	
ب د ح جع يع	٢
ج ف	٥
ك ر خل	٣
ن	٤

Âyet üzerindeki uygulaması şöyledir:

أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا ¹⁵⁷

ب د ح جع يع	٢
ج ف	٥
ك ر خل	٣
ن	٤

Mertebetynde ise şu şekildedir:

مد متصل	
ب د ح ك ن ر جع يع خل	٣
ج ف	٥

Âyet-i üzerindeki icrası şöyledir:

¹⁵⁵ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 8; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 126.

¹⁵⁶ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 333; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, 257-258; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 209.

¹⁵⁷ Bakara 2/177.

وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ¹⁵⁸

ب د ح ك ن ر ج ع ي ح ل	٣
ج ف	٥

Aşere-i kübrâ için merâtib-i erbaada med mertebeleri şu şekildedir.¹⁵⁹

مد متصل

ب اصبهانی د ح ج ع ي ح	٢
ب اصبهانی ح ك ن ر ج ع ي ح ل	٣
جمهور	٥
ن	٤
ف	مدسكت

Merâtib-i erbaada, âyet üzerinde gösterimi şöyledir:

وَنَزَّلْنَا مِنْ تَشَاءٍ بَعْضَ حِسَابٍ¹⁶⁰

ب اصبهانی د ح ج ع ي ح	٢
ب اصبهانی د ح ك ن ر ج ع ي ح ل	٣
جمهور	٥
ن	٤
ف	مدسكت

Mertebetynde gösterimi şöyledir.

¹⁵⁸ Rûm 30/38.

¹⁵⁹ Bennâ, *İthâf*, 1987, 1/159-160; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 333-334; Akdemir, "Med Mertebeleri ve Ölçüleri", 33-34.

¹⁶⁰ Âl-i İmrân 3/27.

مد متصل

ب اصبهانی د ح ك ن ر جع یع خل	۳
ازرق اخفش ف	۵
ف	۵

Âyet üzerindeki uygulaması şöyledir.

وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ¹⁶¹

ب اصبهانی د ح ك ن ر جع یع خل	۳	۳
ازرق اخفش ف	۵	۵
ف	۵	۵

Med mertebelerinde ortaya çıkan farklılıklar şu şekildedir:

1. Aşere-i kübrâda iki elif miktarı okuyanlara Verş'in tarikinden İsbehânî eklenmektedir.
2. Verş'in tarikinden Ezrak, İbn Zekvân tarikinden Ahfeş ve Hamza'nın dışında bütün imamalar üç elif miktarı okumaktadır.
3. Kıraat imamlarının tamamı beş elif miktarı okumaktadır.

2.3. Medd-i Ta'zim

Ta'zîm; ulûhiyeti Allah'tan başkasından nefyetmek, yalnızca Allah'a has kılmak demektir. Medd-i ta'zim; kelime-i tevhitlerdeki munfasıl medlerde manevi sebepten dolayı med miktarını mübalağa ederek okuyan kasır ashabının uygulamasıdır.¹⁶² Aşere-i suğrâda yalnızca merâtib-i erbaada, aşere-i kübrâda ise her iki mertebede uygulanmaktadır.¹⁶³

Aşere-i suğrâda âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

¹⁶¹ Lokmân 31/10.

¹⁶² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/268-269; el-Bennâ, *İthâf*, 51.

¹⁶³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 228.

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ¹⁶⁴

۱ _____ ب د ح جع يع
۲ _____ ب ط (د ی جع يع)

Âyet üzerindeki uygulamada görüldüğü üzere munfasılda 1 elif uzatarak okuyanlar, medd-i ta'zimden sebep burada 2 elif uzatarak da okumaktadırlar.

Aşere-i kübrâda merâtib-i erbaada âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ¹⁶⁵

۱ _____ ب اصبهانی د ح حلوانی ع جع يع
۲ _____ ب اصبهانی ح يع (د حلوانی ع جع)

Aşere-i kübrâda mertebeteynde âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ يُحْيِي وَيُمِيتُ¹⁶⁶

۱ _____ ب اصبهانی د ح حلوانی ع جع يع
۳ _____ ب اصبهانی ح ك ن ر يع خل (د جع)

Âyetler üzerindeki uygulamalar incelendiğinde kasır ashabı, manevi sebepten dolayı medd-i muttasılı kasır üzerine ziyade ederek okumuşlardır.

2.4. Medd-i Bedel

Tahkik, (أمثوا) teshil (ءَ الْهَيْئَتَا) ve bedel (هُؤُلَاءِ إِلَهَةٌ) hemzesinden veya harekesi kendinden önceki harfe nakledilmekle mahzûf olan hemzeden (وَلَقَدْ آتَيْنَا) sonra gelen (ای، أو، ا) medd-i tabii elifine medd-i bedel¹⁶⁷ denmektedir. Verş, (ج) medd-i bedel olan (إِيمَانُكُمْ، مَنْ آمَنَ، النَّبِيِّنَ، أَدَمَ، مُسْتَهْزِؤُنَ، أَمْثُوا) kelimelerde tûl, tevassut ve kasır vecihleriyle okumaktadır. Medd-i bedel için tûl ölçüsü beş, tevassut üç, kasır ise bir elif miktarıdır. Merâtib-i erbaada tûl, mertebeteynde ise kasır vechi mukaddemdir.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Bakara 2/163.

¹⁶⁵ Âl-i İmrân 3/18.

¹⁶⁶ Duhân 44/8.

¹⁶⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 264; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l hallân*, 133-134.

¹⁶⁸ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 133.

Medd-i bedel olan kelimelerin bazı istisnaları vardır ki onlar da şunlardır:

1. (إِسْرَائِيلَ) kelimesinde yalnızca kasır vechi vardır.¹⁶⁹
2. Sahih sâkin harften sonra aynı kelimedede bulunan hemzelerde (الْقُرْآنُ) sadece kasır vechi vardır.¹⁷⁰
3. Vasıl halinde sâkin olan hemzeli (بِقَوْلِ اِنَّذَلِّي، الَّذِي اَوْثَمِنَ) kelimelerden okumaya başlanıldığında (ibtida edildiğinde) (اِبْدَنْلِي، اَوْثَمِنَ) sadece kasır ile okunmaktadır.¹⁷¹
4. وَحَدَّ، يُوْخِذُ، تُوْخِذُ kelimelerindeki vâv harfi hemzeden bedel olmayıp, وَحَدَّ kelimesinin muzarisidir. Lügat olan bu kelimedede kasır ile okunmaktadır.¹⁷²
5. Vakıftan dolayı tenvinden bedel olan elifin öncesindeki hemzeli دُعَاءٌ، نِدَاءٌ kelimelerde kasır ile okunmaktadır.¹⁷³

Aşere-i suğrâda merâtib-i erbaada âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ...¹⁷⁴

ط	ج
ت	
ق	

Aşere-i suğrâda mertebeyinde âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

¹⁶⁹ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân* 13; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l hallân*, 134; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 266.

¹⁷⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l hallân*, 134; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 266.

¹⁷¹ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 13; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 134.

¹⁷² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l hallân*, 132; İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 265.

¹⁷³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 134.

¹⁷⁴ Bakara 2/82.

فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ¹⁷⁵

ق	ج
ت	
ط	

Aşere-i kübrâda merâtib-i erbaada âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

وَيَثِيرُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ.....¹⁷⁶

ط	ازرق
ت	
ق	

Aşere-i kübrâda mertebeteynde âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ¹⁷⁷

ق	ازرق
ت	
ط	

Âyetler üzerindeki medd-i bedel örnekleri incelendiğinde aşere-i suğrâda tûl, tevassut ve kasır ile okuyan Verş iken, aşere-i kübrâda ise Verş'in tarikinden Ezrak okumaktadır.

(اسْرَائِيلَ) kelimesinde aşere-i suğrâda Verş yalnızca kasır vechiyle okurken, aşere-i kübrâda Ezrak kasır, tevassut ve tûl vecihleriyle okumaktadır.

يا	بني	إسرائيل	اذكروا	نعمتي	التي	أنعمت	عليكم	وآتي	فضلتكم	على	العالمين	ازرق
ق	ه	ه	ق	ه	ه	ق	ه	ه	ق	ه	ه	ازرق
ت	ه	ه	ق	ه	ه	ق	ه	ه	ق	ه	ه	ازرق
ط	ه	ه	ق	ه	ه	ق	ه	ه	ق	ه	ه	ازرق

¹⁷⁵ Rûm 30/15.

¹⁷⁶ Bakara 2/25.

¹⁷⁷ Rûm 30/45.

¹⁷⁸ Bakara 2/122.

3. Sıla (Cemî Mîm'i)

Sıla lügatte, ulaşmak, geçmek ve yetişmek¹⁷⁹ anlamlarına gelmekte olan sıla kavramı, kıraat ilminde; cemî müzekker gâib ile muhâtab (أَنْتُمْ، كُمْ، هُمْ) zamirlerindeki cemî mîmlerine takdir edilen vâv ile uzatarak (عَلَيْهِمُوا، 'aleyhimû, عَلَيْنُكُمْ، 'aleykümû, أَنْتُمْ entümû) şeklinde okumaktır. Kâlûn, sıralı kelimeleri hulfle, İbn-i Kesîr ile Ebû Ca'fer ise yalnız sıla yaparak okumaktadır. Hulfle okumaktan ortaya çıkan durum, cemî mîmini önce tahkik sonra sıla ile okumaktan ibarettir. Merâtib-i erbaada sıla, mertebetynde ise 'ademi sıla önceliklidir. Cemî mimleri, vasıl halinde sıla ile vakıf halinde ise sükûn ile okunmaktadır.¹⁸⁰

Merâtibi erbaada, âyet üzerinde gösterimi şöyledir.

وَيَتَعَلَّمُونَ مَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ¹⁸¹

صله _____ ب د ج ع

ا ح ك ن ر ي ع خ ل

Mertebetynde âyet üzerinde gösterimi şöyledir.

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ أَنْفُسِكُمْ¹⁸²

ب _____

صله _____ ب د ج ع

Cemî mîmin'den sonra kat' hemzesi gelmesi durumunda Kâlûn, Verş ve onun tarikinden Ezrak ve İsbehanî de sıla yapmaktadır. Sıla ile okunan kelimedden sonra kat' hemzesi gelmesi, medd-i munfasıl hükmünü ortaya çıkarmakta, bu durumda her imam veya râvi kendi med miktarınca uzatarak okumaktadır.¹⁸³ Vasıl hemzesi olduğu zaman ise sıla yapılmamaktadır.

¹⁷⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 15/316; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 147; Yaşar Akaslan, "Kırâat İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2017), 17.

¹⁸⁰ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 7-8; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 125.

¹⁸¹ Bakara 2/102.

¹⁸² Rûm 30/28.

¹⁸³ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 8; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 126.

Sıla yapılan kelimenin, med olan kelimenin öncesinde ya da sonrasında gelmesi veya sıla yapılan kelimededen sonra hemze-i kat‘ gelip gelmemesi durumuna göre okunuş şekilleri ortaya çıkmaktadır. Bu okunuş şekilleri aşağıda başlıklar halinde ele alınmıştır.

3.1. Meddi Munfasılın Cemî Mîmin’den Önce Gelmesi

Cemî mîm’ini sıla ile okuyanlara göre meddi munfasıl bir elif miktarıdır. Kâlûn, meddi munfasılı bir elif ile sıla, iki elif ile ‘ademi sıla (sılasız) okumaktadır.¹⁸⁴ Aşere-i suğrâda merâtibi erbaa örneği şu şekildedir.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ¹⁸⁵

۱ صلہ _____ ب د جع
۲ ب _____

Aşere-i suğrâ için Mertebeteynde Kâlûn, her iki medde de önce tahkik (sılasız) sonra sıla ile okumaktadır.

وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ إِذَا أَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ¹⁸⁶

ب _____ ۱ _____ ۱
ب د جع _____ ۱ صلہ _____ صلہ
ب _____ ۳ _____ ۳
_____ ۳ صلہ _____ صلہ

Aşere-i Kübrâ için merâtibi erbaa örneği şöyledir:

¹⁸⁴ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 9; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 128.

¹⁸⁵ Bakara 2/12.

¹⁸⁶ Rûm 30/20.

وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ¹⁸⁷

ب د ج	صله	١
ب		
ب	صله	٢
ب		
ب	صله	٣
ب		

Kâlûn, aşere-i kübrâ da merâtib-i erbaa kısmında 1, 2 ve 3 elifle önce sılayla sonra ‘ademi sılayla okumaktadır. Mertebedeki uygulama da aynı şekildedir.

3.2. Meddi Munfasılın Cemî Mîminden sonra Gelmesi

Cemî mîm’ini sıla ile okuyanlar, meddi munfasıl cemî mîm’inden sonra geldiğinde sıla ile bir elif uzatarak okumaktadır. Kâlûn, medd-i munfasılı ‘ademi sıla ile iki elif miktarı uzatarak okumaktadır.¹⁸⁸

Aşere-i suğrâda merâtibi erbaa örneği şu şekildedir:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ¹⁸⁹

ب د ج	صله	١
ب	عدم صله	٢

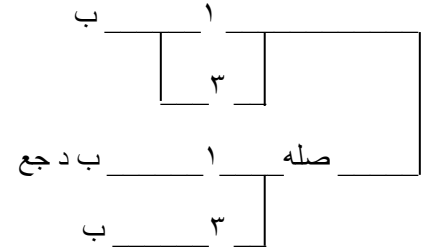
Aşere-i suğrâda mertebeyn örneği şu şekildedir:

¹⁸⁷ Bakara 2/7.

¹⁸⁸ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 7-9.

¹⁸⁹ Bakara 2/11.

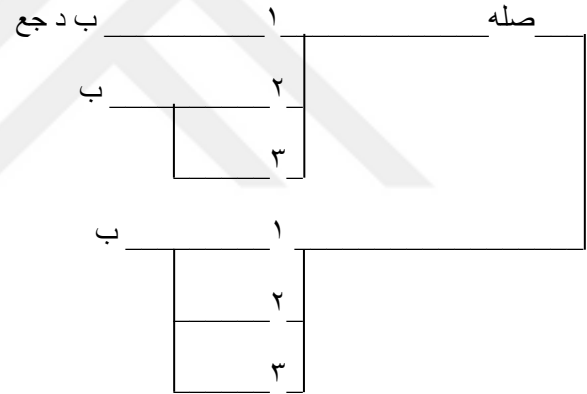
وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا¹⁹⁰

Kâlûn, bir ve üç elifle önce ‘ademi sıla, sonrasında bir ve üç elifle sıla vecihlerini okumaktadır. İbn-i Kesîr ile Ebû Ca‘fer ise sılayla yalnızca 1 elif uzatarak okumaktadır.

Aşere-i Kübrâ için merâtibi erbaa örneği şu şekildedir:

ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَنْ نَمْسَنَّا النَّارَ إِلَّا أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ¹⁹¹

İbn-i Kesîr ve Ebû Ca‘fer medd-i munfasılda sılayla 1 elif medle kıraat etmektedir. Kâlûn ise sıla ve ‘ademi sıla ile bir, iki ve üç elif uzatarak okumaktadır.

3.3. Meddi Muttasılın Cemi Mîmin’den Önce Gelmesi

Meddi muttasıl, sılacılar için merâtib-i erbaada iki elif, mertebeteynde üç elif miktarıdır. Kâlûn için sılalar hulfledir. Aşere-i suğrâda merâtibi erbaa örneği şu şekildedir:

¹⁹⁰ Ahzâb 33/20.

¹⁹¹ Âl-i İmrân 3/24.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ¹⁹²

ب د ج ٢
صله
ب

Aşere-i suğrâda mertebeteyn örneği şu şekildedir:

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ¹⁹³

ب ٣ ٣
صله ٣
ب د ج

Aşere-i Kübrâ için merâtibi erbaa örneği şu şekildedir:

أُولَئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ¹⁹⁴

ب د ج ٢ ٢
صله ٢
ب د ج ٢
ب د ج ٣ ٣
صله ٣
ب ٣
ب د ج ٥ ٥
صله ٥
ب ٥

Medd-i muttasıl cemî mîmin'den önce geldiğinde İbn Kesîr ve Ebû Ca'fer iki, üç ve beş elifle sıla okumakta, Kâlûn ise, sıla ve 'adem-i sıla okumaktadır.

3.4. Meddi Muttasılın Cemî Mîmin'den sonra Gelmesi

Meddi Muttasıl önce, cemî mimi sonra geldiğinde, Kâlûn sıla ile birlikte önce med sonrasında 'ademi sıla okumakta, İbn-i Kesîr ve Ebû Ca'fer ise yalnız sılayla med yaparak okumaktadır. Aşere-i suğrâda merâtibi erbaa örneği şu şekildedir:

¹⁹² Bakara 2/20.

¹⁹³ Lokmân 31/5.

¹⁹⁴ Bakara 2/5.

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارًا أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ لَعْنَةُ اللَّهِ¹⁹⁵

صله ٢ صلہ ب د جع
ب ٢ ب

Aşere-i suğrâda mertebeteyn örneği şu şekildedir:

هُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ¹⁹⁶

ب ٣
ب د جع ٣ صلہ

Merâtib-i erbaa ile mertebeteyn arasında Kâlûn için sılalarda mukaddem ve muahherlik yönünden farklılık vardır. Aşere-i Kübrâ için merâtibi erbaa örneği şu şekildedir:

وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءً وَتَصَدِيَةً¹⁹⁷

ب د جع ٢ صلہ
٣
٥
ب ٢
٣
٥

İbn Kesîr ve Ebû Ca'fer, aşere-i kübrâda sılayla beraber medd-i muttasıl; iki, üç ve beş elif med ile okumaktadır. Kâlûn ise bu vecihleri hem sıla hem de 'ademi sılayla okumaktadır.

¹⁹⁵ Bakara 2/121.

¹⁹⁶ Fâtır 45/39.

¹⁹⁷ Enfâl 8/35.

3.5. Cemî Mîminden Sonra Hemze-i Kat'î'nin Gelmesi

Vasıl halinde cemî zamirlerini (هُمُّ، كُمْ، أَنْتُمْ) sıla ile okuyan imamlar için takdirî vâv harfinden sonra kat' hemzesinin gelmesi halinde munfasıl med hükmü ortaya çıkmaktadır. İbn-i Kesir ve Ebû Ca'fer için yalnız kasr yani bir elif miktarı med oluşmaktadır. Kâlûn ise merâtib-i erbaada; sıla ve 'ademi sıla, mertebeteyn ise; sıla ile bir elif ve üç elif miktarı med ile okumaktadır. Verş ise merâtib-i erbaa ve mertebeteynde; sıla ile beş elif (med sıla) miktarı uzatarak okumaktadır.¹⁹⁸

Aşere-i suğrâda merâtibi erbaa örneği şu şekildedir:

ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنْتُمْ مُعْرِضُونَ¹⁹⁹

صله	صله	صله	ب د ج
ب			
ج	مدّصله		

Aşere-i suğrâda mertebeteyn örneği şöyledir:

وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا²⁰⁰

ب			
ب د ج	صله ¹		
ب	صله ²		
ج	مدّصله		

Aşere-i Kübrâ için merâtibi erbaa örneği şöyledir:

¹⁹⁸ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 10; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 128.

¹⁹⁹ Bakara 2/83.

²⁰⁰ Ahzâb 33/44.

harekesinin kendinden önceki sâkin harfe aktarılmasına denmektedir.²⁰⁵ Örneğin; الآخر kelimesi, الآخر şeklinde, فَإِنْ اسْلَمُوا kelimesi فَإِنْ اسْلَمُوا şeklinde, مَلَكْتُمْ أَيْمَانُكُمْ kelimesinde مَلَكْتُمْ şeklinde, وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ kelimesi وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ şeklinde okunmaktadır. Naklin gerçekleşmesi için bazı şartlar vardır. Bu şartlar ise şunlardır:

1. Harekesi kendinden önceki harfe nakledilecek olan hemze, ikinci kelimenin başında olmalıdır.²⁰⁶

2. Hemzenin öncesindeki sâkin harf birinci kelimenin sonunda bulunmalıdır.²⁰⁷

3. وَكُنْتُمْ أَمْوَانًا مَعَكُمْ إِنَّمَا، وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا، فِي أَنْفُسِكُمْ، مَاذَا أَرَادَ، قَالُوا أَمْنَا. örneklerinde olduğu gibi hemzenin öncesindeki sâkin harf, med harflerinden biri veya cemî mîmi olmamalıdır.²⁰⁸

İkinci şartın gerçekleşebilmesi için de üç şart vardır ki onlar şöyledir:

a) Hemzenin öncesinde bulunan sâkin harf، مَنْ أُوْتِيَ، مَنْ أَحَدٍ، مَنْ أَمِنَ örneklerinde olduğu gibi yazılışta sâkin olmalıdır.²⁰⁹

b) Hemzenin öncesindeki sâkin harf إِلَى، وَمَتَاعٍ إِلَى، بَعَادٍ إِرْمَ، وَمَتَاعٍ إِلَى örneklerdeki gibi takdîren (tenvinli) olmalıdır.²¹⁰

c) Nakil yapılan lâm-ı ta'rifli (elif-lâm) kelimeler فِي الْأَرْضِ، فِي الْأَنْهَارِ، فِي الْأَسْبَابِ، وَمِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ، فِي الْأَرْضِ kelimeler gibi sâkin olmalıdır.²¹¹

Aşere-i suğrâda merâtib-i erbaada ve mertebetynde nakil üzere okuyan Verş'tir. Aşere-i kübrâda ise indirâc usûlü okunduğu zaman Verş ve İsbehânî ittifak ettiklerinde merâtib-i erbaada ve mertebetynde vecihler Verş'in okuduğu gibi alınmakta, ihtilaf olduğunda ise Verş'in tariklerinden olan Ezrak ile İsbehanî kiraatleri olarak ayrı ayrı alınmaktadır.²¹²

İttifak ettikleri durumlarda âyet üzerinde uygulama şu şekildedir:

²⁰⁵ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/317; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 364.

²⁰⁶ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/317; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 364.

²⁰⁷ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/317; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 364.

²⁰⁸ İbnü'l Cezerî, *en-Neşr*, 1/317; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 364.

²⁰⁹ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 364.

²¹⁰ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 364.

²¹¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 317; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 364.

²¹² el-Bennâ, *İthâf*, 1/ 213-214.

وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ²¹³

نقل _____ نقل _____ ج _____

Okunan âyette med vb. bir sebepten dolayı ortaya çıkan farklılıklar olduğunda âyet üzerindeki merâtibi erbaa uygulaması şu şekildedir:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ²¹⁴

ازرق	٥	نقل
اصبهانى	١	
	٢	
	٣	

Mertebeteynde âyet üzerinde uygulaması ise şöyledir:

ثُمَّ إِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةٌ مِنَ الْأَرْضِ إِذَا أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ²¹⁵

اصبهانى	١	نقل
	٢	
	٣	
ازرق	٥	

Aşere-i kübrâ için merâtib-i erbaada mukaddem (öncelikli) Ezrak iken mertebeteynde mukaddem İsbehanî'dir.²¹⁶

5. İbdâl

İbdâl lügatte; bir şeyi diğer bir şeyin yerine koymaya, değiştirmeye²¹⁷ denmektedir. Bir harfî diğer bir harfle değiştirmeye de ibdâl denir. İstılahta, sâkin bulunan hemzeden evvelki harfin harekesi türünden olan uzatma harfine dönüştürülmesidir.²¹⁸ İbdâl yapılarak okunacak kelimeyi vasıl ve vakıf halinde

²¹³ Bakara 2/36.

²¹⁴ Bakara 2/11.

²¹⁵ Rûm30/25.

²¹⁶ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 8.

²¹⁷ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*,1/343-345.

²¹⁸ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 11; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstilahları*, 84

okuyanlar; Verş, Sûsî ve Ebû Ca'fer'dir. Vakıf halinde imam Hamza, onların bu okuyuş şekline eşlik etmektedir.²¹⁹

Aşere-i suğrâda vasıl halindeki okuyuşların âyet üzerindeki uygulaması şu şekildedir:

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ²²⁰

ابدال _____ ج ي جمع

Vakıf halinde ise şöyledir:

وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ²²¹

ابدال _____ ج ي ف جمع

5.1. Hemzenin Vâv Harfine İbdâli

Hemzenin harekesi zamme (ötre) olduğunda hemze, vâv harfine ibdâl edilmektedir.²²² Örneğin; بِمُؤْمِنِينَ kelimesi بِمُؤْمِنُونَ şeklinde, بِمُؤْمِنِينَ kelimesi بِمُؤْمِنُونَ şeklinde, بِمُؤْمِنِينَ kelimesi بِمُؤْمِنُونَ şeklinde, بِمُؤْمِنِينَ kelimesi بِمُؤْمِنُونَ şeklinde ibdâl ile okunmaktadır.

5.2. Hemzenin Yâ Harfine İbdâli

Hemzenin harekesi esre olursa yâ (ي) ya ibdâl edilmektedir.²²³ Örneğin; جِنَّتُمْ kelimesi جِنَّتُمْ şeklinde, شَيْنًا kelimesi شَيْنًا şeklinde, الدِّئِبُ kelimesi الدِّئِبُ şeklinde ibdâl ile okunmaktadır.

5.3. Hemzenin Elif Harfine İbdâli

Hemzenin harekesi üstün olduğunda elif (ا) harfine ibdâl edilmektedir.²²⁴ Örneğin; يَأْمُرُكُمْ kelimesi يَأْمُرُكُمْ şeklinde, يَأْتِيَنَّكُمْ kelimesi يَأْتِيَنَّكُمْ şeklinde, فَأْتُوا kelimesi فَأْتُوا şeklinde elif harfine ibdâl edilerek okunmaktadır.

²¹⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 303-304; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 131-132; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 11-12.

²²⁰ Bakara 2/275.

²²¹ Âl-i İmrân 3/122.

²²² Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 11; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 84.

²²³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 131; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 84.

²²⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/303; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 84.

6. İdğâm

İdğâm lügatte; giydirmek, saklamak, gizlemek²³⁴ anlamına gelmektedir. İstılahta ise, birebir benzer olan, aynı türden veya mahreç yönüyle birbirine yakın harfleri, önceki harfi sonraki harfe katarak şeddeli okumaya denmektedir.²³⁵ İdğâm edilen birinci harfe müdğâm, ikinci harfe müdğâmün fih denmektedir.²³⁶ İdğâm aynı kelimedeki yahut birbiri ardına gelen kelimelerde yapılmaktadır. İdğâm: idğâm yapılan harfin harekeli halde yahut sâkin halde olması durumuna göre idğâm-ı kebîr ya da idğâm-ı sağîr olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.²³⁷ Burada idğâm yaparak okuyan Sûsî'dir.²³⁸

6.1. İdğâmın Şartları

İdğâmın gerçekleşebilmesi için; idğâm edilen harf (müdğâm) ile kendisine idğâm edilen (müdğâmün fih) harfin, yazıda (hatta) peşi sıra bulunmaları gerekmektedir. Lafzen birbiri ardına gelmesinin önemi yoktur. İdğâmın gerçekleşmesinde asıl belirleyici olan unsur, yazı olarak birbiri ardına gelmeleridir. Örneğin; اِنَّهُ هُوَ gibi iki harfin yazıda yan yana gelmesi halinde kural icabı idğâm yapılabilecektir. Zikredilen örnekte her ne kadar sîla olsa da sılanın varlığı yazı bakımından idğâma engel olmayacaktır. Ancak اَنَا نَذِيرٌ kelimesinde görüleceği üzere her ne kadar nûn harfleri lafzen yan yana bulunsa da idğâm edilecek iki harfin arasında başka bir harfin varlığı idğâma mâni olacaktır.²³⁹ Dolayısıyla bu gibi iki kelime arasında idğâm gerçekleşmeyecektir.

İdğâm olunan ikinci harfteki (müdğâmün fih) şart; idğâmın tek kelime içerisinde gerçekleşmesi durumunda kendisine idğâm edilecek harfin bir harften fazla olmasıdır. Örneğin; خَلَقْتُمْ kelimesindeki كُمْ zamiri iki harften müteşekkil olduğu için idğâm gerçekleşecektir. Zira (خَلَقَ) kelimesinden sonra gelen كُمْ kelimesi kâf (ك) ve

²³⁴ el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhîr*, 1107; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 315.

²³⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/215; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 315; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 232.

²³⁶ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 281-282; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 233.

²³⁷ Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 315.

²³⁸ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 7.

²³⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1/217.

mîm (م) harfinden müteşekkildir. İdğâm olunan harften sonra خَلَقَ kelimesindeki gibi bir harf geldiği durumlarda ise idğâm gerçekleşmeyecektir.²⁴⁰

6.2. İdğâmın Sebepleri

İdğâma sebep olan üç durum vardır. Birincisi; müdğâm ve müdğâmün fihin mahreç ve sıfatlarının aynı olmasıdır ki buna; idğâm-ı misleyn denir. Örneğin; لَذَّهَبَ (لَذَّهَبَ) ما سَلَكَكُمْ، بِسْمِعِهِمْ lafızlarında idğâm olan ve olunan harf (müdğâm ve müdğâmün fih) aynı harflerdir.

İkincisi; mahreçleri aynı olmakla beraber sıfatlarının farklı (aynı cins) olması sebebiyledir. Örneğin; يُلْهَيْتُ ذَلِكَ lafzındaki gibi. Bu kelimeye peltek olan sâ (ث) harfi zâl (ذ) harfine mahrecinin aynı sıfatının ise farklı olması sebebiyle kural gereği idğâm gerçekleşecektir.

Üçüncüsü ise; idğâm edilecek harflerin, mahreç ve sıfat yönüyle birbirlerine yakın (mütekârib) olmasıdır. Bunun örneği ise خَلَقَكُمْ kelimesinde gerçekleşen idğâmdır.²⁴¹ Bu kelimeye kâf (ق) harfi kâf (ك) harfine mahreç ve sıfat yakınlığı sebebiyle idğâm edilecektir.

6.3. İdğâma Engel Olan Durumlar

İdğâma engel olan durumlar şunlardır:

1. İdğâm edilen harf (müdğâm) سَمِيعٌ عَلِيمٌ lafzındaki gibi tenvinli veya وَتَمَّ مَسَّ سَقَرًا lafızlarındaki gibi şeddeli olduğunda idğâm gerçekleşmemektedir.

2. İdğâm edilen harf كُنْتُ نُرَابًا örneğindeki gibi muhâtab veya mütekellim tâ (ت)'sı olduğu zaman idğâm yapılmamaktadır. Ancak şaz kıraat imamlarından Hasan-ı Basrî, muhâtab ve mütekellim tâ'sını idğâm ederek okumaktadır.²⁴²

3. وَأَنْ يَكُ كَانِبًا، وَأَنْ يَخْلُ لَكُمْ. idğâm edilen harften önceki harfin sâkin olması durumunda idğâm gerçekleşmemektedir.²⁴³

²⁴⁰ Bennâ, *İthâf*, 21.

²⁴¹ Bennâ, *İthâf*, 21.

²⁴² Bennâ, *İthâf*, 25.

²⁴³ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 20-21.

Yukarıda belirtilen durumlar idğâmın gerçekleşmesine engel olan durumlarıdır. Genel anlamda idğâma engel durumlarda imamlar arasında ittifak vardır. İdğâm yapılacak kelimelerde şartlar uygun olduğunda Verş, Ebû ‘Amr, Hişâm, Hamza Kisâi, Ruveys ve Halefü’l-Âşir idğâm yaparak okumaktadırlar.

6.4. İdğâm-ı Kebîr

İdğâm-ı kebîr; mütemâsil, mütecânis veya mütekârib harflerde, önceki harekeli olan harfin sonrakine katılarak şeddelenmiş gibi okumasına denilmektedir. İdğâm-ı kebîr diye isimlendirilmesinin sebebi idğâm-ı sağîrden daha fazla olması ve birçok yerde gerçekleşiyor olmasıdır.²⁴⁴ Bir kelimedede gerçekleşen misleyn idğâm, Kur’an’da yalnızca iki yerde geçmektedir. Bunlar; (مَسَلَكُكُمْ / مَسَلَكُكُمْ), (مَنَاسِكُكُمْ / مَنَاسِكُكُمْ), (قِيلَ فِيهِدَى / فِيهِ هُدَى) lafızlarıdır. İki kelime arasında gerçekleşen (mütemâsil) olan idğâma (قِيلَ فِيهِدَى / فِيهِ هُدَى) kelimeleri örnek olarak gösterilebilir. Mahreçleri birbirine yakın olan kâf (ق) harfi harekeli oluşunda cemi müzekker zamiri olan kûm (كُم) zamirinin evvelindeki kâf (ك) harfine (حَلَقُكُمْ / حَلَقُكُمْ) örneklerinde olduğu gibi idğâm edilmektedir.

Ruveys, idğâm-ı kebîr olan (بِأَلْحَقِّ نَزَلَ الْكِتَابَ), (يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ), (لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ), (وَأَنَّهُ هُوَ), (لَا قِيلَ لَهُمْ), (فَلَا أَنسَابَ بَيْنَهُمْ), (إِنَّكَ كُنْتَ), (نُسَبِحَكَ كَثِيرًا), (جَعَلَ أَلْحَقِّ), (وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ) kelimelerde hulfle idğâm yapmaktadır. Ravh ise yalnızca (وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ) kelimesinde hulfle idğâm etmektedir.²⁴⁵

Âyetler üzerinde uygulaması şöyledir:

²⁴⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 215.

²⁴⁵ Paluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 11.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ²⁴⁶

۲ _____ ادغام _____ ی یس
یس _____

وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ²⁴⁷

_____ ادغام _____ ی یع
یع _____

Aşere-i kübrâda idğam ile ilgili ortaya çıkan farklılıklar şöyledir:

1. Aşere-i suğrâda idğam-ı kebir olan kelimelerde hulfatsız idğam ile okuyan Sûsî iken; aşere-i kübrâda hulfle okuyan Ebû Amr ve ona muvafakat eden Ya'kûb'dur.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا²⁴⁸

ح یع _____
_____ ادغام _____

Ebû 'Amr ve Ya'kûb munfasılda 1 elif medle beraber idğam yapmaktadır. Bu imamlar için medd-i munfasılın iki ve üç elifiyle idğam vechi bulunmamaktadır.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ²⁴⁹

ح یع _____ ۱
_____ ادغام _____
_____ ۲
_____ ۳

²⁴⁶ Bakara 1/20.

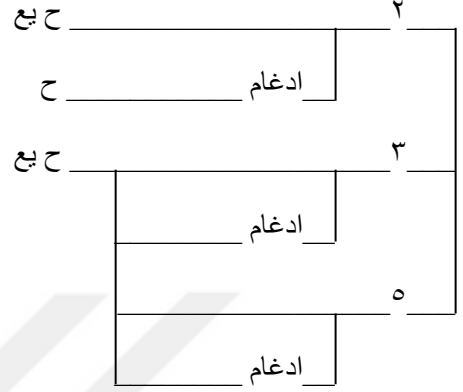
²⁴⁷ Nisâ 4/36.

²⁴⁸ Bakara 2/114.

²⁴⁹ Bakara 2/21.

Ebû ‘Amr medd-i muttasılda iki, üç ve beş elif miktarı medle, Ya’kûb ise üç ve beş elif miktarı medle idğam yapmaktadır.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَأَبْصَارِهِمْ²⁵⁰

Ebû Amr için aynı âyet içerisinde idğam-ı kebîr ve ibdâl vecihleri bulunduğunda; idğam ve izhar ile okunması bakımından şu durumların bilinmesi önem arz etmektedir.

1. Sâkin hemze, idğam-ı kebir ve medd-i munfasıl vecihlerinin birlikte bulunduğu durumlarda idğâmla beraber sadece ibdâl vechi gelmektedir. Bu da meddi munfasılın bir elif meddi ile gelmektedir.

²⁵⁰ Bakara 2//20.

قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِيهِ إِلَّا نَبَأُكُمَا بِتَأْوِيلِهِ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَكُمَا ²⁵¹

ح	هَمْز	هَمْز	هَمْز	هَمْز
	هَمْز	هَمْز	هَمْز	هَمْز
	هَمْز	هَمْز	هَمْز	هَمْز
	ابدال	ابدال	ابدال	ابدال
	ابدال	ابدال	ابدال	ابدال
	ابدال	ابدال	ابدال	ادغام ⁴ ابدال
	ممتنع	هَمْز	هَمْز	هَمْز
	مُمتنع	هَمْز	هَمْز	هَمْز
	مُمتنع	هَمْز	هَمْز	هَمْز
	مُمتنع	ابدال	ابدال	ابدال
	مُمتنع	ابدال	ابدال	ابدال

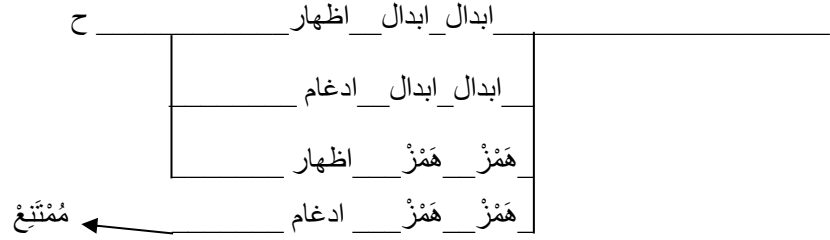
Yukarıda âyet üzerindeki uygulamada yazılı olan (مُمتنع) mümteni ifadesi; kıraat ilmiyle uğraşan kişinin bilmesinin vâcib olduğu, okunmasının ise haram olduğu vecihleri ifade etmektedir.²⁵²

2. Sâkin hemze ve idğam-1 kebir beraber bulunduğu yalnızca hemze vechi ile idğâm gelmektedir. İbdâl vechi ile idğâm gelmemektedir.

²⁵¹ Yûsuf 12/37.

²⁵² Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 319.

بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ²⁵³

Hemze ile idğam-ı kebirin birlikte gelmesi (mümteni)'dir.

6.5. İdğâm-ı Sağîr

İdğâm-ı sağîr; idğam edilen harf ile kendisine idğam edilen harfin tek kelimedede veya birbiri ardına gelen iki kelimedede bulunması durumunda sâkin haldeki evvel harfin, harekeli haldeki ikinci harfe katılmasına denmektedir.²⁵⁴ Genel olarak kıraat imamlarının mütekârib, mütecânis ve mütemâsil olan harfleri idğâm ederek okudukları bilinmektedir. Bununla birlikte kıraat imamlarından bazıları birtakım harfleri de idğâm ederek okumaktadır. Bunlar aşağıda başlıklar halinde ele alınacaktır.

6.5.1. Sâkin Zâl (ذ) Harfinin Tâ (ت), Cîm (ج), Dâl (د), Sîn (س), Zây (ز) ve Sâd (ص) Harflerine İdğâm Edilmesi

Kelimenin ahirinde sâkin haldeki zâl harfinin peşinde harekeli tâ harfi geldiğinde Ebû 'Amr, Hişâm, Hamza, Kisâî ile Halefû'l-Âşîr tâ'yı zâl'e katarak okumaktadır.²⁵⁵ Örneğin:

إِدْتَبِرًا²⁵⁶ ← إِتْبِرًا (ح ل ف ر خ ل)

Sâkin olan zâl (ذ) harfinden sonra harekeli cîm harfi geldiğinde; Ebû 'Amr ile Hişâm, zâl'i cîm'e idğam yaparak okumaktadır.²⁵⁷ Örneğin:

إِدْجَعَلًا²⁵⁸ ← إِجْعَلًا (ح ل)

²⁵³ Yûnus 10/39.

²⁵⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 130.

²⁵⁵ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 170.

²⁵⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/3.

²⁵⁷ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 42.

²⁵⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/3.

Sâkin olan zâl harfinden sonra harekeli dâl harfi geldiğinde; Ebû ‘Amr, İbn ‘Âmir, Hamza, Kisâî ve Halefü’l-Âşir, zâl’i dâl’e idğam yaparak okumaktadır.²⁵⁹ Örneğin:

إِذْ دَخَلُوا²⁶⁰ ← وَإِدْخَلُوا (ح ك ف ر خ ل)

Sâkin olan zâl harfinden sonra harekeli zây harfi geldiğinde; Ebû ‘Amr, Hişâm, Hamza’nın râvisi olan Hallâd ve Kisâî, zâl’i zây harfine girdirerek okumaktadır.²⁶¹ Örneğin:

إِذْ زَيَّنَ²⁶² ← إِزَيْنَ (ح ل ق ر)

Sâkin olan zâl’in peşine harekeli sâd geldiğinde; Ebû ‘Amr, Hişâm, Hallâd ile Kisâî, zâl’i sâd’a katarak okumaktadır.²⁶³ Örneğin:

إِذْ صَرَفْنَا²⁶⁴ ← إِصْرَفْنَا (ح ل ق ر)

6.5.2. Sâkin Dâl (د) Harfinin Cîm (ج), Zâl (ذ), Zây (ز), Sîn (س), Şîn (ش), Sâd (ص), Dâd (ض), ve Zâ (ظ) Harflerine İdğâmı

Kelimenin sonunda sâkin bulunan dâl harfinden sonra cîm, sîn, şîn ve sâd harfleri harekeli olarak bulunduğu; Ebû ‘Amr, Hişâm, Hamza, Kisâî ile Halefü’l-Âşir dâl’i bu dört harfin içerisine katarak okumaktadır.²⁶⁵ Örneğin:

لَقَدْ جَاءَكُمْ²⁶⁷ ← لَقَدْ جَاءَكُمْ فَدَسَّأَلَهَا²⁶⁶ ← فَسَّأَلَهَا (ح ل ف ر خ ل)
فَدَسَّعَفَهَا²⁶⁸ ← فَسَّعَفَهَا وَلَقَدْ صَرَفْنَا²⁶⁹ ← وَلَقَدْ صَرَفْنَا (ح ل ف ر خ ل)

Sâkin bulunan dâl harfinden sonra harekeli zâl ve zây harfleri geldiğinde; Ebû ‘Amr, İbn-i Âmir, Hamza, Kisâî ile Halefü’l-Âşir dâl’i kendisinden sonra harekeli bulunduğu zâl ve zây harflerine idğâm ederek okumaktadırlar. Ancak İbn

²⁵⁹ İbnü’l-Cezerî, *Tahbîrüt Teysîr*, 63; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 1287, 170.

²⁶⁰ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/3.

²⁶¹ Paluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 27.

²⁶² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/3.

²⁶³ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 42.

²⁶⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/3.

²⁶⁵ Paluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 27; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 170.

²⁶⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4.

²⁶⁷ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4.

²⁶⁸ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4.

²⁶⁹ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4.

Zekvâ'nın zây harfine İdğâmı hulf iledir. Dâl harfinden sonra harekeli zâ ya da dât harfi bulunduğunda ise İbn Zekvân ve Verş yukarıda zikredilen imamlara eşlik ederek dâl harfini zâ ve dât harflerine idğâm ederek okurlar.²⁷⁰ Örneğin:

وَلَقَدْزَرْنَا 271 وَأَلْقَدْرَ أَنَا ← وَأَلْقَدْرَ بِنَا 272 (ح ك ف ر خ ل)
فَقَدْظَلَمُوا 273 وَقَدْظَلَمُوا ← فَقَدْظَلَمُوا 274 (ج ح ك ف ر خ ل)

Sâkin bulunan dâl harfinden sonra harekeli sâ harfi geldiğinde, Ebû 'Amr, İbn Âmir, Hamza, Kisâi ile Halefû'l-Âşir dâl'i sâ harfine katarak okumaktadırlar.²⁷⁵ Örneğin:

وَمَنْ يُرِدْ تَوَابَ 276 ← وَمَنْ يُرِتَوَابَ (ح ك ف ر خ ل)

6.5.3. Sâkin Sâ (ث) Harfinin Tâ (ت) ile Zâl (ذ) Harfine İdğâmı

Tek kelime içerisinde sâkin olarak bulunan peltek sâ harfinden sonra tâ harfi geldiğinde; Ebû 'Amr, İbn Âmir, Hamza, Kisâi ile Ebû Ca'fer sâ'yı tâ harfine katarak okumaktadırlar.²⁷⁷ Örneğin:

أَلْبَيْتَ 278 ← أَلْبَيْتَ، أَلْبَيْتُمْ 279 ← أَلْبَيْتُمْ (ح ك ف ر ج ع)

A'râf 43. ayet ile Zuhruf 72. âyetlerde bulunan أَوْرَثْتُمُوهَا kelimesindeki sâ harfini; Ebû Amr, Hişâm, Hallâd, Kisâi, tâ harfine idğâm ederek okumaktadır.²⁸⁰ Örneğin:

أَوْرَثْتُمُوهَا 281 ← أَوْرَثْتُمُوهَا (ح ل ق ر)

²⁷⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4-5.

²⁷¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4.

²⁷² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4.

²⁷³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4.

²⁷⁴ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/4.

²⁷⁵ İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 65; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 43.

²⁷⁶ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/11; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 43.

²⁷⁷ İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 63; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 170.

²⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/14.

²⁷⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/14.

²⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.14; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 62.

²⁸¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/14.

Kâlûn, Ebû ‘Amr, İbn Zekvân, Âsım, Hamza, Kisâi, Ya‘kûb ile Halefû’l-Âşır, A‘râf 176. âyette yer alan يُلْهَثُ ذَلِكَ lafızlarındaki sâ’yi, zâl harfine idğâm ederek okumaktadırlar. Ancak Kâlûn’un buradaki okuyuşu hulf iledir.²⁸²

Örneğin:

يُلْهَثُ ذَلِكَ²⁸³ ← يُلْهَثُ ذَلِكَ (ح م ن ف ر ي ع خ ل) بخلف (ب)

6.5.4. Sâkin Bâ (ب) Harfinin Fâ (ف) ve Mîm (م) Harfine İdğâmı

Kelimenin ahirinde sâkin halde bulunan bâ’dan sonra fâ geldiğinde; Ebû ‘Amr, Hallâd ile Kisâi bâ’yı fâ’ya katarak okumaktadırlar.²⁸⁴ Örneğin:

أَوْ يَغْلِبُ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ ← أَوْ يَغْلِبُ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ , وَإِنْ تَعَجَبْتَ فَعَجَبٌ ← وَإِنْ تَعَجَبْتَ فَعَجَبٌ (ح ق ر)

Kunbül, Ebû ‘Amr, Âsım, Kisâi ve Ya‘kûb, Hûd sûresi 42. âyette yer alan يَا بُنَيَّ اذْكَبْ مَعَنَا lafızlarında sâkin haldeki bâ’yı mîm’e hulfsüz, Kâlûn, Bezzî ve Hallâd ise hulfle idğâm ederek okumaktadırlar.²⁸⁵ Örneğin:

يَا بُنَيَّ اذْكَبْ مَعَنَا ← يَا بُنَيَّ اذْكَبْ مَعَنَا (ز ح ن ر ي ع) وبخلف (ب ه ق)

6.5.5. Müenneslik Tâ’sının Cîm (ج), Sâ (ث), Zây (ز), Sîn (س), Sâd (ص) ve Zâ (ظ) Harflerine İdğâmı

Fiile bitişik halde sâkin bulunan müenneslik tâ’sından sonra gelen cîm, sâ, zây, sîn, sâd ve zâ harflerini, Ebû ‘Amr, Hamza, Kisâi ile Halefû’l-Âşır sâ, sâd ve zâ harflerini ise İbn Âmir idğâm yaparak okumaktadırlar.²⁸⁶ Örneğin:

نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ ← نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ , خَبِثَتْ زِدْنَاهُمْ ← خَبِثَتْ زِدْنَاهُمْ , أَقْلَسَتْ سَحَاباً ← أَقْلَسَتْ سَحَاباً ح ف ر خ ل

بِعَدَتْ نُمُودُ ← بَعِدَتْ نُمُودُ , حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ ← حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ ح ك ف ر خ ل

²⁸² İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2.11-12.

²⁸³ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/11.

²⁸⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.8.

²⁸⁵ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.10; Paluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 70.

²⁸⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.5; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 170.

Hişâm istisna olarak Hac sûresinin 40. âyetinde bulunan **لَهْدِمَتْ صَوَامِعُ** kelimesinde geçen sâkin tâ harfini kendinden sonra gelen sâd harfine idğâm etmeden okumaktadır.²⁸⁷

Verş, sadece müenneslik tâ'sını kendisinden sonra gelen zâ harfine idğâm ederek okumaktadır.²⁸⁸ Örneğin:

وَكَانَتْ ظَالِمَةً ← وَكَانَتْ ظَالِمَةً ج ح ك ف ر خل

6.5.6. Sâkin Lâm (ل) Harfinin Tâ (ت), Sâ (ث), Zây (ز), Sîn (س), Dâd (ض), Tâ (ط), Zâ (ظ) ve Nûn (ن) Harflerine İdğâmı

Kelime ahirinde yer alan sâkin lâm'dan sonra tâ, sâ ve sîn harfleri geldiğinde; Hişâm, Hamza ve Kisâî lâm harfini zikredilen harflere idğâm yaparak okumaktadır. Örneğin:

هَلْ تُنْفَمُونَ ← هُنَّ قَمُونَ , بَلْ تُؤْتِرُونَ ← بِنُؤْتِرُونَ , هَلْ تُؤْتِرُونَ الْكُفَّارَ ← هُنَّ تُؤْتِرُونَ الْكُفَّارَ ل ف ر

بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ ← بَسَوَّلَتْ لَكُمْ , بَلْ تَأْتِيهِمْ ← بِنَأْتِيهِمْ , هَلْ تَعْلَمُ ← هُنَّ تَعْلَمُ ل ف ر

Ebû Amr ise bahsi geçen harflerde idğâm ile okuyanlara muvafakat ederek Hâkka Sûresinin 8. âyetindeki (فَهَلْ تَرَى) kelimesi ile Mülk Sûresinin 3. âyetindeki (هَلْ تَرَى) kelimelerindeki sâkin olan lâm harfini tâ harfine idğâm ederek okumaktadır.²⁸⁹ Örneğin:

هَلْ تَرَى ← هُنَّ رَى , فَهَلْ تَرَى ← فَهِنَّ رَى ح ل ف ر

Sâkin olan lâm'dan sonra zây, tâ ve zâ harfleri geldiğinde, Hişâm ile Kisâî; nûn ve dât harfleri geldiğindeyse yalnız Kisâî lâm harfini diğer harfe idğâm ederek okumaktadır.²⁹⁰ Örneğin:

بَلْ طَنَنْتُمْ ← بَطَنَنْتُمْ , بَلْ رَعَمْتُمْ ← بَرَّعَمْتُمْ ل ر , بَلْ طَبَعَ ← بَطَّبَعَ (ل ر) بخلف (ق)

بَلْ ضَلُّوا ← بَضَلُّوا , هَلْ تُنَبِّئُكُمْ ← هُنَّ تُنَبِّئُكُمْ , بَلْ نَقَذَفَ ← بِنَقَذَفَ ر

²⁸⁷ İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 64.

²⁸⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.5; İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 64.

²⁸⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.8.

²⁹⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.7.

Hallâd ise sâkin lââm'dan sonra tâ harfi bulunduğunda hulfle yani hem idğâm ile hem idğâm yapmadan okumaktadır.²⁹¹

6.5.7. Sâkin Râ (ر) Harfinin Lââm(ل) Harfine İdğâmı

Kelime ahirinde sâkin bulunan râ'dan sonra lââm harekeli halde bulunduğunda; Ebû 'Amr'ın birinci râvisi Dûrî hulfle idğâm yapmaktadır. Sûsî ise hulfesüz yalnızca idğâm ile okumaktadırlar.²⁹² Buna şu kelimeler örnek olarak gösterilebilir.

فَغْفِرْنَا	فَصْنِبْ لِحُكْمِ رَبِّكَ	نُغْفِرْ لَكُمْ
ط	ط	ط
ادغام _ ح	ادغام _ ح	ادغام _ ح

Buraya kadar anlatmış olduğumuz idğâm-ı sağîr bahsi ile ilgili aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasında usul yönünden kıraat imamları arasında herhangi bir farklılık yoktur.

7. İşmâm

İşmam lügatte; koklama veya bir şeyi başkasına koklatma²⁹³ anlamlarına gelmektedir. Tecvîd ıstılahında ise işmam; harf sâkin kılındıktan sonra zamme harekesine sessizce işaret etmeye denmektedir.²⁹⁴ İşmâm, dört kısma ayrılmaktadır.

1. Bunlardan ilki, harfi harfe karıştırmaktır. Bu işmam, sâd (ص) ve zây (ز) harflerinin birbirlerine karıştırılması sonucunda başka bir harfin ortaya çıkmasıdır.²⁹⁵ Hamza'nın râvisi Halef, Kur'an-ı Kerîm de geçen صِرَاطٌ ve الصِّرَاطُ kelimelerini, onun diğer râvisi Hallâd ise yalnızca Fâtiha sûresindeki الصِّرَاطُ lafzını işmâm ile okumaktadır.²⁹⁶

²⁹¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.7.

²⁹² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.11.

²⁹³ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 7/205.

²⁹⁴ Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri*, 270; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 222-223; Temel, *Kıraat ve Tecvîd İstılahları*, 97.

²⁹⁵ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 7.

²⁹⁶ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 8.

2. İkinci ise harekeyi başka bir harekeye karıştırmakla olur. *جِيءَ* ve *غِيضَ*, *قِيلَ* kelimelerinde Hişâm, Kisâi ve Ruveys (ل، ر، يس) *جِيلَ* ve *وَسِيْقَ* kelimelerinde İbn Âmir, Kisâi ve Ruveys (ك، ر، يس) *سَبِيَّتَ* ve *سَبِيَّتَ* kelimelerinde ise Nâfi‘, İbn Âmir, Kisâi ve Ruveys (ا، ك، ر، يس) bu kelimeleri telaffuz ederken dudakları zamme hareke okur gibi öne götürerek kesre harekeyle okumaktır.²⁹⁷

3. Üçüncüsü, sükûnun harekeye işmam edilmesiyle olur. *لَا تَأْمَنَّا* kelimesi buna örnektir.²⁹⁸

4. Dördüncüsü ve sonuncusu vakıf haline mahsus olan işmâm'dır. Bu da sükûndan sonra dudakları zamme harekeye doğru ileri götürmektir.²⁹⁹ (*نَسْتَعِينُ*) kelimesinde vakıf yapıldığı zaman okumayı bitirdikten sonra dudakların önde yumularak son harfin harekesinin zamme olduğunu gösterme şeklindedir. Bu gibi işmâm ile ilgili okuyuşlar bütün kıraat imamları için geçerlidir. Bu ise tul, tavassut veya kasır vecihlerinden biriyle yapılabilir. İşmâm, sağır olup gören kimselere kelimenin son harekesini gösterme amacıyla yapılmaktadır.

Aşere-i suğrâda harekenin harekeye işmamının âyetler üzerindeki uygulaması şu şekildedir:

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ³⁰⁰

اشمام _____ ۳ _____ ل ر
يس _____ ۱ _____

Aşere-i kübrâda aynı âyet üzerindeki uygulama şu şekildedir:

²⁹⁷ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 17; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, 271.

²⁹⁸ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, 271; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 97; Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 225.

²⁹⁹ Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri*, 271-272.

³⁰⁰ Bakara 2/11.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ

حلوانى ر	٣	اشمام
بِس	١	
	٢	
	٣	
	١	اشمام مع الادغام ^٤

Âyet uygulamalarında bazı farklılar bulunmaktadır. Bunlardan biri şudur: Aşere-i suğrâda işmâm ile okuyan Hişâm iken aşere-i kübrâda işmâm ile okuyan Hulvânî'dir. Diğer bir farklılık ise Ruveys ile ilgilidir. O, hem idğam hem işmâm vecihlerinin olduğu kelimeye önce işmâm vecihlerini, sonra ise işmâmla beraber idğamlı okuyuşudur.

8. Sekte

Sekte sözlükte; susmak, sönmek ve sözü kesmek³⁰¹ anlamlarına gelmektedir. Kur'an okurken kelimeler veya harfler arasında nefes almaksızın az bir süre durmayı ifade etmektedir. Kur'an okuyan kimsenin, sekte yapılacak kelime veya harf üzerinde durması, kısa bir süre nefes almadan duraksadıktan sonra okumaya devam etmesi şeklinde uygulanmaktadır. Sekte yapılırken nefes almaksızın bekleme süresi, vakıf süresinden daha az olmakla beraber Kur'an okuma usullerine (tahkik, tedvîr ve hadr) göre bir elif (iki hareke) miktarıdır.³⁰²

Âsım'ın râvisi Hafs'ın dört yerde sekte ile okuyuşu bulunmaktadır. Bunlar; Kehf sûresindeki birinci âyette yer alan (عَوْجًا قَيِّمًا) kelimesi, Yâsîn sûresinin 52. Âyetinde bulunan (مِنْ مَرْقِدِنَاهَا) kelimesi, Kıyâmet sûresinin 27. Âyetindeki (زَاقِ وَقِيلَ مَنْ) kelimesi ve Mutaffifîn sûresinin 14. âyeti içerisindeki (كَلَّا بَلَّ رَانَ) lafızlarıdır.³⁰³

³⁰¹ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, 153; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 145.

³⁰² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 190.

³⁰³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1:329.

Sekte *شَيْءٌ* lafzında olduğu gibi bir kelime gerçekleşiyorsa sekt-i muttasıl, *مَنْ أَمِنَ* lafzındaki gibi iki kelime arasında gerçekleşiyorsa buna sekt-i munfasıl denir.³⁰⁴ Sekte, sâkin bir harften sonra harekeli hemze (ء، أ) geldiği zaman *فَلْءَأَنْتُمْ* sâkin harf üzerinde yapılmaktadır.

Munfasıl ya da muttasıl kelimeler üzerinde sekte yapılan sâkin harflerden her biri, ya harf-i med ya da diğer harflerdendir. Bunlar şu şekildedir:

عَذَابُ الْيَوْمِ، الْأَرْضِ، خَلُّوا إِلَيَّ، عَلَيْهِمْ أَنْذَرْتَهُمْ، مَنْ أَمِنَ kelimeleri harf-i med olmayan sekt-i munfasıla örnektir.

أَلَا إِنَّهُمْ، إِلَّا أَنْفُسَهُمْ، بِمَا أَنْزَلَ، قَالُوا أَمِنَّا، فِي أَدَانِهِمْ kelimeleri harf-i medden olan sekt-i munfasıla örnektir.

ظَمَانٌ، شَيْءٌ، الْخَبَاءُ، الْمَرْءُ، يَفَاءٌ، مَسْئُولًا kelimeleri harf-i medden olmayan tek kelime içerisindeki sekt-i muttasıla örnektir.

جَاءَ، بَلَاءٌ، أَوْلَيْكَ، أَضَاءَتْ، أَلْسَمَاءُ kelimeleri harf-i medden olan sekt-i muttasıla örnek gösterebilmektedir.³⁰⁵

Kıraat imamlarından pek çok sekte rivâyeti bulunmaktadır. Örneğin; İmam Hamza, hemze-i münekkere ve lâm-ı ta‘rifli kelimelerin vasıl ve vakıf hallerinde sekte yaparak okumaktadır. Ayrıca vakıf halinde nakil ile okuyuşu da bulunmaktadır.³⁰⁶

8.1. Hemze-i Münekkerenin Halleri

Hemze-i münekkere; bir kelimenin sonunda harf-i medden olmayan sâkin bir harften sonra gelen kelimenin başında bulunan harekeli kat‘ hemzesine denir.³⁰⁷ Buna; *خَلُّوا إِلَيَّ، وَلَهُمْ أَمْنُوا، مَنْ أَمِنَ* kelimelerindeki kat‘ hemzeleri örnektir. Hemze-i münekkerenin vasıl ve vakıf halinde gelmesi, aynı ayet içerisinde birinin vasıl diğerinin vakıf halinde gelmesi, cemî mîmî’nden sonra gelmesi, lâm-ı ta‘rifli

³⁰⁴ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1.325-326; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-neşr*, 366.

³⁰⁵ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1.325; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-neşr*, 367.

³⁰⁶ Paluvî, *Zübdetü’l-irfân*, 14.

³⁰⁷ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 136.

kelimeyle birlikte gelmesi durumunda farklı vecihler ortaya çıkmaktadır. Bunlar başlıklar halinde incelenecektir.

8.1.1. Vasıl ve Vakıf Durumu

Hemze-i münekkerenin bulunduğu bir kelime vasıl durumunda kıraat imamlarından Hamza'nın birinci râvisi Halef tarafından sekte ve tahkik ile okunmaktadır. Halef için sekte vechi tahkik vechinden mukaddem yani önceliklidir. İmam Hamza'nın ikinci râvisi Hallâd ise hemze-i münekkerenin bulunduğu yerde yalnız tahkik ile okumaktadır.³⁰⁸ Hemze-i münekkere olan kelimedeki vakıf yapıldığında; Halef için sekte, nakil ve tahkik vecihleri ortaya çıkarken, Hallâd için nakil ve tahkik vecihleri oluşmaktadır. Halef'in sekte vechi ise mukaddem yani önceliklidir.³⁰⁹ Hemze-i münekkerenin vasıl ve vakıf durumları merâtib-i erbaada şu şekildedir:

وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ (وقفا)	وَقُلْنَا يَا آدَمُ اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ (وصلا)
ف سكت	ض سكت هـ
ض نقل	ف
ف	

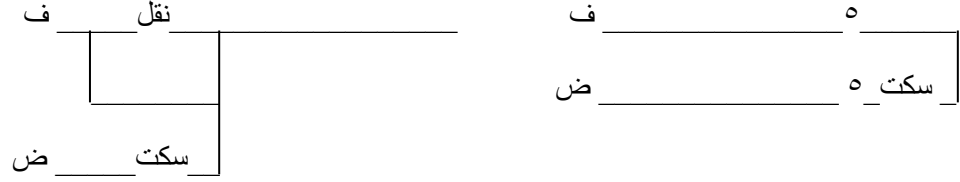
Mertebetynde hemze-i münekkere vasıl halinde bulunduğu Halef için tahkik ve sekte vecihleri bulunmaktadır. Tahkik vechi önceliklidir. Hallâd için ise yalnız tahkik vechi bulunmaktadır. Yine mertebetynde hemze-i münekkere vakıf halinde geldiğinde; nakil ile tahkik vecihleri Hamza için olup nakil vechi mukaddemdir. Sekte vechi yalnız halef içindir.³¹⁰ Âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

³⁰⁸ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 136.

³⁰⁹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 137; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 14.

³¹⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 136.

فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ (وصلا) إِنَّ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ وَيُيَسِّتْ أَقْدَامَكُمْ (وقفا)

8.1.2 Hemze-i Münekkereden Önce Cemî Mîmi'nin Gelmesi

Halef için vakıf halinde hemze-i münekkerenin öncesinde cemî mîmi bulunduğunda sekte ve tahkik vecihleri bulunmaktadır. Bu durumda nakil vechi bulunmamaktadır. Hallâd için ise bu halde yalnız tahkik vechi bulunmaktadır. Vasıl halinde Halef için sekte vechi hulfledir.³¹¹

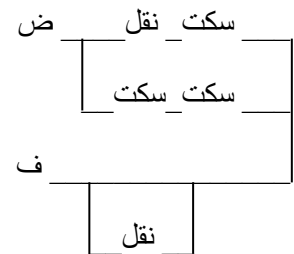
وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ امْنُوا كَمَا امْنَرَ النَّاسَ (وصلا) وَلِنَا أَعْمَالُنَا وَلَكُمْ أَعْمَالُكُمْ (وقفا)

8.1.3. Hemze-i Münekkerenin Vasıl ve Vakıf Halinde Beraber Gelmesi

Bir ayet içerisinde iki hemze-i münekkere bulunur ve bunlardan biri vasıl diğeri vakıf halinde olduğunda; Halef için sekte vechiyle sekte ile nakil, Hamza için ise tahkik vechiyle tahkik ile nakil vecihleri oluşmaktadır.³¹² Bunun merâtib-i erbaa örneği şöyledir:

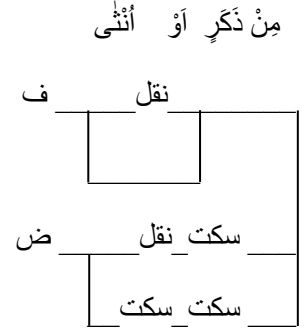
مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى

³¹¹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 137.

³¹² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 140.

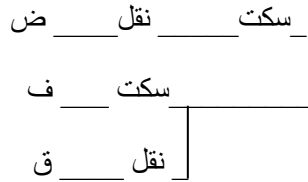
Mertebeeyn de Hamza için tahkik ile nakil ve tahkik vecihleri, Halef için ise sekte vechiyle sekte ve nakil vecihleri oluşmaktadır.³¹³

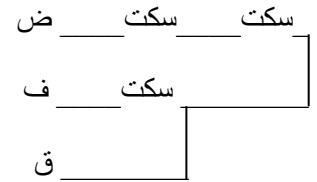
8.1.4. Hemze-i Münekkerele Kelimenin Önce ve Lâm-ı Ta'rifli kelimenin Sonra Gelmesi

Meratib-i erbaada vasıl halinde hemze-i münekkere önce ve lâm-ı ta'rifli kelime sonra geldiğinde Halef sekte ile sekte, Hamza tahkik ile sekte, Hallâd ise tahkik ile tahkik vecihleriyle okumaktadır. Aynı durumun vakıf halindeyse Halef, sekte ile nakil okurken Hallâd ise tahkik ile nakil okumaktadır. Tahkik ile sekte vechi ise Hamza içindir.³¹⁴

إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ (وقفاً)

إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَافِ (وصلاً)

Mertebeeyndeki uygulaması da şu şekildedir.³¹⁵

³¹³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 140.

³¹⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l hallân*, 141.

³¹⁵ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 137.

إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَابِ (وقفا)

ف سكت
نقل
ق سكت سكت
ض

إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَابِ (وصلا)

ف سكت
ق
ض سكت سكت

8.2. Lâm-ı Ta‘rifli (ال) Kelimelerin Durumu

Lâm-ı ta‘rifli kelimelerin vasıl ve vakıf halinde gelmesi, aynı ayet içerisinde birinin vasıl diğerinin vakıf halinde gelmesi ya da hemze-i münekkereli kelimeyle birlikte gelmesi durumunda farklı vecihler ortaya çıkmaktadır. Bunlar başlıklar halinde incelenecektir.

8.2.1. Lâm-ı Ta‘rifli Kelimelerin Vasıl ve Vakıf Durumu

Hamza, lâm-ı ta‘rifli kelimelerin vasıl halinde sekteyle, vakıf halinde ise sekte ve nakille okumaktadır. Merâtib-i erbaada vakıf durumunda sekte, mertebeteyn de ise nakil önceliklidir. Hallâd, vasıl halinde sekteyi hulfle okumaktadır.³¹⁶

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ (وقفا) (Meratib-i erbaa)

ف سكت
نقل

وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (وصلا)

ف سكت
ق

إِنَّ ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (وقفا) (Mertebeteyn)

ف نقل
سكت

وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (وصلا)

ف سكت
ق

³¹⁶ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 14; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 136.

8.2.2. Lâm-ı Ta‘rifli Kelimelerin Vasıl ve Vakıf Halinde Beraber Gelmesi

Lâm-ı ta‘rifli iki kelime vasıl halinde birlikte bulunduğunda meratib-i erbaa ve mertebeynde sekte ile sekte vecihleri Hamza’ya aittir. Hallâd için sekte hulflü olup tahkik ile tahkik vecihleri de bulunmaktadır.³¹⁷

(Mertebeyn) (وصلا) (Meratib-i erbaa) (وصلا) وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ (وصلا)

سكت	سكت	ف
سكت	سكت	ق

Hamza, meratib-i erbaada lââm-ı ta‘rifli iki kelimedenden biri vasıl diğeri vakıf halinde bulunduğunda sekte ile sekte vechini okumaktadır. Halef, sekte ile nakil vechini okurken Hallâd ise tahkikle nakil vechini okumaktadır.³¹⁸

إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

سكت	سكت	ف
نقل	نقل	ض
نقل	نقل	ق

Mertebeynde Halef sekte ile nakil ve sekte vechlerini, Hallâd ise sekte ile sekte ve nakil vechlerini okumaktadır.³¹⁹

(Mertebeyn) (وصلا) (Meratib-i erbaa) (وصلا) وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ (وصلا)

سكت	سكت	ف
نقل	نقل	ض
سكت	سكت	ق
نقل	نقل	ق

³¹⁷ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 142.

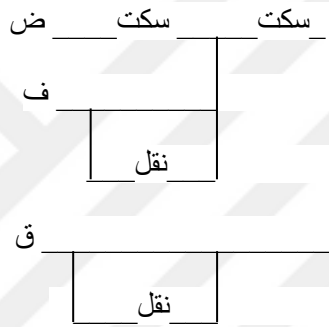
³¹⁸ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 142.

³¹⁹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 140.

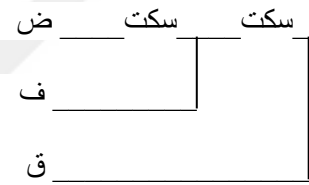
8.2.3. Lâm-ı Ta‘rifli kelimenin Önce Hemze-i Münekkerenin Sonra Gelmesi

Meratib-i erbaada vasıl halinde evvelce lâm-ı ta‘rifli kelime sonrasında hemze-i münekkere geldiğinde; Halef, sekte ile sekte, Hamza sekte ile tahkik, Hallâd ise tahkikle tahkik vecihleriyle okumaktadır. Vakıf halinde ise Halef, sekte ile sekte, Hallâd, tahkikle tahkik ve nakil, Hamza ise sekte ile tahkik ve nakil vecihleriyle okumaktadır.³²⁰

فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ (وقفًا)

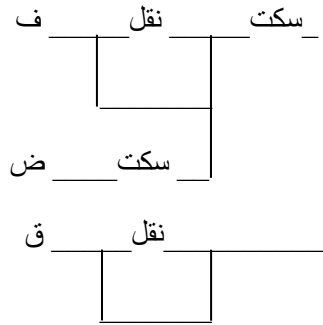

فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ (وصلاً)

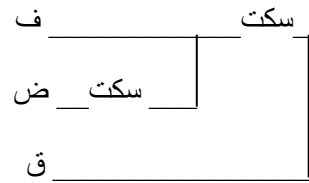

Mertebeteyndeki uygulaması da şu şekildedir.³²¹

فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ (وقفًا)

فِي الْأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ (وصلاً)

³²⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 141.

³²¹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 139.

8.3. Vasıl Halde Gelen شيء Kelimesinin Durumu

Hamza, vasıl halde merfû şey'ün (شَيْءٌ), mansûb şey'en (شَيْئاً) ve mecrûr şey'in (شَيْءٍ) kelimelerinde sekte ile okumaktadır. Hallâd, sekteyi hulfle yapmaktadır. (شَيْءٍ) kelimesinin sekteyle okunuşu, lâm-ı ta'rif'in okunuşu gibidir.³²²

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

سكت _____
ف _____
ق _____

8.3.1. شيء Kelimesi ile Hemze-i Münekkerenin Beraber Gelmesi

Vasıl halinde hemze-i münekkereli kelime önce, şey' (شَيْءٍ) kelimesi ise sonra geldiğinde Halef için sekte ile sekte, Hamza için tahkik ile sekte, Hallâd için ise tahkik ile tahkik vecihleri bulunmaktadır. Âyet üzerindeki uygulaması şöyledir:

وَأَبْصَارُهُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (وصلا)

سكت _____ سكت _____
ض _____
سكت _____
ف _____
ق _____

8.3.2. شيء Kelimesinin Önce Hemze-i Münekkerenin sonra Gelmesi Durumu

Vasıl halinde شيء kelimesinin önce hemze-i münekkerenin sonra geldiği durumlarda Halef için sekte ile sekte, Hamza için sekte ile tahkik, Hallâd için ise tahkik ile tahkik okuma vardır.

Hemze-i münekkerede vakfedildiğinde ise Halef için sekte ile sekte, Hamza için sekteteyle tahkik ve nakil, Hallâd içinse tahkikle tahkik ve nakil vecihleri bulunmaktadır.

³²² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1.326; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 15.

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا (وقفا)

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ (وصلا)

سكت	سكت	ض
سكت	ف	
نقل		
ق		
نقل		

سكت	سكت	ض
سكت	ف	
ق ³²³		

8.3.3. Kelimesi ile Lâm-ı Ta'rifli Kelimelerin Beraber Gelmesi

Vasıl halinde lâm-ı ta'rifli kelime ile شيء kelimesi aynı ayet içerisinde bulunduğunda; Hamza, sekte ile sekte okumaktadır. Hamza'nın ikinci râvisi Hallâd için ise bu veche ek olarak tahkik vechi bulunmaktadır. Âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

يَقُولُونَ هَلْ لَنَا مِنَ الْأَمْرِ مِنْ شَيْءٍ قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ

سكت	سكت	ف	سكت	سكت	ف
ق ³²⁴					ق

شيء kelimesi vasıl halinde, lâm-ı ta'rifli kelimeyse bu kelimedden sonra vakıf halinde bulunduğunda; Hamza, sekte ile sekte, Halef, sekte ile nakil, Hallâd ise tahkik ile nakil vecihleri ile okumaktadır. Âyet üzerindeki uygulama şu şekildedir:

فَإِنْ تَنَارَ عُنْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ (وقفا)

سكت	سكت	ف
نقل	ض	
نقل	ق	

³²³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 142.

³²⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 142.

Buraya kadar anlatılanlar, aşere-i suğrâda sekte konusuyla ilgili ortaya çıkan durum ve açıklamalardır. Bundan sonra ise aşere-i kübrâda farklı olan durum ve uygulamalar olacaktır.

Aşere-i kübrâda sekteyle okuyanlar: İbn Zekvân (م), ‘Ubeyd b. es-Sabbâh (ع), Hamza (ف), İdrîs b. Abdülkerîm (سه)’dir.³²⁵ Bunlar; lâm-ı ta‘rifli, harfî med olmayan sâkini munfasıl (hemze-i münekkere) ile sâkin-i muttasıl olan kelimelerin vasıl ve vakıf hallerinde, (شئىء) kelimesinde ise yalnızca vasıl halde önce tahkik sonra sekteyle okumaktadırlar. Sekte vechi hulf ileldir.³²⁶ Ancak; tahkik, aşere-i suğrâ vechi olduğu için önceliklidir.

Hamza’nın sekte ile ilgili okuyuşlarında aşere-i kübrâda farklılıklar bulunmaktadır. Bundan dolayı öncelikle Hamza’nın sekte ile alakalı uygulamaları açıklanacaktır.

8.4. Aşere-i Kübrâda Hamza İçin Sekte Uygulaması

Hamza, aşere-i kübrâda hemze-i münekkerede, lâm-ı ta‘rifte, vasıl haldeki (شئىء) kelimesinde, harf-i medden olan sâkin-i munfasıl ile sâkin-i muttasılda ve harf-i medden olmayan sâkini muttasılda ve sekte yaparak okumaktadır.

8.4.1. Hemze-i Munekkerenin Halleri

Hamza için Aşere-i kübrâda hemze-i munekkerenin vasıl ve vakıf, aynı ayet içerisinde birinin vasıl diğereinin vakıf ya da lâm-ı ta‘rif ve شئىء kelimeleriyle birlikte gelmesi gibi durumunda okuyuşlarda farklı vecihler ortaya çıkmaktadır. Bunlar başlıklar halinde incelenecektir.

8.4.1.1. Hemze-i Munekkerenin Vasıl ve Vakıf Halleri

Aşere-i suğrâda hemze-i munekkerenin vasıl ve vakıf hallerinde sekte ile okuyan Halef iken³²⁷ Aşere-i kübrâda Hamza’dır.³²⁸ Vakıf halinde râviler arasında

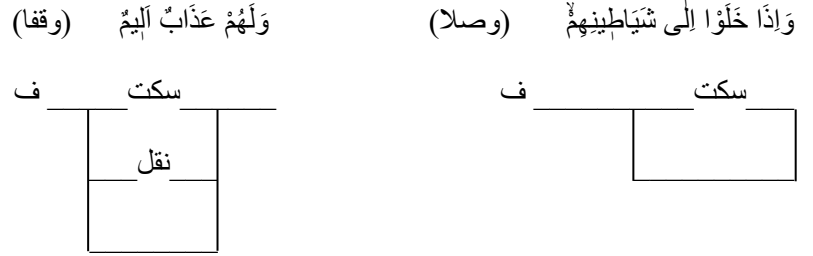
³²⁵ Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî ed-Dimyâtî Bennâ, *İthâfî fuzalâi’l-beşer fi’l-Kirâati’l-erba’ati ‘aşer* (İstanbul: Matbaatü’l-Amire, 1285), 77.

³²⁶ İbnü’l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1.326; Bennâ, *İthâf*, 77.

³²⁷ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 136.

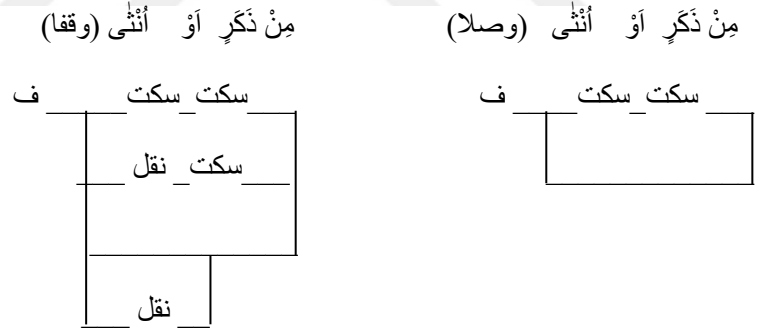
³²⁸ Bennâ, *İthâf*, 157.

okuyuşlarda farklılık olduğunda Halef için vecihler; sekte, nakil ve tahkik iken Hallâd için; sekte, tahkik ve nakildir. Sekte öncelikli vechidir.³²⁹ Râviler arasında ihtilaf olmadığı zaman vecihler Hamza içindir. Uygulama şöyledir:

8.4.1.2. Hemze-i Münekkerenin Vasılda ve Vakıfta Beraber Gelmesi

Vasıl halinde birden fazla hemze-i münekkere beraber geldiğinde önce sekte sonra tahkik vechi okunmaktadır. Hemze-i münekkerelerden biri vasıl, diğeri vakıf halinde beraber geldiklerinde; sekte ile sekte ve nakil, tahkik ile tahkik ve nakil vecihleri gelmektedir.³³⁰

8.4.1.3. Hemze-i Münekkereli Olan Kelime Önce Lâm-ı Ta'rifli Kelimenin Sonra Gelmesi

Hamza, vasıl halinde hemze-i münekkere önce lâm-ı ta'rif sonra geldiğinde sekte ile sekte, tahkik ile sekte ve tahkik vecihleriyle okunmaktadır.

³²⁹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 136.

³³⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 140.

إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَابِ (وقفا)

ف	سكت	سكت
	نقل	
	سكت	
	نقل	

إِذْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ بِالْأَحْقَابِ (وصلا)

ف	سكت	سكت
	سكت	

Hamza, vakıf halinde ise sekteyle sekte ve nakil, tahkik ile sekte ve nakil vecihleriyle okumaktadır.³³¹

8.4.1.4. Hemze-i Münekkere ve شيء Kelimesinin Beraber Gelmesi

Hemze-i münekkere ve شيء kelimesi aynı ayet içerisinde birlikte bulunduğu; hemze-i münekkerenin sektesiyle sekte ve tevassut, tahkiki ile sekte, tevassut ve tahkik vecihleri bulunmaktadır. Âyet üzerindeki uygulaması şöyledir:

أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

ف	سكت	سكت
	توسط	
	سكت	
	توسط	

8.4.2. Lâm-ı Ta'rifli Kelimelerin Halleri

Hamza için Aşere-i kübrâda hemze-i münekkerede olduğu gibi lâm-ı ta'rifli kelimenin vasıl ve vakıf, aynı ayet içerisinde birinin vasıl diğerrinin vakıf ya da hemze-i münekkere ve (شيء) kelimeleriyle birlikte gelmesi gibi durumlarda okuyuşlarda farklı vecihler ortaya çıkmaktadır. Bunlar başlıklar halinde incelenecektir.

³³¹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 141.

8.4.2.1. Lâm-ı Ta‘rifli Kelimelerdeki Vasıl ve Vakıf Halleri

Hamza, lâm-ı ta‘rifli kelimelerin vasıl halinde sekteyi hulfle, vakıf halinde ise sekte ve nakille okumaktadır. Aşere-i suğrâda lâm-ı ta‘rifli kelimelerde sekte ile tahkik okuyan Hallâd iken, aşere-i kübrâda Hamza’dır.³³² Kısacası râviler arasında ihtilaf yoktur. Âyetler üzerinde uygulaması şöyledir:

لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ (وقفًا)	وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (وصلاً)
ف	ف
سكت	سكت
نقل	

8.4.2.2. Lâm-ı Ta‘rifli Kelimelerin Vasılda ve Vakıfta Birlikte Gelmesi

Hamza, lâm-ı ta‘rifli kelime vasıl halinde bulunduğu; sekte ile sekte,³³³ tahkik ile tahkik vecihlerini okumaktadır. Vakıf halinde ise sekte ile sekte ve nakil, tahkik ile yalnızca nakil vecihleri bulunmaktadır.

وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ (وقفًا)	وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ (وصلاً)
ف	ف
سكت	سكت
سكت	سكت
نقل	
نقل	

8.4.2.3. Önce Lâm-ı Ta‘rif Sonra Hemze-i Münekkerenin Beraber Gelmesi

Hamza’nın vasıl halde bulunan lâm-ı ta‘rif’in sekte vechiyle, hemze-i münekkerede sekte ve tahkik, tahkik vechiyle ise yalnız tahkik vechi bulunmaktadır. Vakıf halinde ise sekte ile; sekte, tahkik ve nakil, tahkikle; tahkik ve nakil vecihleri bulunmaktadır.³³⁴

³³² Nüveyrî, *Şerhu tayyibeti’n-neşr fi’l-Kırâati’l-’aşr*, 98-99.

³³³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 136.

³³⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü’l-hallân*, 141.

في الأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ (وقفا)

ف	سكت	سكت
	نقل	
	نقل	

في الأَرْضِ مُخْتَلِفًا أَلْوَانُهُ (وصلا)

ف	سكت	سكت

8.4.3. Vasıl Haldeki شىء Kelimesinin Halleri

Vasıl halde bulunan شىء kelimesinde Hamza için vecihler; sekte, tevassut ve tahkiktir. شىء kelimesinin tavassutu üç elif miktarıdır.³³⁵ شىء kelimesinde Halef'in u tahkikten öncelikli, Hallâd'ın tahkiki ise tevassuttan önceliklidir. شىء kelimesi vasıl halinde lâm-ı ta'rif ve hemze-i münekkereyle beraber geldiğinde aşere-i kübrâda, aşere-i suğrâdan farklı vecihler ortaya çıkmaktadır. Bu durumlar شىء kelimesinin vasıl durumuyla ilgilidir.

Vasıl halde bulunan شىء kelimesinde vecihler şu şekildedir:

إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

ف	سكت
	توسط

8.4.3.1. شىء Kelimesinin Lâm-ı Ta'rifle Beraber Gelmesi

Hamza için vasıl haldeki شىء kelimesi ile lâm-ı ta'rif birlikte geldiğinde; sekte ile sekte, tevassut ile sekte ve tahkik ile ise tahkik vecihleri gelmektedir.

³³⁵ Bennâ, *İthâf*, 61-62.

وَلَنبَلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِّنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِّنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ

ف	سكت	سكت	سكت
	سكت	سكت	توسط ³³⁶

8.4.3.2. شىء Kelimesinin Hemze-i Münekkereyle Birlikte Gelmesi

Hamza, vasıl halindeki (شىء) kelimesi önce, sonrasında hemze-i münekkere geldiğinde; sekte ile; sekte ve tahkik, tevassut ile; sekte ve tahkik, tahkikle ise; yalnız tahkik vechini okumaktadır. شىء kelimesi vasıl, hemze-i münekkere vakıf halde geldiğinde ise sekte ile sekte, tahkik ve nakil, tevassut iler sekte, tahkik ve nakil, tahkikle³³⁷ tahkik ve nakil vechileri gelmektedir. Âyet üzerindeki uygulama şöyledir:

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ (وصلا) وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا (وقفا)

ف	سكت	سكت	ف	سكت	سكت
	سكت	سكت		سكت	سكت
	سكت	نقل		توسط	سكت
	توسط	سكت		توسط	
	توسط				
	توسط	نقل			
	نقل				

³³⁶ Bennâ, *İthâf*, 78-79.

³³⁷ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 142.

8.4.3.3. Vasıl Halde Bulunan شىء Kelimesi, Lâm-ı Ta'rif ve Hemze-i Münekkerenin Birlikte Gelmesi

Hamza, vasıl halinde bulunan شىء kelimesi, lâm-ı ta'rif ile hemze-i münekkere bir ayette birlikte gelmesi halinde; lâm-ı ta'rifle شىء kelimelerinde sekte ile,³³⁸ hemze-i münekkere olan kelimedede ise önce sekte ile sonra tahkikle okumaktadır. Bununla birlikte Hamza, lâm-ı ta'rifli kelimedede sekte, شىء kelimesinde tevassut ve hemze-i münekkere sekte ve tahkikle; lâm-ı ta'rif'in tahkik vechi ile (شىء) kelimesinde ve hemze-i münekkere tahkik vecihleriyle okumaktadır.

لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ (وصلا)

ف	سكت	سكت	سكت
	سكت		
	توسط	سكت	
	توسط		

8.4.4. Harfi Medden Olan Sekteler

Sâkin bulunan harf üzerinde yapılan sekte ya harfi medde ya da başka bir harf üzerinde gerçekleşmektedir. Harfi medden olan sekteler ise sâkin-i munfasıl ve muttasıl olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır.

8.4.4.1. Sâkin -i Munfasıl Sektesi

Hamza, (أَلَا إِنَّهُمْ، إِلَّا أَنْفُسَهُمْ، بِمَا أَنْزَلَ، قَالُوا أَمِنَّا، فِي أَدَانِهِمْ) gibi harfi medli kelimeleri önce beş elif miktarı uzatarak, daha sonra beş elif medle beraber sekte yaparak okumaktadır. Med ile sekte yapılan veçhe; sekt-i munfasıl denmektedir.³³⁹ Âyet üzerindeki uygulaması şu şekildedir:

³³⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1.326; Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*.

³³⁹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1. 331.

وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ

ف ٥ ٥
_____]
 ٥مدسكت ٥مدسكت

8.4.4.2. Sâkin -i Muttasıl Sektesi

Hamza, أَصْنَائِثُ, أَلْسَمَاءُ, بِلَاءٌ, أَوْلِيَاكَ, جَاءَ, بِلَاءٌ, أَوْلِيَاكَ, أَصْنَائِثُ, أَلْسَمَاءُ gibi medd-i muttasıl olan kelimelerdeki sekte vechini hulf ile yapmaktadır. O, burada önce tahkik sonra sekte vechini okumaktadır. Buna da sekti muttasıl denmektedir.³⁴⁰ Âyet üzerindeki uygulama şöyledir:

أَوْلِيَاكَ عَلَى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَأَوْلِيَاكَ هُمْ الْمُفْلِحُونَ

ف ٥ ٥
_____]
 ٥مدسكت ٥مدسكت

8.4.4.5. Harfi Medden Olmayan Sâkin-i Muttasıl Sektesi

Hamza, (فُرَانٌ, طَمَانٌ, أَلْحَبَاءُ, أَلْمَرَّةُ, دِفْعَةٌ, مَسْئُولًا) gibi sâkin-i muttasıl olan ve harfi med olmayan kelimeleri vasıl halde önce tahkik sonra sekte vechiyle okumaktadır. Bu vb. kelimelerde vakıf yapıldığında ise Hamza'nın yalnızca nakil vechi bulunmaktadır.³⁴¹

إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا (وقفاً)

ف ٥
_____]
 ٥مدسكت

وَيَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ (وصلاً)

ف ٥
_____]
 ٥مدسكت

سكت

8.5. Diğer İmamların Sektesi

İbn Zekvân, 'Ubeyd b. es-Sabbâh ve İdrîs b. Abdülkerîm, harfi medden olmayan sâkin-i munfasıl ve sâkin-i muttasıl olan kelimelerde Hamza'ya muvafakat ederek sekteyle okumaktadırlar.³⁴² Sekteli okuyuşlar hulfledir.

³⁴⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 1.325, 326; Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-neşr*, 367.

³⁴¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1.331; Bennâ, *İthâf*, 78.

³⁴² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/1. 325-326.

İbn Zekvân'ın medd-i muttasılın üç ve beş elif miktarı meddi ile medd-i munfasılın üç elif miktarı meddi okuyuşu bütün tariklerinden, beş elif miktarı meddi ise yalnızca Ahfeş tarikinden gelmektedir.³⁴³

'Ubeyd b. es-Sabbâh'ın medd-i munfasıl ve beş elif ile muttasılda ise üç, dört ve beş elif miktarı medle sektesi bulunmaktadır. Medd-i munfasılın bir elifiyle sektesi bulunmamaktadır.³⁴⁴

İdris b. Abdülkerîm de Hamza'ya ve diğer sekte ile okuyanlarla muvafakat ederek medd-i munfasılda üç elif ile ve muttasılda ise üç ve beş elif miktarı medle sekte yapmaktadır.

Sekte ile okunan kelimeyle medd-i munfasılın beraber gelmesinin örneği:

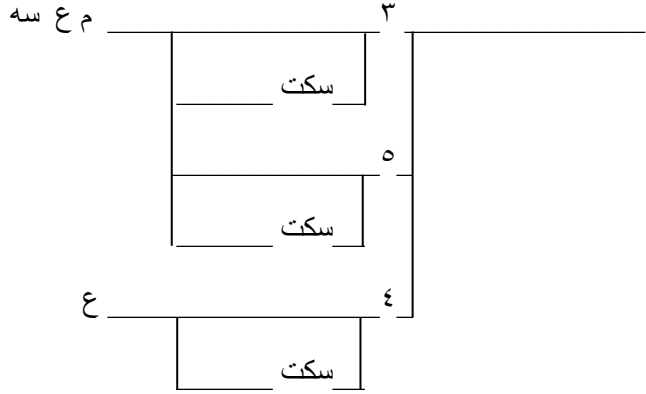
		رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ فَأَجْعَلْ أَفْتِدَةً مِنَ النَّاسِ	
م ع سه		٣	٣
	سكت		
	سكت		
	سكت		
اخفش		٥	٥
	سكت		
	سكت		
ع		١	١
		٤	٤
	سكت		

Sekte ile okunan kelimeyle medd-i muttasılın beraber gelmesinin örneği:

³⁴³ Bennâ, *İthâf*, 62-63.

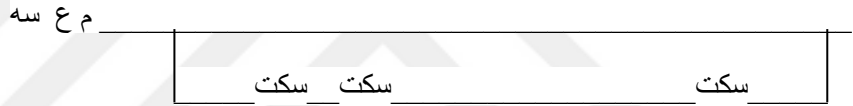
³⁴⁴ Bennâ, *İthâf*, 63.

وَأَكْمَرُ فِي الْقِصَاصِ حَيَوَةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

Meddin bulunmayıp yalnızca sektenin bulunduğu kelimenin âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

وَلَنبَلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصٍ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ وَالثَّمَرَاتِ

9. Tağlîz

Tağlîz kelimesi sözlükte; kaba söylemek, bir şeyi kaba ve kalın yapmak ve kuvvetli söz almak anlamlarına gelmektedir.³⁴⁵ İstılahtaysa; telaffuz edildiğinde dil kökünün damağın üst bölgesine yükselmesi nedeniyle lâm harfinin kalınca telaffuz edilmesine denmektedir. Tefhîm ve tesmîn, tağlîz ile aynı anlamı ifade eden ve birbirlerinin yerlerine kullanılabilen kavramlardır.³⁴⁶

Kıraat imamları, Allah lafzından önceki harfin harekesinin fetha (üstün) ve zamme (ötre) olması halinde; Allah lafzındaki lâm harfinin tağlîz (kalın) ile okunmasında ittifak etmişlerdir.³⁴⁷

³⁴⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 10/102; Temel, *Kırâat ve Tecvîd Istılahları*, 152.

³⁴⁶ Atiyye Kâbil Nasr, *Gâyetü'l-mürîd fî ilmi't-tecvîd* (Riyad: Mektebetü'l-Harameyn, 1988), 155; Kâdi Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Ebi'r-Rızâ El-Hamevi, *El-Kavâid ve'l-işârât fî usûli'l-Kırâât*, thk. Abdülkerîm b. Muhammed (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1986), 50-51.

³⁴⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.86.

سَيَصْلَى نَارًا ذَاتَ لَهَبٍ

مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى

ج [بتفخيم اللام مع الفتح] ج [بتفخيم اللام مع الفتح]
ج [بترقيق اللام مع التقليل] ج [بترقيق اللام مع التقليل]

Aşere-i suğrâ da tağlîz ile okuyan Verş iken aşere-i kübrâ da ise Verş tarikinden Ezrak'tır.³⁵⁴ İsbehanî ise yalnız fetih vechiyle okumaktadır.

Ezrak, harekesi fetha olan lâm harfinden önce tâ ve zâ harfleri sâkin olarak bulunduğu veyahut fetha harekeli lâm harfinin, şeddeli ve cezimli (tahfifli) olarak bulunduğu, lâm harfini tağlîz ve terkîkle okumaktadır. Tağlîz vechi önceliklidir. Fethalı lâm harfinin kelime ortası ve sonrasında, teşdîdli veya tahfifli olarak gelmesi tağlîz okuyuşuna engel değildir.³⁵⁵ Buna örnek olarak şu kelimeler zikredilebilir:

وَإِذَا طَلَعَتْ , مَطْلَعٌ , الطَّلَاقُ , طَلَّقَ , ظَلَمُوا , وَظَلَّلْنَا , أَظْلَمَ
ازرق تغليظ تغليظ تغليظ تغليظ تغليظ تغليظ
ترقيق ترقيق ترقيق ترقيق ترقيق ترقيق

Ezrak, kelimenin sonunda gelen fethalı lâm harfinden önce sâd, tâ ve zâ harfleri gelip ve bu kelimelerde vakıf yapıldığında, lâm harfini önce tağlîzle, sonra terkîkle okumaktadır.³⁵⁶

أَنْ يُوصَلَ , فَلَمَّا فَصَلَ , قَدْ فَصَلَ , بَطَلَ , ظَلَّ , وَفَصَلَ
ازرق تغليظ تغليظ تغليظ تغليظ تغليظ تغليظ
ترقيق ترقيق ترقيق ترقيق ترقيق ترقيق

Ezrak, fethalı lâm harfinden önce elif harfinin gelmesi ve elif'in öncesinde de fetha harekeli bulunan sâd, tâ ve zâ harflerinden biri bulunduğu, lâm'ı ilk önce tağlîz, sonra da terkîk yaparak okumaktadır.³⁵⁷

³⁵⁴ Bennâ, *İthâf*, 123.

³⁵⁵ Bennâ, *İthâf*, 1/307.

³⁵⁶ Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr fi'l-Kırââtî'l-'aşr*, thk. İbrahim Utve Avd (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004), 156.

³⁵⁷ Bennâ, *İthâf*, 1285, 1.309.

فَطَالَ عَلَيْهِمْ	أَفْطَالَ عَلَيْهِمْ	فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا
ازرق	ازرق	ازرق
تغليظ	تغليظ	تغليظ
ترقيق	ترقيق	ترقيق

Ezrak, aynı âyette; zevâtı yâ olan kelimenin önce, tağlîzle okunan kelimenin sonra geldiği durumlarda önce zevâtı yâ bulunan lafzı fetihle, lâm harfiniye tağlîz ve terkikle, sonrasında da zevâtı yâ'lı kelimeyi beyneyle, lâm harfiniye tağlîzle okumaktadır. Âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:³⁵⁸

وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَوْمِهِ يَا قَوْمِ إِنَّكُمْ ظَلَمْتُمْ أَنْفُسَكُمْ بِاتِّخَاذِكُمُ الْعِجْلِ

ازرق	تغليظ مدّصله	فتح
	ترقيق مدّصله	
	تغليظ مدّصله	بينه

Ezrak, aynı âyette tağlîz olan kelimenin önce, zevâtı yâ olan kelimenin sonra geldiği durumlarda lâm'ı tağlîzle, zevâtı yâ olan kelimeyi de fetih ve beyneyle, daha sonra ise lâm'ı terkikle, zevâtı yâ'yı da fetih vechiyle okumaktadır. Âyet üzerinde uygulama şu şekildedir:³⁵⁹

وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْعَمَامَ وَأَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوى

ازرق	فتح	تغليظ
	بينه	
	فتح	ترقيق

Ezrak için aynı âyette medd-i bedel ile tağlîz olan kelimenin birlikte gelmesi durumu âyet üzerinde gösterimi şöyledir:

³⁵⁸ (Bu eserin aslı Merhum Reîsü'l-kurrâ Abdurrahman Gürses Hoca efendinin özel kütüphanesindedir. Eser aslına uygun şekilde çoğaltılmıştır.) Askerî Şûrâ Kâtibi Hâfız Hâlid'in Öğrencisi el-Hâc Sabri Efendi, *Kırmızı Mecmua*, 1422,6b.

³⁵⁹ Sabri Efendi, *Kırmızı Mecmua*, 5a

إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ

ازرق	تغليظ	طول
	توسط	
	قصر	
	ترقيق	طول

10. Terkîk

Lügatte terkîk kelimesi; sözü güzelleştirmek, bir şeyi zayıf yapmak³⁶⁰ anlamlarına gelmektedir. İstılahta; telaffuz anında dil kökünün aşağıda tutularak üst çeneye kaldırılmamasından dolayı harfin zatında meydana gelen inceliğe denmektedir.³⁶¹

Verş şu durumlar râ harfini terkîk ile okumaktadır:

Sâkin yâ harfinden sonra zamme harekeli râ harfi geldiğinde bu râ harfini terkîkle okumaktadır. Örneğin:

سِيرٌ، عَيْرٌ، أَلْعَيْرُ، كَبِيرُهُمْ، أَسَاطِيرُ

Râ harfi kesre harekeli bir harften sonra kelimenin ortasında veya sonunda tenvinli ya da tenvinsiz olarak zamme harekeli geldiğinde bu râ harfini terkîkle okumaktadır. كَافِرُونَ، يَنْتَصِرُونَ، يَغْفِرُ، الصَّابِرُونَ، مُمِطِرُنَا، طَائِرُكُمْ، قَدِيرٌ، حَبِيرٌ، حَرِيرٌ، خَيْرٌ kelimleri buna örnektir.

Kesre harekeli bir harften sonra gelen harf Sâkin olup ondan sonra zamme harekeli râ harfi geldiğinde yine terkîkle okumaktadır.³⁶² ذِكْرُكُمْ، عَشْرُونَ، وَالسَّحْرُ، ذِكْرٌ ve سِحْرٌ kelimleri buna örnektir.

Verş, râ harfi üstün harekeli, kendinden önceki harfin harekesi de kesre olduğunda terkîk ile okumaktadır. مُتَجَاوِرَاتُ، نَاصِرَةٌ kelimleri buna örnektir.

³⁶⁰ e İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 5/286-287; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*, 163.

³⁶¹ el-Hamevi, *El-Kavâid ve'l-işârât fi usûli'l-Kırâat*, 51; Nasr, *Gâyetü'l-mürîd fi 'Ilmi't-tecvîd*, 132; Temel, *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*, 163.

³⁶² İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.72; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 134.

Verş, üstün harekeli râ harfinden önce yâ-i sâkin (med veya lîn) bulunduğunda terkîk ile okumaktadır. لِاضْيَرٍ، وَعَيْرٍ، وَالطَّيْرِ، kelimleri buna örnektir.

لَاخَيْرٍ kelimesini ise vasıl halinde³⁶³ terkîk ile okumaktadır.

Râ harfi fetha harekeli, kendisinden önceki sâkin yâ'nın (med harfinin) öncesindeki harfin harekesi kesre olduğunda terkîk ile okumaktadır. فَمَطْرِيرًا kelimesi buna örnektir.

Fetha harekeli râ harfinden önceki harf sahih sâkin olup onun öncesindeki harfin harekesinin de kesre olduğu durumda terkîk ile okumaktadır.³⁶⁴ ذِكْرٌ، سِدْرَةٌ kelimelerinde olduğu gibi.

Yukarıdaki anlatılan şartlara uyan fetha harekeli râ (ر) harfi (اِخْرَاجًا) örneğindeki gibi kelimenin ortasında, (اَلْسِحْرَ) örneğindeki gibi sonunda, (فَمَطْرِيرًا) kelimesindeki gibi tenvinli, (سِدْرَةٌ) kelimesindeki gibi tenvinsiz, veyahut (نَاصِرَةٌ) kelimesindeki gibi öncesinde isti'lâ harfi olması durumunda yine terkîk ile okumaktadır.³⁶⁵

Tenvinli olan râ harfinden önceki harf sâkin, ondan önceki harf kesre harekeli olduğu durumda bu kelimelerde vakıf yapılması halinde terkîki hulf ile yapmaktadır. Burada terkîk vechi önceliklidir.³⁶⁶ وَزْرًا، صِهْرًا، جَجْرًا، اِمْرًا، سِنْرًا، ذِكْرًا kelimleri buna örnektir.

Râ harfi سِرًّا ve مُسْتَقْرًّا kelimelerindeki gibi başka bir râ harfine idğam edilmeleri sebebiyle bu kelimelerin vakıf ve vasıl durumunda terkîk ile okumaktadır.³⁶⁷ Çünkü idğam tek harf olarak kabul edilmektedir.³⁶⁸

شَرِّرٍ kelimesinde olduğu gibi aynı kelimedede peş peşe gelen râ harfinin birincisi fethalı, ikincisi ise kesreli olup vasıl halinde harekesi fetha olan râ harfini terkîk ile

³⁶³ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 13.

³⁶⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 134; İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 74.

³⁶⁵ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 134.

³⁶⁶ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 135.

³⁶⁷ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 135.

³⁶⁸ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 135.

okumaktadır. Fakat أُولِي الضَّرَرِ kelimesinde olduğu gibi fetha harekeli olan râ harfinden önce isti‘lâ harfi gelmesi durumunda râ harfini tefhîm ile okumaktadır.³⁶⁹

Verş, râ harfi fethalı, önceki harf sâkin olup onun da öncesindeki harfin harekesi kesre olduğunda râ harfini şu durumlarda tefhîm ile okumaktadır:

Verş, râ harfinin mâ-badinde kalın harflerden biri harekeli halde bulunduğu râ harfini tefhîm ile okumaktadır.³⁷⁰ صِرَاطٌ، الصِّرَاطُ، وَالْفِرَاقُ وَفِرَاقٌ، صِرَاطٌ، وَالْإِشْرَاقُ، وَالْإِشْرَاقُ، وَإِعْرَاضًا، وَإِعْرَاضُهُمْ

Verş, râ harfinden önce isti‘lâ harflerinden biri sâkin olarak geldiğinde râ (ر) harfini tefhîm ile okumaktadır.³⁷¹ مِصْرًا، وَاصْرًا، وَقِطْرًا، وَوَقْرًا

Verş, وَمِذْرَارًا، وَإِسْرَارًا، وَضِرَارًا، وَفِرَارًا، إِبْرَاهِيمَ، إِسْرَائِيلَ، وَعِمْرَانَ، إِرْمَ ذَاتِ، وَفِطْرَةَ اللَّهِ vb. kelimeleri tefhîmle okumaktadır.³⁷²

Verş, fethalı veya kesreli râ harfinden önce harfi cer olan bâ veyahut lâm geldiğinde râ harfini tefhîmle okumaktadır.³⁷³ بِرَارِقِينَ، بِرَادِي، بِرَبِّهِمْ، بِرَأْسِ أَخِيهِ، لِرَبِّهِمْ، أَلرَّبِّكَ بِرَارِقِينَ، بِرَادِي، بِرَبِّهِمْ، بِرَأْسِ أَخِيهِ، لِرَبِّهِمْ، أَلرَّبِّكَ

Medd-i bedelle vakf halinde terkîkli okuyuşu hulflü olan kelimeler aynı âyette beraber geldiğinde Verş için vecihler; kasırla tefhim ve terkîk, tavassutla tefhim, tul ile tefhîm ve terkîktir.³⁷⁴

³⁶⁹ Mustafa Atilla Akdemir, *A. Hâmid b. Abdülfettâh el-Pâluvî Hayatı, İlmî Şahsiyeti, Eserleri ve "Zübdetü'l-İrfân" Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkîki*. (Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999), 38.

³⁷⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 135.

³⁷¹ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.72.

³⁷² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 135.

³⁷³ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.74.

³⁷⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 135.

الَّذِينَ آمَنُوا قَدْ أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا

ج	تفخيم	نقل	ق
	ترقيق		
	تفخيم	نقل	ت
	تفخيم	نقل	ط
	ترقيق		

Verş için aşere-i suğrâda Sôfi Mesleği için merâtibi erbaada ذِكْرًا babından olan kelimelerin terkîk vecihleri yoktur. Mertebeteynde ise hulf ileidir.

Terkîk ile ilgili buraya kadar anlatılanlar aşere-i suğrâ içindir. Aşere-i suğrâda râ (ر) harfinin terkîk vecihleri Verş için olup hulfsüzdür.

Aşere-i kübrâda Verş'in tarîkinden olan Ezrak, terkîkle; İsbehanî ise tefhîm ile okumaktadır. Ezrak, terkîkle okunan kelimelerin bazılarını hulfsüz, bazılarını ise hulfle okumaktadır.

Ezrak'ın yalnız terkîkle okuduğu durumlar şu şekildedir:

Fetha harekeli bir harften sonra gelen lîn harfi yâ sâkin, ondan sonra gelen râ harfinin harekesi fetha olması durumunda terkîk ile okumaktadır.³⁷⁵ Buna; وَغَيْرٌ، الْأَخِرَةُ، الْأَخِيرَاتُ، لَأَخِيرَ kelimeleri misal olarak gösterilebilir. Ancak bu gibi kelimelerde râ harfinin tenvinli olmaması gerekmektedir. Zira tenvin râ'nın terkîk ile okunmasına manidir.

Verş, aynı kelime içerisinde bulunan râ harfinin harekesi fetha ve onun öncesindeki harfin harekesi lazimî kesre olduğu zaman; lîn harflerinin dışında olması şartıyla fethalı râ harfinin öncesindeki harfin sâkin olması ve bu sâkin harfin öncesin bulunan harfin harekesi de lazimî kesre olursa terkîk ile okumaktadır.³⁷⁶ الْأَخِرَةُ، نَاصِرَةٌ، كَبِيرَةٌ، صَغِيرَةٌ، مَغْفِرَةٌ، مَرَّةٌ، لِيُنذِرَ، سِرْكُمُ kelimeleri buna örnektir.

³⁷⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/2.70.

³⁷⁶ İbnü'l-Cezerî, *Takrîbü'n-neşr*, 151-152.

Fetha harekeli râ'dan evvel kesre-i lâzım olan harf zâid olmayıp kelimenin aslî harflerinden biri olduğu zaman terkîk ile okumaktadır.³⁷⁷ سِدْرَةٌ ve الْأَخْرَةُ، كَبَائِرُ kelimeleri buna örnektir.

Râ harfinin fetha harekeli olması, öncesinde isti'lâ harflerinden olmayan sâkin bir harfin gelmesi ve öncesindeki harfin harekesinin lâzımî kesre olması durumunda terkîk ile okumaktadır.³⁷⁸ لَا إِكْرَاهَ، أَلْدُّكْرَ، أَلْسِحْرَ kelimeleri buna örnektir.

Ezrak'ın hulfle terkîk okuduğu kelimelere örnekler şu şekildedir:

Râ harfi tenvinli ve öncesindeki harf sâkin, onun öncesindeki harf kesreli olduğunda bu kelimeleri terkîk ve tefhîmle okumaktadır. Terkîk vechi önceliklidir.³⁷⁹ Bu duruma örnek olarak إِخْرَاجًا، قَمَطْرِيْرًا، شَاكِرًا، وَزْرًا، صَهْرًا، جَجْرًا، اِمْرًا، سِبْرًا، ذِكْرًا kelimeleri gösterilebilir.

Ezrak, سِرًّا، مُسْتَقِرًّا kelimelerinin vakıf ve vasıl durumunda fetha harekeli olan râ harfini terkîk ve tefhîmle okumaktadır.³⁸⁰ Buradaki idğam tek harf kabul edildiğinden terkikle okumaya engel değildir.³⁸¹

Bir kelimedede art arda gelen râ harfini بِشَرِّرِ kelimesinde olduğu gibi terkîk ile okumaktadır. Her ne kadar zikredilen kurala uygun gibi görünse de اُولِي الضَّرْرِ gibi kelimelerde art arda gelen râ harfinden önce isti'lâ harfi olması sebebiyle râ harfini tefhîm ile okumaktadır.³⁸² اُولِي الضَّرْرِ، سِرًّا، بِشَرِّرِ، مُسْتَقِرًّا kelimeleri buna örnek olarak gösterilebilir.

Ezrak, harekesi zamme olan râ harfinin öncesinde sâkin yâ (med/lîn) harfi ya da lazımî kesreli harf geldiğinde veyahut kendisinden önceki med harfi olan sâkin yâ harfinin öncesi kesre olduğunda râ harfini önce terkîk sonra tefhîmle okumaktadır. Râ harfi, kelimenin ortası veya sonunda, tenvinli ya da tenvinsiz gelmesi veyahut

³⁷⁷ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/69.

³⁷⁸ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/80.

³⁷⁹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 135.

³⁸⁰ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/71.

³⁸¹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 135.

³⁸² Bennâ, *İthâf*, 1/299.

بِأَلْهَدَى 391 يَجْبَى 392 عَيْسَى 393 مُوسَى 394
 اماله فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ فرخل
 أَزْغَى 395 أَذْكَى 396 أَلْزَى 397 أَلْأَثَى 398
 اماله فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ فرخل
 أَغْمَى 399 أَلنُّورِيَّةُ 400 أَلنَّصَارَى 401
 اماله ص فرخل _اماله_ ح م رخل _اماله_ ح فرخل

Fiillerde olan zevât-ı yâ'lı kelimelere örnek şunlardır:

يَخْشَى 402 وَسَعَى 403 أَتَى 404 أَبِي 405 تَهَوَى 406
 اماله فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ فرخل
 يِرْضَى 407 اسْتَعْلَى 408 اجْتَبَى 409 فَسَوَى 410 يَخْفَى 411
 اماله فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ ص فرخل _اماله_ فرخل _اماله_ فرخل

³⁹¹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 150.

³⁹² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 234.

³⁹³ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 30.

³⁹⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 164.

³⁹⁵ Ebu Hafs Siraceddin Ömer b. Kasım b. Muhammed En-Neşşar el-Ensârî, *el-Büdûru'z-zâhira fi'l-Kirâati'l-mütevâtira*, thk. Ahmed İsa el-Ma'sarâvî (Şam, 2016), 4/264.

³⁹⁶ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 35.

³⁹⁷ Ebu Hafs Siraceddin Ömer b. Kasım b. Muhammed En-Neşşar el-Ensârî, *el-Büdûru'z-zâhira fi'l-Kirâati'l-mütevâtira*, thk. Ahmed İsa el-Ma'sarâvî (Şam: Daru İbni Kesîr, 2016), 2/229.

³⁹⁸ Neşşâr, *el-Büdûrû'z-zâhire*, 4/283.

³⁹⁹ Neşşâr, *el-Büdûrû'z-zâhire*, 2/239.

⁴⁰⁰ Şahin, *el-Münezzel*, 49.

⁴⁰¹ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 25.

⁴⁰² Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 90.

⁴⁰³ İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 67.

⁴⁰⁴ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 46.

⁴⁰⁵ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 91.

⁴⁰⁶ İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 67.

⁴⁰⁷ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 46.

⁴⁰⁸ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 91.

⁴⁰⁹ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 107.

⁴¹⁰ İbnü'l-Cezerî, *Tahbîrüt-teysîr*, 67.

⁴¹¹ ed-Dânî, *et-Teysîr*, 46.

Genel anlamda elif'li ve zevât-ı yâ'lı olan kelimeleri imâleyle okuyan imam ve râviler içerisinde aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasındaki okuyuşlarda farklılıklar yoktur. Ancak Ebû Amr ve râvileri arasında bazı kelimelerde farklılıklar vardır.

Kesreli olan النَّاسِ kelimesinde aşere-i suğrâda Dûrî (ط)'nin imalesi, Sûsî (ى)'nin ise fetih vechi vardır.⁴¹² aşere-i kübrâda ise fetih vechi Ebû Amr'ın, imale ise Dûrî'nin vechidir. Öncelikli vecih ise Dûrî'nin imalesidir.⁴¹³

Aşere-i suğrâda âyet üzerinde gösterimi şu şekildedir:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ

ط _____ اماله
ى _____ فتح

Aşere-i kübrâda âyet üzerinde gösterimi şu şekildedir:

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ

ط _____ اماله
ح _____ فتح

Vakıf halindeki النَّارِ kelimesini Ebû Amr, aşere-i suğrâda yalnız imâle ile okurken aşere-i kübrâda ise Ebû Amr'ın râvisi Sûsî imâle, fetih ve beyne vecihleriyle okumaktadır. İmâle vechi ise önceliklidir. Medd-i muttasıl ya da munfasıl ile النَّارِ kelimesi aynı ayette beraber geldiğinde iki elif med ile beyne vechi gelmemektedir.⁴¹⁴

Aşere-i suğrâda âyet üzerinde gösterimi şu şekildedir:

فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ

ح _____ ۲ _____ اماله

Aşere-i i kübrâda âyet üzerinde gösterimi şöyledir:

⁴¹² Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 16-17.

⁴¹³ Bennâ, *İthâf*, 128.

⁴¹⁴ Sabri Efendî, *Kırmızı Mecmua*, 5b.

فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ

۲	اماله	ح
	فتح	ی
۳	اماله	ح
	فتح	ی
	بینه	
۵	اماله	ح
	فتح	ی
	بینه	

11.1.2. İttibâ‘u İmâle

Kisâi râvisi Hafs-i Dûrî tarîkinden Ebû ‘Osman ed-Darîr, (فَعَالَى) veznindeki Kisâi râvisi Hafs-i Dûrî tarîkinden Ebû ‘Osman ed-Darîr, (فَعَالَى) veznindeki أسَارَى ve كَسَالَى kelimelerindeki râ harfi ile öncesindeki elif harfini imâle yaparak okumaktadır.⁴¹⁵

أسَارَى كَسَالَى سَكَارَى يَتَأَمَى نَصَارَى

_____ اماله بالاتباع _ اماله بالاتباع _ اماله بالاتباع _ اماله بالاتباع _ ابو عثمان الضرير

11.1.3. On Filde Yapılan İmâle

Hamza, aynel fiilinde elif (ل) olan on kelimeyi imâle ile okumaktadır. Bunlar: زَاعٌ، حَاقٌ، حَاقٌ، حَاقٌ، حَاقٌ، حَاقٌ، حَاقٌ، حَاقٌ، حَاقٌ، حَاقٌ. İbn Zekvân (م) ile Halefül-Âşir, جَاءٌ ve شَاءٌ kelimelerinde aşere-i suğrâda Hamza’yla birlikte imâle ile okumaktadırlar. İbn Zekvân (م) Bakara sûresindeki زَادٌ kelimesini hulfsüz, diğer sûrelerde geçen زَادٌ kelimelerini ise hulfle imâle yaparak okumaktadır.⁴¹⁶

⁴¹⁵ İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr*, 2/C 2 62; Bennâ, *İthâf*, 78.

⁴¹⁶ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 17.

وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ
 فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضًا فَرَّادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا
 ۳ اماله م خل
 ۵ اماله ف

Hamza ve Halefûl Âşir açısından aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasında herhangi bir değişiklik yoktur. Aşere-i kübrâda جَاءَ، شَاءَ ve زَادَ kelimelerinde Hişâm'ın Hulvânî tarîkinden fetih vechi, Dâcûnî tarîkinden ise imâle vechi vardır. Dâcûnî'nin خَابَ kelimesinde fetih ve imâle vechi, İbn Zekvân'nın ise Ahfeş'ten fetih, Sûri'den imâle vechi vardır.⁴¹⁷ Bu durumun âyet üzerinde uygulaması şöyledir:

فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضًا فَرَّادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا
 ۳ اماله داجونی م ف خل
 ۵ اماله داجونی م ف خل

11.1.4. Vakıf Halindeki Hâü't-te'nîs'in İmalesi

Kisâî, hâü't-te'nîsin (ة) öncesinde bulunan ب ت ث ج د ذ ز س ش ف ل م ن و ی öncesinde bulunan harflerinin geçtiği yerleri imâle ile okumaktadır.⁴¹⁸

Kisâî, vakıf durumunda hâü't-te'nîsin (ة) öncesindeki harfin harekesi fethali olduğunda hâü't-te'nîsin öncesindeki harfi imâle ile okumaktadır.⁴¹⁹

جَنَّةُ نِعْمَةٌ غَشَاوَةٌ حَبَّةٌ حُجَّةٌ بَرَبُوءٌ
 ۳ اماله ۵ اماله ۳ اماله ۳ اماله ۳ اماله ۳ اماله ر

Kisâî, ة harfinin öncesinde harekesi fetha olan ر، ه، ك، ا، (أَكْهُرُ) harflerinden birisi geldiğinde ve bu harflerin öncesindeki harfin kesre harekeli olduğunda, fetha harekeli (عَبْرَةٌ) harflerinden önceki harf sakin, onun da öncesindeki harf kesre olduğunda imale ile okur. كَاهِرَةٌ - مَلِكَةٌ - بَاسِرَةٌ. Kisâî, أَكْهُرُ

⁴¹⁷ Bennâ, *İthâf*, 87.

⁴¹⁸ Bennâ, *İthâf*, 92.

⁴¹⁹ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 16.

harflerinden önceki harf, sakin olan yâ (ى) harfi olup öncesindeki harf de fetha veya kesre harekeli olursa vakıf halinde fetha harekeli harfleri imâle ile okumaktadır.⁴²⁰

Örneğin: خَطِيئَةٌ ve الْأَيْكَةُ kelimeleri.

Kisâî, (أَكْهَرُ) harflerinden önceki harf, اَمْرًا kelimesindeki gibi fethalı veya شَوْكَةً kelimesindeki gibi dammeli olduğunda, (أَكْهَرُ) harflerinden önceki harf (حَجَارَةٌ-بِرَاءَةٌ) örneklerindeki gibi sâkin yâ (ى) harf dışında bir harf veya (زَكْوَةٌ-صَلْوَةٌ-حَسْرَةٌ) örneklerindeki gibi elif olması durumunda imale ile okumamaktadır.⁴²¹

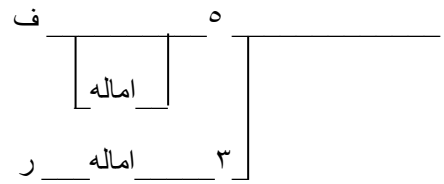
Kisâî, (وَلَمَّا تَوَجَّهَ) örneğinde olduğu üzere kelimenin aslında hâ (ه) harfi bulunduğu imâle yapmamaktadır.⁴²²

Kisâî'nin, hâ-i sekit olan جَسَابِيئُهُ كِتَابِيئُهُ مَالِيئُهُ kelimelerde imâlesi yoktur.⁴²³

Kisâî, hâü't-te'nîsin öncesinde ق, غ, ع, ط, ض, ظ, ع, ح, خ, ص, ض, ط, ظ, ع, غ, ق harflerinden herhangi birisi bulunduğu imâle yapmamaktadır.⁴²⁴ Örneğin: - بالغة - فضة - الحاقة - اشعة - بسطة - الصاخة - خصاصة - مرفوعة - غلظة kelimeleri.

Kisâî, aşere-i suğrâda ve kübrâda hâü't-te'nîs olan kelimelerde imâleyle okumaktadır. Hamza ise aşere-i kübrâda hâü't-te'nîs olan kelimelerde hulfle imâle yapmaktadır.⁴²⁵ Âyetler üzerinde uygulaması şu şekildedir:

وَقَالُوا لَنْ نَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً

⁴²⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 146.

⁴²¹ Bennâ, *İthâf*, 92-93.

⁴²² Bennâ, *İthâf*, 92.

⁴²³ Bennâ, *İthâf*, 92.

⁴²⁴ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 146.

⁴²⁵ Bennâ, *İthâf*, 93.

وَحَيْثُ مَا كُنْتُمْ فَوَلُّوا وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَيْكُمْ حُجَّةٌ

ف
اماله _ فر

أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ

ف
اماله _ فر
ر
اماله _ ر

11.2. İmâletü's-Suğrâ

Fetha harekeyi hâlis fethayla kesre arası ancak fetha harekeye daha yakın şekilde okumaya veyahut ı harfini ع harfine meylettirirken sesin ı harfine daha da yakın olması durumuna imâle-i suğrâ denmektedir. Bununla birlikte imâle-i suğrâ için imâle-i mutavassita ile beyne-beyne terimleri de kullanılmaktadır.⁴²⁶

Verş ile Ebû Amr, elif ile zevât-ı yâ bulunan kelimeleri imâle-i suğrâ (beyne-beyne) ile okumaktadırlar.⁴²⁷ Verş, imâle-i suğrâyı hulf ile okumaktadır.⁴²⁸ Zevât-ı yâ, isimlerde, fiillerde ve harflerde aslen yâ olup elif'e döndürülen kelimelerdir.⁴²⁹ İsimlerde bulunan zevât-ı yâ'lı kelimelerin âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

يَخِي 432	الْهَوَى 431	مُوسَى 430	الْهُدَى 433
فتح _ ج	فتح _ ج	فتح _ ج	فتح _ ج
بينه _ ج ح	بينه	بينه _ ج ح	بينه

⁴²⁶ el-Hamevi, *El-Kavâid ve 'l-işârât fi usûli 'l-Kirâât*, 50; Temel, *Kirâat Ve Tecvîd Istılahları*, 51; Öden, *Mısır Tariki Şeyh Ataullah Mesleği Öğretim Usulleri*, 90.

⁴²⁷ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 164.

⁴²⁸ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 150-151.

⁴²⁹ Nüveyrî, *Şerhu tayyibeti 'n-neşr fi 'l-Kirâati 'l-'aşr*, 115.

⁴³⁰ Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 23; Muhammed Emin Efendi, *Umdetü 'l-hallân*, 164.

⁴³¹ Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 39.

⁴³² Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 41.

⁴³³ Paluvî, *Zübdetü 'l-irfân*, 30.

439	أَلَا تُقَىٰ	438	أَزْكَىٰ	437	عَيْسَىٰ	436	أَلَا عَلَىٰ	435	أَدْنَىٰ	434	أَلَرْنَا
	فتح ج		فتح ج		فتح ج		فتح ج		فتح ج		فتح ج
	بينه ج ح		بينه ج ح		بينه ج ح		بينه ج ح		بينه ج ح		بينه ج ح

Fiillerdeki zevât-ı yâ'lı kelimelerin âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

440	مَرْضَىٰ	445	يَرْضَىٰ	444	يَحْتَسَىٰ	443	سَعَىٰ	442	أَبَىٰ	441	أَتَىٰ
	فتح ج		فتح ج		فتح ج ح		فتح ج		فتح ج		فتح ج
	بينه ج ح		بينه ج ح		بينه ج ح		بينه ج ح		بينه ج ح		بينه ج ح
450	أَتَىٰ	449	يَا وَيْلَتَىٰ	448	بَلَىٰ	447	اسْتَعْلَىٰ	446	إِحْتَبَىٰ		
	فتح ج		فتح ج		فتح ج		فتح ج ح		فتح ج		
	بينه ج ط		بينه ج ط		بينه ج ط		بينه ج ح		بينه ج ح		

Verş ile Ebû Amr için elif bulunan kelimelerin imâle-i suğrâ ile okunuşunun âyetler üzerindeki uygulaması şu şekildedir:

451	أَبْصَارَهُمْ	جَبَّارِينَ	الْأَشْرَارَ	الْأَبْرَارَ
	بينه ج	بينه ج	بينه ج	بينه ج

- 434 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 82.
435 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 24.
436 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 80.
437 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 30.
438 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 84.
439 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 145.
440 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân fi izâhi zübdetü'l-irfan*, thk. Mehmet Çaba (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2021), 1/257.
441 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 388.
442 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 21.
443 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/128.
444 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 90.
445 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/257.
446 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l hallân fi İzâhi Zübdetü'l-irfân* (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2021), 2/473.
447 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 2/524.
448 Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 26.
449 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 266.
450 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/146.
451 Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/82.

455 الدُّنْيَا	454 جَمَارِكٌ	453 كَافِرِينَ	452 فَاحْشِيَاكُمْ
فتح _ ج	بينه _ ج	بينه _ ج	فتح _ ج
بينه _ ج ح			بينه

Verş'in, fetih ve beyne ile okuduğu elif ve zevât-ı yâ bulunan kelimeler, medd-i bedel veya medd-i lîn'le birlikte gelmesi durumunda farklı vecihleri oluşmaktadır. Buna mizan adı verilmektedir. Bu mizanlar da meratib-i erbaa ve mertebeteynde değişmemektedir.⁴⁵⁶

11.2.1. Verş'in Zevât-ı Yâ'lı Kelimelerdeki Mizânları

Verş, meratib-i erbaada zevât-ı yâ bulunan kelime önce, medd-i bedel sonra geldiğinde fetih ile tûl ve kasır, beyne ile tul ve tevassut vecihleriyle okumaktadır. Âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:⁴⁵⁷

فَتَلَقَىٰ أَدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ	
ج	فتح ه ط
	ق
	بينه ه ط
	ت

Verş, medd-i bedelin önce zevât-ı yâ bulunan kelimenin sonra gelmesi durumunda tulle fetih ve beyne, tevassut ile beyne, kasır ile de fetih vecihlerini okumaktadır. Âyet üzerindeki uygulaması şu şekildedir:⁴⁵⁸

⁴⁵² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/96.

⁴⁵³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/91.

⁴⁵⁴ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 37.

⁴⁵⁵ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 164.

⁴⁵⁶ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/107.

⁴⁵⁷ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 22.

⁴⁵⁸ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 22.

الْ مُوسَى

ج	فتح	ط
	بينه	
	بينه	ت
	فتح	ق

Verş, mertebetynde; medd-i bedelin evvel, daha sonra zevât-ı yâ'nın gelmesi durumunda kasırla fetih, tevassut ile beyne, tûl ile fetih ve beyne vecihleriyle okumaktadır.⁴⁵⁹

قَاتِذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ

ج	فتح	ق
	بينه	ت
	فتح	ط
	بينه	

Verş, mertebetynde zevât-ı yâ'nın önce, medd-i bedelin sonra gelmesi durumunda; fetih ile kasır ve tûl, beyne ile tevassut ve tûl vecihleriyle okumaktadır.⁴⁶⁰

وَإِذَا تُلِيهِ عَلَيْهِ آيَاتُنَا⁴⁶¹

ج	ق	فتح
	ط	
	ت	بينه
	ط	

Zevât-ı yâ, medd-i bedel ile medd-i lîn bulunan kelimelerin aynı âyette bulunduğu gösterimi şöyledir:

⁴⁵⁹ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 22.

⁴⁶⁰ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/161-162.

⁴⁶¹ Lokman 31/8.

Verş, medd-i bedeli tûl ile okuduğunda zevât-ı yâ olan kelimeyi fetih ve beyne, medd-i lîn olan (شيء) kelimesini de tûl ve tevassutla okumaktadır. Medd-i bedeli tevassut ile okuduğunda zevât-ı yâ olan kelimeyi beyne ile, medd-i lîn olan (شيء) kelimesini ise tevassutla okumaktadır. Medd-i bedelin kasrıyla zevât-ı yâ olan kelimeyi fetih, medd-i lîn olan (شيء) kelimesini ise tevassutla okumaktadır.⁴⁶²

وَأَنْتُمْ إِخْدِيَهُنَّ قِنطَارًا..... مِنْهُ شَيْءًا

ط	مدّصله فتح	ط
ت		ت
ط	بينه	ط
ت		ت
ت	ت مدّصله بينه	ت
ق	ق مدّصله فتح	ق

Verş, medd-i lîn olan (شيء) kelimesinin tûl'u ile zevât-ı yâ olan kelimeyi fetih ve beyneyle, medd-i bedel olan kelimeyi tûl ile okumaktadır. Medd-i lîn olan (شيء) kelimesini tevassutu ile zevât-ı yâ olan kelimeyi fetih ile, medd-i bedel olan kelimeyi ise tûl ve kasır vecihleriyle okumaktadır. Zevât-ı yâ olan kelimenin beynesiyle; medd-i bedeli tûl ve tevassut vecihlerini okumaktadır.⁴⁶³ Âyette uygulaması şu şekildedir:

وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ..... أَمْنْتُمْ بِاللَّهِ

ج	ط	فتح	فتح	ط	و
	ط	بينه	بينه	ت	
	ط	فتح	فتح	ت	
	ق				
	ط	بينه	بينه		
	ت				

⁴⁶² Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 312.

⁴⁶³ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/353-354.

Aşere-i suğrâda içerisinde zevât-ı yâ bulunan lafızları imâle-i suğrâ ile telaffuz eden Verş iken aşere-i kübrâda Verş'in tarîkinden olan Ezrak'tır. İsbahânî ise yalnızca fetih vechiyle okumaktadır.⁴⁶⁴ Ebû Amr ise imâle-i suğrâ ile okuduğu bazı kelimeleri fetih vechiyle de okumaktadır.⁴⁶⁵

11.2.1. Ezrak'ın Zevât-ı Yâ'lı Kelimelerdeki Mizânları

Ezrak, medd-i bedel olan kelime önce zevât-ı yâ'lı kelime sonra geldiğinde tûl ile fetih ve beyne, tevassut ile beyne ve fetih, kasır ile de fetih vechilerini okumaktadır.⁴⁶⁶ Aşere-i kübrâda farklı olarak medd-i bedelin tevassutuyla zevât-ı yâ'nın fetih vechi gelmektedir. Âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

وَأَتَى الْمَالَ عَلَىٰ حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ

ازرق	فتح	فتح	ط
	بينه	بينه	
	بينه	بينه	ت
	فتح	فتح	
	فتح	فتح	ق

Ezrak, zevât-ı yâ bulunan kelime önce medd-i bedel bulunan kelime sonra geldiğinde fetihle tûl, tevassut ve kasır, beyne ile tûl ve tevassut vechilerini okumaktadır.⁴⁶⁷ Aşere-i kübrâda farklı olarak zevât-ı yâ bulunan kelimelerin fetih vechiyle medd-i bedelin tavassutu gelmektedir. Âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

⁴⁶⁴ Bennâ, *İthâf*, 79.

⁴⁶⁵ Bennâ, *İthâf*, 82.

⁴⁶⁶ Bennâ, *İthâf*, 81.

⁴⁶⁷ Bennâ, *İthâf*, 81.

فَتَلَّقَىٰ أَدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ

فتح ه ط	ازرق
ت	
ق	
بينه ه ط	
ت	

Ezrak, zevât-ı yâ bulunan kelime önce nakille değişikliğe (مُعَيَّرٌ) uğrayan medd-i bedel olan kelime sonra geldiğinde; fetih ile nakil-tûl, nakil-tevassut ve nakil-kasır vecihlerini; beyne ile nakil-tul, nakil-tevassut ve nakil-kasır vecihlerini okumaktadır. Aşere-i kübrâda farklı olarak fetih ile nakil-tevassut, beyne ile nakil-kasır vecihleri gelmektedir.⁴⁶⁸ Âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ

فتح	نقل ط ترقيق	ازرق
	نقل ت ترقيق	
	نقل ق ترقيق	
بينه	نقل ط ترقيق	
	نقل ت ترقيق	
	نقل ق ترقيق	

Ezrak, nakille değişikliğe (مُعَيَّرٌ) uğrayan medd-i bedel olan kelime önce, zevât-ı yâ bulunan kelime sonra geldiğinde; nakil-tûl ile fetih ve beyne, nakil-tevassut ile beyne ve fetih, nakil-kasır ile ise fetih ve beyne vecihleriyle okumaktadır. Aşere-i kübrâda farklı olarak medd-i bedelin tevassutuyla, zevât-ı yâ bulunan kelimenin fetih vechinin, medd-i bedelin kasıryla, beyne vechinin gelmesidir.⁴⁶⁹ Âyet üzerinde uygulaması şu şekildedir:

⁴⁶⁸ Sabri Efendi, *Kırmızı Mecmua*, 14a.

⁴⁶⁹ Sabri Efendi, *Kırmızı Mecmua*, 73a.

وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَىٰ لَهَا سَعْيَهَا

ازرق	فتح	نقل	نقل	نقل	نقل
	بينه				
	فتح	نقل	نقل	نقل	نقل
	بينه				
	فتح				
	فتح	نقل	نقل	نقل	نقل
	بينه				

Ezrak, zevât-1 yâ olan kelime önce, medd-i lîn olan kelime sonra geldiğinde fetih ve beyne ile tûl ve tevassut vecihlerini okumaktadır.⁴⁷⁰ Medd-i lîn olan kelime önce, zevât-1 yâ olan kelime sonra geldiğinde ise tûl ve tevassut ile fetih ve beyne vecihlerini okumaktadır.⁴⁷¹ Âyet üzerindeki uygulaması şu şekildedir:

	فتوح	فتوح	ط	ازرق	ط	فتوح	فتوح
	بينه	بينه			ت		
	فتح	فتح	ت		ط	بينه	بينه
	بينه	بينه			ت		

11.2.1. Ebû Amr'ın İmâletü's-Suğrâ ile Okuduğu Kelimelerdeki Farklılıklar

Aşere-i suğrâda Ebû Amr'ın, dünya (دُنْيَا) kelimesinde beyne vechi, aşere-i kübrâda ise beyne ve fetih vechi vardır. İmale vechi ise Ebû 'Amr'ın râvisi olan Dûri'ye aittir.⁴⁷²

⁴⁷⁰ Bennâ, *İthâf*, 81.

⁴⁷¹ Sabri Efendi, *Kırmızı Mecmua*, 30a.

⁴⁷² Bennâ, *İthâf*, 83.

12. Hâ-i Sekt

Harfi ile harekeyi izah etmek için birtakım kelimelerin son kısmına ilave edilen sâkin hâ (ه) 'ya hâ-i sekt denmektedir.⁴⁷⁵

Ya'kûb, مَمَّ، بِمَّ، لَمَّ، عَمَّ، فِيمَ، هَيَّ، هُوَ kelimelerinde hâ-i sekt ile okumaktadır.⁴⁷⁶ İbn Kesîr'in râvisi olan Bezzî, مَمَّ، بِمَّ، لَمَّ، عَمَّ، فِيمَ kelimelerinde Ya'kûb'a muvafakat ederek hulfle hâ-i sekt ile okumaktadır.⁴⁷⁷

Ya'kûb, فَامْتَجُوهُنَّ - فَاتَمَّهِنَّ - اِحْدِيهِنَّ - حَمَلُهُنَّ örneklerinde olduğu gibi fiillere ve isimlere bitişen cemî müennes zamirlerdeki hâ (ه) harfinden sonra gelen şeddeli harflerde hâ-i sekt ile okumaktadır.⁴⁷⁸

Ya'kûb, الْاَمَانِيَّ، - لَدَيَّ - مُصْرَخِيَّ - بِيَدِيَّ - الْاَمَانِيَّ kelimelerindeki gibi şeddeli yâ (ي) olan kelimelerde vakıf yapıldığında hâ-i sekte ile okumaktadır.⁴⁷⁹ Aşere-i suğrâda âyet üzerinde hâ-i sekte uygulaması şu şekildedir:

وَإِذِ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَاتَمَّهِنَّ

_____ ۱ _____ هاء سكت _____ يع (فَاتَمَّهِنَّ)

وَأُولَاتِ الْأَحْمَالِ أَجْلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ

_____ هاء سكت _____ يع (حَمَلَهُنَّ)

اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ

_____ ۱ _____ هاء سكت _____ يع (إِلَّا هُوَ)

_____ ۲ _____ هاء سكت _____

Ya'kûb, aşere-i suğrâdaki hâ-i sekt bulunan kelimeleri aşere-i kübrâda da aynı şekilde okumakta ve bununla birlikte مُسْلِمِينَ، مُسْلِمُونَ، مُؤْمِنِينَ، مُؤْمِنُونَ gibi ismi fail ve ismi

⁴⁷⁵ Çetin, *Kur'an Okuma Esasları*, 257.

⁴⁷⁶ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 25.

⁴⁷⁷ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 168.

⁴⁷⁸ Paluvî, *Zübdetü'l-irfân*, 25-26.

⁴⁷⁹ Muhammed Emin Efendi, *Umdetü'l-hallân*, 2021, 1/118.

Ya'kûb aşere-i kübrâda hulfle idğâm-ı me'al ğunne yaparak okumaktadırlar.⁴⁸³ Ancak اللّٰن نَجْمَعٌ gibi resm-i hatta bitişik yazılan lafızlarda idğam-ı me'al ğunne yapmamaktadır.⁴⁸⁴ Âyetler üzerinde uygulaması şu şekildedir:

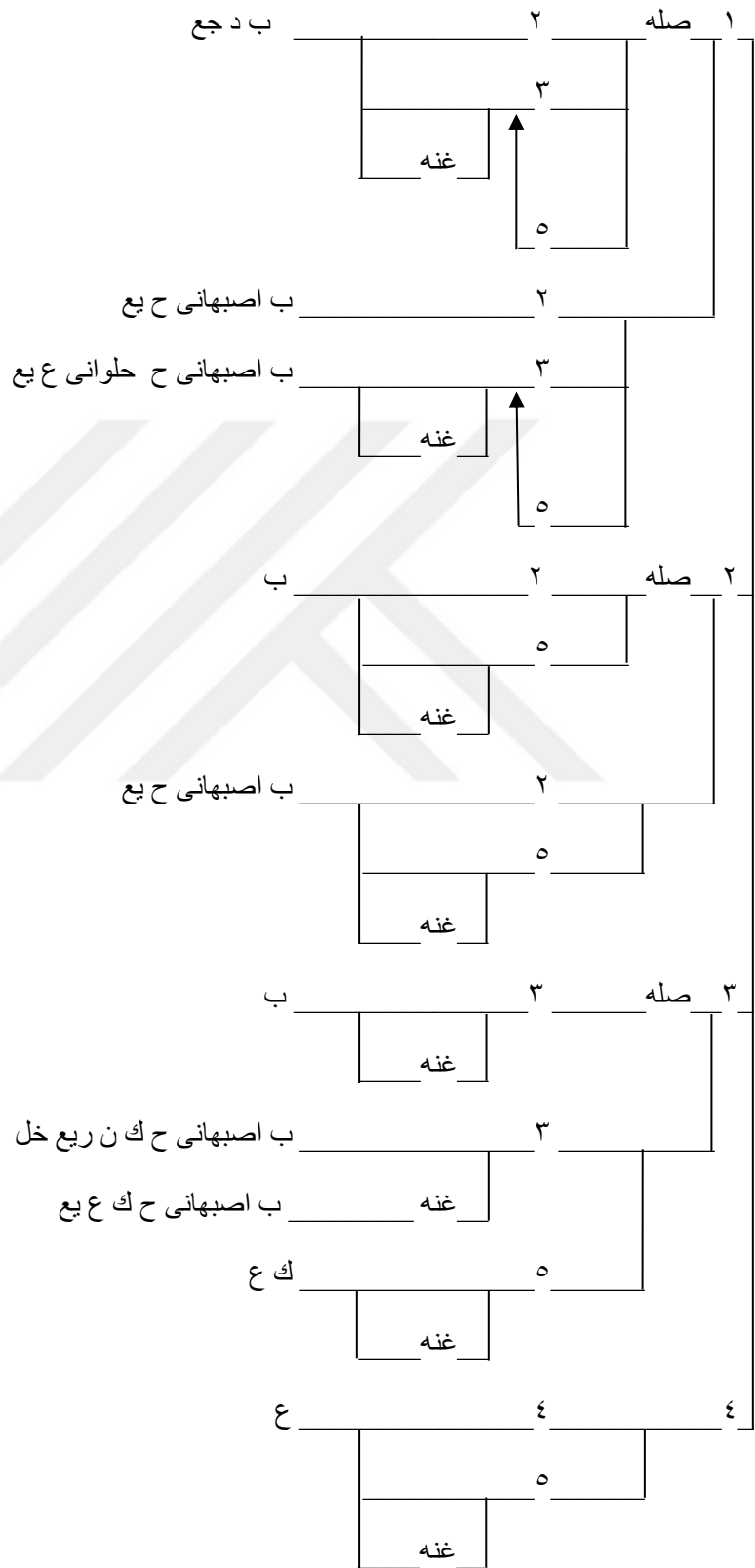
وَأْمِنُوا بِمَا آتَيْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أَوَّلَ كَافِرٍ بِهِ

ب د ج ع	١	صله	١
ب اصبهانی ح حلوانی ع یع	١		
ب د ج ع	١	غنه صله	
ب اصبهانی ح حلوانی ع یع	١	غنه	
ب	٢	صله	٢
ب اصبهانی ح یع	٢		
ب	٢	غنه صله	
ب اصبهانی ح یع	٢	غنه	
ب	٣	صله	٣
ب اصبهانی ح ك ن ریع خل	٣		
ب	٣	غنه صله	
ب اصبهانی ح ك ع یع	٣	غنه	
ع	٤		٤
	٤	غنه	

⁴⁸³ Bennâ, *İthâf*, 32.

⁴⁸⁴ Sabri Efendî, *Kırmızı Mecmua*, 3a.

أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ

15. İsbahânî'nin Teshîl ile Okuduğu Hemzeli Kelimeler

Verş'in tarikinden İsbahânî, Yûnus sûresindeki وَاطْمَأْنَنُوا ile Hac sûresindeki لَطْمَأْنُونَا kelimelerindeki ikinci hemzeleri teshil ile okumaktadır.

İsbahânî, şeddeli olan وَيُكَانَّهُ، كَاتَّكُمْ، كَاتَّكَ، كَاتَّهُمْ، كَاتَّهُ، كَاتَّهُ kelimelerinin hemzesini ve şeddesiz olan كَانْ لَمْ kelimesindeki hemzeyi teshille okumaktadır.

İsbahânî, رَاهَا، رَاهُ، رَأَيْتُكَ، رَأَيْتُكُمْ، رَأَيْتُ، رَأَيْتُ kelimelerindeki hemzeleri teshille okumaktadır.

İsbahânî، أَفَأَصْنَفِيكُمْ رَبُّكُمْ، أَفَأَمِنْتُمْ أَنْ يَخْسِفَ بِكُمْ، أَفَأَمِنَ أَهْلُ الْقُرَى، أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ kelimelerindeki ikinci hemzeleri teshille okumaktadır.

İsbahânî، لَا مَلَأَنَّ kelimesinin hemzesini A'râf, Hûd, Secde ve Sâd sûrelerinde geçtiği yerlerde teshille okumaktadır.

İsbahânî، A'râf ve İbrahim sûrelerindeki وَادْتَأَدَّنْ kelimesindeki hemzeyi teshille okumaktadır. Bu kelimenin İbrahim sûresinde geçtiği yerdeki teshilli okuyuşu hulfledir.

SONUÇ

Cebrâil vasıtasıyla Hz. Peygamber'e tebliğ edilen Kur'an yine Cebrâil tarafından kendisine okunmuştur. Kur'an'ın kıraati ve tilaveti Hz. Peygamber'den sahâbeye ve onlardan tabiûna onlardan da hiçbir kopukluk olmadan günümüze kadar olmadan kıraati süre gelmiştir.

Değişik milletlerden ve lisanı Arapça olmayan yabancı insanların İslam'a girmesi ile Kur'an kıraatinde ihtilaflı okumalar zuhur etmiştir. İlahi izne dayalı olarak ümmete bir kolaylık ve ruhsat bağlamında farklı kıraatlara izin verilmesi Hz. Peygamber hayatta iken gerçekleşmiştir. Dolayısıyla tabiûn dönemi ve ondan sonraki dönemlerde kıraat ilmi kurumsallaşmış ve bu alanla ilgili eserler meydana getirilmiştir. Bu çalışmamızda ilgili eserlere ve ekollere kısaca temas etmiş olduk. Çalışmamızın ana başlığı ise aşer-i suğrâ ile aşer-i kübrâ arasındaki kıraat ihtilafları olduğundan bu alana dair başlıklara ve örneklerle tezimizde yer ayrılmıştır.

Aşere-i kübrâda râvîlere eklenen tarîklerden gelen nakillerle birlikte usul kâidelerinin fazla olması eğitim ve öğretimde zorluk meydana getirmiştir. Usul farklılıklarının daha iyi anlaşılması adına aşere-i suğrâdan farklı olan usullere vurgu yapılarak anlatılmıştır. Böylece bu çalışmanın eğitimde kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir. Araştırmamız neticesinde aşer-i suğrâ ile aşer-i kübrâ arasındaki kıraat ihtilaflarının başta istiâze-besmele, med mertebeleri, sıla, nakil, ibdâl, idğam işmâm, sekte, tağlîz, terkîk, imâle, hâ-i sekt ve teshîl ile okunan hemzeler özelinde ortaya çıkan ihtilaflar olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu iki disiplin arasındaki kıraat ihtilaflarının usule dair ihtilaflar çerçevesinde yoğunlaştığı sonucuna varılmıştır.

Her ne kadar bazı kıraat imamlarının ferşü'l hurûfa dair aşere-i suğrâda farklı okuyuşlarının olduğu görülmüş ise de aşere-i kübrâda uç denilebilecek ihtilaflar olarak karşımıza çıkmadığı müşahede edilmiştir. Netice olarak yapmış olduğumuz bu çalışma kıraate dair araştırma yapmak isteyenler için aşere-i suğrâ ile aşere-i kübrâ arasındaki kıraat ihtilaflarına dair konu başlıklarını ve örneklerini bir arada görebilecekleri bir çalışma olmuştur.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. Kahire: Dâru'l-Meârif, 1956.
- Akaslan, Yaşar. “Kırâat İlmi Sistematiğinde Usûl Kavramları”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43 (2017), 35.
- Akbal, Talip. *Kuran-ı Kerim ve İlmi Kırâat Ders Notları*. İstanbul: İlmi Âlâ Yayınevi, 2023.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *A. Hâmid b. Abdülfettâh el-Pâluvî Hayatı, İlmi Şahsiyeti, Eserleri ve “Zübdetü'l-İrfân” Adlı Eserinin Metodolojik Tanıtımı ve Tahkîki*. Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 1999.
- Akdemir, Mustafa Atilla. *Kırâat İlmi Eğitim ve Öğretim Metodları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 2015.
- Akdemir, Mustafa Atilla. “Kırâat İlmi Eğitim-Öğretiminde Med Mertebeleri Ve Ölçüleri Bağlamında Oluşan Ekoller”. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36.
- Akkuş, Murat. *Diyanet İlmi Dergi*. “İbnü'l-Cezerî’de İndirâc Usûlü”, 25.
- Altuntaş, Halil - Şahin, Muzaffer. *Kur’an-ı Kerim Meâli*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2009.
- Askerî Şûrâ Kâtibi Hâfız Hâlid'in Öğrencisi el-Hâc Sabri Efendi. *Kırmızı Mecmua*. 1422.
- Bennâ, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî ed-Dimyâtî. *İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-Kırâati'l-erba'ati 'aşer*. İstanbul: Matbaatü'l-Amire, 1285.
- Bennâ, Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Abdilganî ed-Dimyâtî. *İthâfu fudalâi'l-beşer fi'l-Kırâati'l-erba'ati 'aşer*. Mısır: Sanduku Bostanu Gurre, ts.
- Birişik, Abdulhamit. “Kırâat”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. 25.Cilt, ve yılı**
- Birişik, Abdulhamit. *Kırâat İlmi ve Tarihi*. Bursa: Emin Yayınları, 3. Basım, 2018.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrahim el-. *el-Câmiu's-Sahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Cerrahoğlu, İsmâil. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1988.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'ân İlimleri ve Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*. İstanbul: Dergâh Yayınları, 3. Basım, 2014.
- Çetin, Abdurrahman. *Kur'an Okuma Esasları*. Bursa: Emin Yayınları, 51. Basım, 2020.
- Çetin, Abdurrahman. *Yedi Harf ve Kıraatlar*. İstanbul: Ensar Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd ed-. *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-seb'*. Beyrut: Mektebetü's-Sahâbe, 2. Basım, 1983.
- Debbâ', Ali Muhammed. *el-İdâe fi beyâni usûli'l-Kırâ'e*. Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye li't-Türas, 1960.
- Demirci, Muhsin. *Kur'ân Tarihi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 3. Basım, 2011.
- Demirci, Muhsin. *Tefsir Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: İFAV Yayınları, 3. Basım, 2014.
- el-Hamevi, Kâdî Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Ebi'r-Rızâ. *El-Kavâid ve'l-işârât fi usûli'l-Kırâât*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1986.
- en-Neşşar Ebu Hafs Siraceddin Ömer b. Kasım b. Muhammed el-Ensârî. *el-Büdûru'z-zâhira fi'l-Kırâati'l-mütevâtira*. thk. Ahmed İsa el-Ma'sarâvî. 4 Cilt. Şam, 1. Basım, 2016.
- Fırat, Yavuz. "Kıraat İlmi Ve Tarikler". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29/2 (01 Şubat 2011), 37-55.
- Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed el-. *el-Kâmûsü'l-muhît*. Lübnan: Müessesetü Risâle Nâşirûn, 8. Basım, 2005.
- Gökdemir, Ahmet. *Ali B. Süleyman El-Mansûrî ve Meşhur Mısır Tariki Kurrâları*. İstanbul: Ravza Yayıncılık, 1. Basım, 2018.

- Gökdemir, Ahmet. “Osmanlı Kıraat Eğitiminde Tarikler, Meslekler ve Mesleklerin Temel Eserleri”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 13 (26 Haziran 2019), 91-123.
- Hafeyân, Ahmed Mahmud. *Eşheru'l-mustalahât, fi fenni'l-edâ ve 'İlmi'l-Kirâât*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2001.
- Hocazâde, Ahmed Hilmi. *Hilmi, Ravdâtü'l-kurrâ ve Tarihi Kur'ân-ı Kerim*. İstanbul: Türk Neşriyat Yurdu Yayınları, Baskı sayısı yok., 1959.
- İbn Manzûr Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el- Ensârî, *Lisânü'l-Arab*. 19 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Basım, 1999.
- İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osman. *el-Muhteseb fi tebyîni vücûhi şevâzzi'l-kirâati ve'l-idâhi 'anhâ*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1998.
- İbnü'l Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *en-Neşr fi'l-kirâati'l-'aşr*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 5. Basım, 2016.
- İbnü'l Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Alî b. Yûsuf el. *Müncidü'l-mukriîn ve mü'rşidü't-tâlibîn*. Kahire: Mektebetü'l Kûdsî, 1350.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Tahbîrü't-teysîr fi kirâ'âti'l-e'immeti'l-'aşere*. Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1983.
- İbnü'l-Cezerî, Ebü'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Alî b. Yûsuf. *Takrîbü'n-neşr fi'l-Kirâati'l-'aşr*. thk. İbrahim Utve Avd. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 2004.
- Karaçam, İsmail. *Kıraat İlminin Kur'an Tefsirindeki Yeri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Karaçam, İsmail. *Kur'an Tilavetinin Esasları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1. Basım, 2018.
- Karaçam, İsmail. *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri*. İstanbul: İFAV Yayınları, 19. Basım, 2011. <https://turs.freesite.host/?p=5062>

- Karaçam, İsmail. *Kur'ân'ın Nüzûlü ve Kıraatı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1995.
- Kefevî, Ebû'l-Bekâ Eyyüb b. Mûsâ el-Hüseynî el-. *el-Külliyât*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1993.
- Maşalı, Mehmet Emin. *Tarihi ve Temel Meseleleriyle Kıraat İlmi*. Ankara: Otto Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Muhammed Emin Efendi. *Umdetü'l-hallân fî îzâhi zübdetü'l-irfan*, 1287.
- Muhammed Emin Efendi. *Umdetü'l-hallân fî îzâhi zübdetü'l-irfan*. thk. Mehmet Çaba. 2 Cilt. İstanbul: Çelik Yayınevi, 1. Basım, 2021.
- Muhammed Emin Efendi. *Zuhru'l-erîb fî idâhi'l-cem'i bi't-takrîb*. Süleymaniye Kütüphanesi: 11, 3a-241a.
- Nasr, Atiyye Kâbil. *Gâyetü'l-mürîd fî 'İlmi't-tecvîd*. Riyad: Mektebetü'l-Harameyn, 1988.
- Nüveyrî, Ebû'l-Kâsım Muhammed b. Muhammed b. Ali. *Şerhu tayyibeti'n-neşr fi'l-Kırâati'l-'aşr*. 2 Cilt. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Öden, İsmail. *Mısır Tariki Şeyh Ataullah Mesleği'nin El-Aşru's-Suğrâ Ve El-Aşru'l-Kübrâ Öğretim Usulleri*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Öge, Ali. *18. Yüzyıl Osmanlı Alimlerinden Yusuf Efendizâde 'nin Kıraat İlmindeki Yeri*. İstanbul: Hacıveviszâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2019.
- Özafşar, Mehmet Emin vd. *Hadislerle İslâm*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 5. baskı., 2013.
- Pakdil, Ramazan. *Ta'lim, Tecvid ve Kıraat*. İstanbul: M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 10. Basım, 2020.
- Paluvî, Abdulfettah. *Zübdetü'l-irfân*. İstanbul: Asitane, ts.
- Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'âs b. İshâk el-Ezdî, es- *es-Sunen*. Mısır: 1952.
- Şahin, Ali. *El-Münezzel fi'l-kırâati'l-'aşr*. İstanbul: Hayrat bNeşriyat, 2016.

- Şen, Ziya. “Kur’an-ı Kerim’in Yazılması”. *Diyanet İşleri Başkanlığı* 46/1 (2010), 33-56.
- Şen, Ziya. *Kur’an’ın Metinleşme Süreci*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Temel, Nihat. *Kırâat ve Tecvîd İstılahları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 4. Basım, 2020.
- Ünal, Mehmet. *Kur’an’ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*. İstanbul: Hacıveyiszâde İlim ve Kültür Vakfı Yayınları, 2019.
- Yusuf Efendizâde. *El-İ’tılâf fî vücûhi’l-ihtilâf*. İstanbul: Çelik Yayınevi, 1. Basım, 2022.
- Yücel, Abdullah. *Mütevâtir Kırâatlerin Tefsir İlmindeki Yeri*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi, 1. Basım, 2020.
- Yüksel, Ali Osman. *İbn Cezerî ve Tayyibetü’n-neşr*. İstanbul: İFAV Yayınları, 3. Basım, 2016.
- Yüksel, Yakup. “Kıraatlerin Mâhiyeti ve Tarihi”. *Mevzu – Sosyal Bilimler Dergisi* 5 (15 Mart 2021), 127-168.
- Zürkânî, Muhammed Abdü’l-Azîm ez-. *Menâhilü’l-’irfân fî ’ulûmi’l-Kur’ân*. Beyrut: Dâru’l- Kitabi’l-Arabî, 1995.